

F 568/a

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR
ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
BUDAPEST

1979
19. ÉVF.
III
SZÁM

A z

ORVOSI KÖNYVTÁROS

1979

19.évf.

3.szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
B u d a p e s t

Szerkeszti:

a Szerkesztőbizottság

Felölös szerkesztő: Dr Székely Sándor

Szerkesztő: Dr Benda Mária

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ

1088 Budapest, Szentkirályi u.21.

Tel.: 343-789

Számunk munkatársai:

SZILÁGYINÉ CSÉCS Mária, az OOKDK osztályvezetője, NYIRI Éva, az Országos Haematologiai és Vértranszfúziós Intézet orvosi könyvtárosa, APÁTHY Edit, a SOTE Nagyvárad téri Elméleti Tümb orvosi könyvtárosa, VÖRÖS Lászlóné, a Kalocsai Városi Kórház orvosi könyvtárosa, BATÁRI Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársa, PAPP Ernőné, az OOKDK Hálózati és Módszertani Osztályának munkatársa.

HU ISSN 0030-6010

Felölös kiadó: Dr Székely Sándor

Kiadja és terjeszti: az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ

Készült: az OOKDK Sokszorosító részlegében

Felölös vezető: Duffa Istvánné

Budapest, 1979

pld.: 300 B/5

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

As Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ

T á j é k o z t a t ó j a

1979

19. évfolyam

3.szám

T A R T A L O M

Oldal

T o v á b b k ö p z é s

SZILÁGYINÉ CSÉCS Mária: A szignaletikus vagy jelző információ 229

K ö n y v t á r o s a i n k í r j á k

NYÍRI Éva: Bibliometriai felmérés az Országos Haematológiai és Vérttranszfúziós Intézet könyvtárában. 238

APÁTHY Edit: Az információ-terjesztés nyelvi akadályai. 253

VÖRÖS Lászlóné: Állományalakítás a Kalocsai Városi Kórház Szakkönyvtárában. 275

O r v o s t ö r t é n e l e m o r v o s i

k ö n y v t á r o s o k n a k

BATÁRI Gyula: Orvosi és egészségügyi folyóiratok Magyarországon a 19. század hatvanas éveiben. 307

I s m e r t e t é s e k - R e c e n z i ó k

PAPP Ernőné: Bényei Miklós: A Tanácsköztársaság debreceni sajtójának repertóriuma. 325

J e l e n s z á m u n k o i k k e i n e k

angol és orosz nyelvű összefoglalói. 326

CONTENTS

	Page
Extension training	
Maria SZILÁGYI CSÉCS: The signalling or indicating information.....	229
Librarians report	
Éva NYÍRI: Bibliometric investigation in the library of the Institution for Hematology and Blood Transfusion.....	238
Edit APÁTHY: Language barriers of information dissemination.....	253
Mária VÖRÖS: Stock building in the Special Library of the City Hospital, Kalocsa.....	275
History of medicine for medical librarians	
Gyula BATÁRI: Medical and health journals in Hungary in the sixties of the nineteenth century.....	307
Reviews	
Györgyi PAPP: Miklós Bényei: Repertory of press in Debrecen during the Hungarian Soviet Republic.....	325
English and Russian summaries of the papers in present issue.....	326

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Усовершенствование

Мария СИЛАДЫ ЧЕЧ: О сигналетной или сигнальной информации . 229

Наши библиотекари пишут:

Эва НЫРИ: Библиометрический анализ в библиотеке Государственного Института гематологии и переливания крови. 238

Эдит АПАТИ: Языковые препятствия распространения информации. 253

Мария ВЕРЁШ: Изменение фонда в Спецбиблиотеке Городской Больницы г. Калоча. 275

История медицины

для медицинских библиотекарей

Дьюла БАТАРИ: Врачебные и медицинские журналы в Венгрии в шестидесятые годы 19. века. 307

Обзоры — Рецензии

Дьёрдь ПАП: Миклош Бенъен: Реперториум печати города Дебрецен Венгерской Советской Республики. 325

Рефераты статей данного номера на английском и русском языке. 326

SZILÁGYINÉ CSÉCS Mária

A szignaletikus vagy jelző információról

A tájékoztató /információs/ szolgáltatások úgy érhetik el a lehető legoptimálisabb hatékonyságfokot, ha a felhasználók információs igényeit az alábbi szempontok szerint képesek kielégíteni!

1. Az időtényező szerint kielégítik

- a/ a múltban való, tehát a retrospektív /visszatekintően/ történő tájékozódás szükségletét, azaz tájékoztatást nyújtanak a korábban megjelent dokumentumokról ill. azok információiról. Ennek az igénynek felelnek meg a visszakereső, retrospektív szolgáltatások;
- b/ a jelenben szakadatlanul és óriási ütemben gyarapodó dokumentumokról és azok információiról való, folyamatos tájékozódás szükségletét. Az ilyen információs igényeket veszik figyelembe a folyamatos szolgáltatások.

2. Az információs igény tartalma szerint

- a/ áttekintést kell nyújtaniuk az adott szakterület és a határterületek dokumentumbázisának ill. azok információinak lehető legnagyobb köréről, optimális teljességéről;
- b/ a fenti bázis alapján biztosítaniuk kell a lehető legteljesebb szelekciót, azaz az individuális /egydi/ igények kielégítését, figyelembe véve ezek dinamikus változását, fejlődését.

A b/ pontban megfogalmazott igények kielégítésére hivatott a visszakereső szolgáltatások közül mindenek előtt az irodalomkutatás, ill. annak termékei, a folyamatos szolgáltatások csoportjában pedig a szelektív információterjesztés /SZIT/.

Cikkünk tárgya a folyamatos szolgáltatásoknak azon változata, amely az a/ pontban megjelölt információs igények kielégítését célozza, s amelyet általános elfogadott szakkifejezéssel szignaletikus vagy jelző információnak nevezünk.

A szignaletikus /továbbiakban SZI/ információinak alapvető feladata egyfelől az adott szakágazat, tárgykör vagy probléma tudományos világirodalmának lehető legteljesebb regisztrálása, tárolása és visszakérésre alkalmassá tétele, másfelől az adott szakterületről való széleskörű tájékozódás biztosítása.

Az előbbi feladattal voltaképpen azt a nagyjelentőségű problémát oldja meg, amelyet semmilyen más információs kiadvány vagy szolgáltatás /pl. referáló folyóirat, SZIT stb./ sem vállal magára, ti. az igen nagy számú információs forrás bibliográfiai regisztrálását.

Miért van erre szükség? Bármely szolgáltatás /a referáló szolgáltatások különféle formái: folyóirat, kartenszolgálat stb. vagy a SZIT/ aszerint szelektálja a megjelenő információs forrásokat, hogy az adott pillanatban milyen a tudományos értékük. Ez azonban idővel változhat. A szelekciónál, tehát pl. a referálásra való kiválasztást, emberek végzik, s bármilyen kiválóan felkészültek is az adott szakterületen, nem mentesek érzelmeiktől, valamilyen kérdés vagy publikáció értékének megítélésében tehát mindenképpen közrejátsszik a szimpátia vagy antipátia. Végül természetesen nem mentesek a tévedéstől sem.

Ilyen módon a publikációk szelekciónja kisebb-nagyobb mértékben szubjektív. Ezt kompenzálja a dokumentumoknak a szignaletikus kiadványokban történő regisztrálása, amelynél abból indulnak ki, hogy potenciálisan minden publikáció értékes lehet.

A teljességre törekvő regisztrálás különösen fontos körülményben, amikor a világon évente megjelenő, mintegy 2,5-3 millió publikációnak /gyarapodásuk évi üteme kb. 7 %/ csak kb. 40-60 %-át képesek feltárni a különböző referáló folyóiratok, hozzátesszük, viszonylag hosszú átfutási idővel /általában 3-5 hónap/.

A SZI tehát egy általános tudományos feladatnak tesz eleget, megteremtí az a lehetőséget, hogy a tudósok és szakemberek bármely olyan dokumentumról tájékozódjanak a diszciplínára /szakágazatra, tárgy- vagy problémakörre/ orientált szignálinformációs kiadványokból, amelyek legtágabb érdeklődési körüket érintik, beleértve az interdiszciplináris és határterületi információkról való tájékozódás igényét is.

A SZI alapvető követelményei:

- az új publikációkról való tájékoztatás - az eredeti dokumentum beérkezésétől számítva - lehetőleg ne haladja meg az 1-2 hetet, néhány esetben az 1 hónapot;

- fel kell ölelnie az adott szakágazat publikációinak lehető legnagyobb teljességét, általában a dokumentumtípusra való tekintet nélkül;

- megfelelő keresőapparátussal kell rendelkeznie, amely lehetővé teszi a gyors átnézést, megkönnyíti a felhasználó számára a szükséges publikációk kiválasztását;

- ne legyen drága, tehát az egyéni megrendelő számára is elérhető legyen;

- a felhasználó a kiválasztott eredeti dokumentumhoz /másolathoz/ gyorsan jusson hozzá.

Napjainkban a SZI szolgáltatások következő alaptípusai terjedtek el:

- bulletinek - amelyeket a legfontosabb tudományos szakfolyóiratok tartalomjegyzékéből ill. tartalomjegyzék-fordításából állítanak össze, tulajdonképpen tartalomjegyzék-kiadványok /pl. Current Contents/;

- bibliográfiai mutatók vagy kurrens bibliográfiák, indexek - a publikációk bibliográfiai leírását nyújtják tárgyi szempontu /szakrendi, tárgyszavas stb./ rendszerezésben, ezért szisztematizált indexeknek is szokták nevezni. Tipikus képviselői pl. az "Index Medicus" havonta megjelenő bibliográfia, a "Current Papers in Physics", "Current Papers on Computers and Control" /Anglia/ stb. havonta megjelenő bulletinek;

- permutációs bibliográfiai indexek, bulletinek, pl. "Chemical Titles" /USA/, OMKDK Gyorsindexei stb.

Mindenkik típusnak megvan a maga sajátos funkciója, előnye és hátránya.

A tartalomjegyzék-kiadványok kétségtelen előnye a rövid átfutási idő, továbbá az, hogy a tartalomjegyzékek másolatai igen gyorsan áttekinthetők, néhány pere, néha másodpercek alatt kiemelhetők az érdekesnek, relevánsnak tűnő közlemények. Viszont fő hátránya is éppen itt kezdődik, ti., hogy a cím alapján igen nehéz állapítható meg

az információtartalom. Gyakori eset az is, hogy semmitmondó, esetleg félrevezető a közlemény címe.

Nem feladatunk e cikkben foglalkozni a tudományos publikációk címének informativitásával, ill. ennek kritériumaival. Tény az, hogy a folyóiratszerkesztőségek tekintélyes része nem fordít kellő gondot arra, hogy a cím megfelelően tárgyszerű legyen, továbbá, hogy már a tartalomjegyzékben szerepeljenek a tartalomra utaló, legfontosabb kulcsszavak, sőt, esetleg 1-2 mondatos annotáció. Különösen erősen jelentkezik ezek a hiányosságok az olyan tartalomjegyzék-kiadványokban, amelyek címfordítást is nyújtanak, és - ahogy az ilyen kiadványok általában - a kefelevonathból készülnek.

A szovjet "Naucno-Tekhniceszkaja Informacija" o. folyóirat 1978. 11. száma /Kozsevyikova, T.P./ idéz néhány példát a neminformatív vagy lefordíthatatlan címekre.

Vajon mit rejt az ilyen című cikk: "To be or not to be? - there is no question", azaz "Lenni vagy nem lenni? - ez nem kérdés." Az e címet viselő közlemény a "Metal Construction" o. angol szaklapban jelent meg. Vagy pl. az "Electrical World" o. amerikai lap közleménye miről írhatott ilyen címmel: "How's the weather inside?" - kb.

"Milyen az idő odabent?", s végképp nem lehet tudni, hogy mit akart közölni az "Anticorrosion Methods and Materials" o. angol folyóirat ezzel a címmel: "If you pay peanuts, you get monkeys" - szó szerint fordítva értelmetlennnek tűnő mondat, angol szólásmondás, kb. azt jelentheti: "Ha aprópénzzel fizetsz, olyan árut is kapsz", talán a magyar "Olcsó husnak hig a leve" szólásnak felel meg.

A fenti szovjet cikk egyébként említésre méltónak tartja, hogy a német /NDK, NSZK/ folyóiratok kiemelkednek a közlemények címének tárgyszerűségével, a világos fogalmazással, továbbá azzal, hogy gyakran közölnek cím utáni annotációt vagy néhány kulcsszót.

Bár mi még nem végeztünk erre vonatkozó vizsgálatot, tapasztalataink alapján azt mondhatjuk, hogy az utóbbi megállapítás nagyjából - egészéből az orvostudományi folyóiratokra is érvényes.

A közlemények címének időnkénti alacsony informativitása a tartalomjegyzék-kiadványokban azért is jelentkezik különös hátránnyként, mert e kiadványok /akár szabadlaposak, akár füzetes formában jelen-

nek meg/ vagy egyáltalán nem közölnek tárgymutatót, vagy nem előggé differenciált a tárgymutatójuk, utóbbi az általunk ismert és közkedvelt "Current Contents"-re is vonatkozik.

Azonban a kiadványfajtának - a már említett előnyökön kívül - azért is van létjogosultsága, mert a hiányosságok ellenére, többé-kevésbé mégiscsak tájékoztat a folyóiratok információs értékéről, s ezzel segítséget nyújt az állományfejlesztéshez is. Nem feledkezhetünk el továbbá arról a tényről sem, hogy a felhasználók leginkább még mindig "hagyományosan", tehát az eredeti dokumentum átnézésével szeretik áttekinteni szakterületük tágabb irodalmát - habár ez ma már lehetetlen -, ugyanakkor a tartalomjegyzék kiadvány átfutása olyan illuziót nyújthat, mintha az eredeti folyóirat volna a kezük ügyében, mintha rövid idő alatt nagymennyiségű folyóiratot lapozhatnának át.

A valamilyen osztályozási rendszert alkalmazó, ún. szisztematikus bibliográfiai mutatók akkor felelnek meg a visszakeresés és információfeltárás maximális követelményeinek, ha osztályozó rendszerük kellően differenciált, indexelésük mély, tehát minél több tárgyszóval /deskriptorral/ fejezik ki a tartalmat, s mellett lehetővé teszik még legalább a szerző szerinti keresést.

A bibliográfiai mutatókban, indexekben tehát az információ igény szerint történő szelekciója sokkal kevésbé hárul a felhasználóra, mint a tartalomjegyzék-kiadványokban, a keresőapparátus ui. a "szűrő" szerepét tölti be, s minél közvetlenebbül utalja a felhasználót a keresett kérdéshez, annál hasznosabb eszközzé válik.

A permutációs indexek közül itt csak a két legismertebbre utalunk röviden, a KWIC és a KWOC indexre. A KWIC-index /Keyword in Context/ ún. szövegkörnyezetes kulcsszóindex, ahol a kulcsszó a cím minden egyes lényeges, szignifikáns szava, a visszakeresés ezek alapján történik, de a kulcsszavak nem önmagukban állnak, hanem a cím más szavaival, sokszor a teljes címmel együtt szerepelnek. Hasonló ehhez a KWOC-index /Keyword out of Context/, ahol bizonyos mértékig a kulcsszó kiválik a címből, de a címből kiemelt kulcsszót közvetlenül követi maga a cím. A számítógép itt is kiemeli a szignifikánsnak ítélt szavakat, majd ezek kontrollálása után, a címet minden egyes kulcsszó /vezérszó/ alatt megismétli.

A permutációs indexek előnye, hogy a lehető legteljesebben felhasználják a számítástechnikai lehetőségeket, ugyanakkor igen jelentős előkészítő munkát igényelnek. Éppen az utóbbi ok miatt nem alkalmazza pl. a VINITI "ASSZISZTENT" elnevezésű, automatizált rendszere, amely a kísérleti időszakban permutált indexeket állított elő, később azonban áttért az osztályozó rendszeren /rubrikátor/ alapuló, szisztematikus bibliográfiai mutatóra.

A permutált indexek egyébként címkiegészítéssel, címmodosítással, ill. mesterséges cím alkotásával kiküszöbölik az elégtelen információtartalmú címekből eredő hibákat.

Az információs rendszerek a SZI kiadványtípusának megválasztásánál figyelembe veszik saját felhasználóik információs igényeinek jellegzetességeit, az adott ágazatban kialakult tradíciókat, a publikációk címének informativitását, a technikai lehetőségeket és még sok egyébét. Utalunk itt csak nagy vonalakban az "Index Medicus"-ra, amely a jelenlegi forma kialakításáig hosszú fejlődésen ment keresztül mind periodicitását, mind rendezési elvét tekintve. Utóbbi téren az "Index Catalogue" ill. a "Quarterly Cumulative Index" szótár-rendszerétől, a "Current List..." tartalomjegyzék-kiadvány jellegű rendezésén keresztül jutott el a mai, tezauruszon /hierarchikus és tárgyszó-jegyzék/ alapuló, korszerű formáig. S úgy látszik, ezzel meg is találta az orvostudomány területének megfelelő, ideális elrendezési módot.

Ehhez természetesen szükség volt a számítógép alkalmazására, a SZI vállalat kötelezettségeinek valójában, magas szinten csak az automatizált rendszerekben tehet eleget. A National Library of Medicine ennek révén érte el, hogy kb. 5 nap alatt állítja elő az Index Medicus-nak egy-egy füzetét, amelynek a tárgyi index-része átlag 6-700 oldal terjedelmű, s 14-15.000 publikációról ad információt.

Az alábbiakban a VINITI "ASSZISZTENT" rendszerének példáján illusztráljuk vázlatosan a SZI kiadványrendszer felépítését, kritériumait, előállításának munkafolyamatait stb. Számadatokat nem közlünk, mert az egészen frissek nem állnak rendelkezésünkre, s a rendszer egy év alatt is annyit fejlődik, hogy bármilyen régebbi adat félrevezető lenne.

As ASSZISZTENT rendszer alapelve a SZI-vel kapcsolatban, hogy minden egyes tudomány- és szakágazatnak legyen több sorozatból álló szignaletikus bulletinje, amelyeknek egységes formában, szisztematizált rendszerben, kéthetenként kell megjelenniük.

A technológiai előkészítés stádiumában naponta viszik be az adatokat a gép memóriájába, az információt tehát a gépben tárolják mindaddig, míg beérkezik az utolsó adag adatlap, azaz kb. két hétig.

A technológiai előkészítés munkafolyamatai:

- a beérkezett információforrás regisztrálása és a bibliográfiai leírás előkészítése;
- indexelés, amelyet szakemberek végeznek a részletes szakágazati rubrikátor alapján;
- a publikációk címének fordítása és szerkesztése /kiegészítés, módosítás stb./;
- a számítógépbe való bevitt szolgáló adatlapok kitöltése; az adatlap dokumentumtípusonként más és más, összesen 14féle adatlapot alkalmaznak;
- az adatlapok ellenőrzése;
- perforálás, azaz a közvetlen gép előtti formátum elkészítése;
- gépre vitel;
- a számítógépben folyó műveletek során a gép elvégzi a bibliográfiai leírások rubrikátor /osztályok, alosztályok, indexkifejezések stb./ szerinti rendezését, megállapítja az egyes csoportokon belüli sorrendet, folyószámmal látja el az egyes tételeket /bibliográfiai leírásokat/, összeállítja az összes mutatót;
- nyomdai korrektúra;
- sokszorosítás, szétküldés.

As információk források dokumentumtípus szerint nem korlátozottak, tehát minden tudományos dokumentumot feldolgoznak.

- A SZI bulletinek regisztratív jellegűek, tehát bibliográfiai leírást adnak, erős címfordítással. Keresőapparátusuk: szerzői és szabvány- ill. szabadalom-mutató, az orosz cím kulcsszavainak mutatója, a feldolgozott periodikus kiadványok jegyzéke.

Az átfutási idő - nem lehet több 25 napnál.

A SZI bulletinek hasznosítását megkönnyíti az, hogy minden füzet utolsó oldalán megrendelőlap található, s megrendelés esetén a másolatot 10 napon belül megkapja a felhasználó. A kópia ára nem halaája meg az önköltséget.

A hasznosítás egyéb lehetőségei is tekintélyesek:

- a SZI egyes rubrikái, valamint a találmányok nemzetközi klassz-szifikációjának indexei, továbbá a bibliográfiai leírás egyes adat-csoportjai /szerző, a folyóirat neve stb./ és a dokumentumok kulcs-
szavai alapján szelektív információterjesztés szervezhető;

- a SZI bulletinek anyaga mágnesszalagon sokszorosítható és ter-
jeszthető;

- a bulletinek 16 mm-es mikrofilmtekercsen is kiadhatók;

- a SZI anyagából retrospektív visszakeresés végezhető.

A VINITI SZI rendszere perspektivikus fejlődésének leglényege-
sebb pontja, hogy az összes jelentős tudományt és szakágazatot felölel-
je, a dokumentumok lehető legoptimálisabb teljességével. Ezt a ten-
denciát már 1975-ben jelezte az a tény, hogy a kémia területén köz-
ismert "Chemical Titles" kb. 700 profillapot dolgozott fel, az
ASSZISZTENT ugyanakkor 13.000 különféle dokumentumot, nemcsak
periodikákat.

A fejlődésnek egy másik utja számunkra is előnyös lesz, ti. az,
hogy a teljes rubrikátort beviszik a gépbe a KGST-országok nyelvén
is, s ez lehetővé teszi a kiadvány erőteljesebb felhasználását ezek-
ben az országokban.

Végül megjegyezzük, hogy bár a fentiekben csak a számítógépes
feldolgozáson alapuló SZI-kiadványokról beszéltünk, természetesen
hagyományos módon is előállíthatók, ám a teljesség tekintetében igen
korlátozottan. Mindenek előtt nemzeti keretek között, gondolunk itt
pl. a Magyar Orvosi Bibliográfiára, amely nem más, mint szignaletikus
kiadvány.

De hagyományos módon állítjuk elő a Gyorstájékoztató Szolgálatot
is, amely - lényegét tekintve - diszciplinára /tárgykörre/ orientált,
teljességre törekvő ugyancsak szignaletikus jellegű szolgáltatás,
bár a teljesség követelményének korántsem felelhet meg /a dokumentum-
bázis viszonylag kicsiny volta, a nyelv szerinti és egyéb gyakorlati
szempontu szelekció miatt/.

A figyelőszolgálatnak ezt a formáját sokan a SZIT-hoz sorolják, úgy véljük, ez tévedés, utalunk itt korábban, a SZIT-ről írt cikkünkre.

Elfogadhatóbbnak látszik azoknak a véleménye, akik a témafigyelőszolgálatok különféle formáit - függetlenül attól, hogy ad-e referátumot vagy sem/ átmeneti formának tartják a szignaletikus információ és a SZIT között, mert - ugymond - közelít az individuális igényekhez. Szerintünk ez az álláspont is sok szempontból vitatható, a "közelítés" ui. mindennek előtt a figyelt témakör tartalmi spektrumától függ, ez határozza meg azt is, hogy milyen mértékben kell a felhasználónak tovább szelektálnia az anyagot, mígsem az egyedi, speciális igényét valóban kielégítő adatra lel.

Ha tehát el akarjuk helyezni az ilyen figyelőszolgálatokat a szolgáltatások rendszerében, valóságos funkciójuknak jobban megfelel, ha a SZI-szolgáltatásokhoz soroljuk őket.

A SZI kiadványokat és szolgáltatásokat úgy kell tekintenünk, mint a tájékoztató szolgáltatások rendszerének egyik elemét, gyakran alapelemét, amely a széleskörű, átfogó tájékozódást teszi lehetővé, s erre épülhet, ideális esetben épülnie is kell, az ezt kiegészítő és az egyre nagyobb foku szelekciót biztosító, majd a legszűkebb, egyedi információs igényeket is kielégítő többi szolgáltatásnak - a referáló folyóiratoktól a szelektív információterjesztésig és a döntéselőkészítő, magasszintű szemlékig.

Bibliometriai felmérés az Országos

Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet könyvtárában

A könyvtáros munkáját többféle módszerrel lehet mérni, ellenőrizni. Ilyen pl. a munkanapló rendszeres vezetése, vagy a különféle statisztikák /kölcshzés-, helybenolvasás-, feldolgozás folyamatairól/, amelyek hosszabb távon megmutatják, hogy hol vannak gyenge pontok, hol kell jobban szervezni, nagyobb propagandát kifejteni, hatékonyabb munkát végezni.

A megírt közlemények jól mutatják egy szakkönyvtár kihasználtságát, vagyis azt, hogy az intézet dolgozói milyen mértékben hasznosítják a profiluknak megfelelő, az intézeti könyvtár állományába tartozó könyveket és folyóiratokat. Egy-egy tudományos téma feldolgozásához és a cikkek megírásához ma már elengedhetetlen a kutatáshoz szükséges idoralom tanulmányozása.

De valóban megtalálják a kutatók az őket érdeklő szakirodalmat az intézeti könyvtárban? A könyvtár tényleg az intézet profiljának megfelelő témakörből állította-e össze gyűjtőkövérét? Mennyire tudja a könyvtár saját állományából kielégíteni az olvasókat? Milyen mértékben és mit kell könyvtárközi kölcsönzés útján beszerezni? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre egy aránylag fiatal tudományág, a bibliometria módszereivel kaphatunk választ.

Az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet /OHVI/ 1974-ben, 25 éves fennállása alkalmából jubileumi évkönyvet jelentetett meg az Intézet munkájáról. A könyv végén részletes bibliográfia van az Intézet dolgozói által írt tudományos és ismeretterjesztő munkákról. Ebből választottam ki a legutolsó 5 évben /1970 és 1974 között/ megjelent folyóirat-közleményeket, amelyeknek bibliometriai elemzését elvégeztem.

A vizsgált időszak alatt 67 kutató 200 cikket írt számos társszerzővel. A cikkek 56 folyóiratban jelentek meg. Ebből 27 magyar kiadású ugyan, de 7 angol nyelven közli a dolgozatokat.

A 142 magyar periodikában megjelent publikáció elég nagy szórádást mutat. Természetesen a legtöbb tanulmány a két magyar nyelvű haematológiai lapban /Haematológia, Transfusió/ jelent meg /60 cikk/, a következő 45 az általános orvosi lapokban látott napvilágot /Orvosi Hetilap, Orvosképzés, Acta Medica, Kisérletes Orvostudomány és Orvostudomány/. A maradék 37 cikk 10 szakorvosi, 4 biológiai, 1 gyógyszerészeti, 1 állatorvosi és 2 műszaki folyóiratban jelent meg. Ez részben azzal is magyarázható, hogy pl. intézetünknek nagy sebészeti osztálya van, de nemcsak haematológiai betegek gyógyításával foglalkozik /Magyar Sebészetben 5 cikk/, a röntgen osztályunk is élénk tudományos tevékenységet folytat /Radiológiai Közlemények: 4 cikk/, vagy biokémiai osztályunk aktív kutatási eredményei is elég gyakran jelennek meg nemcsak haematológiai lapokban /Acta Biochimica Biophysica Academiae Scientiarum Hungaricae: 9 cikk/.

A 30 külföldi periodika közül 6 kifejezetten haematológiai lap 26 cikket tartalmaz az intézet dolgozóinak tollából, a további 58 közül, immunológiai lapokban /5 db/ 9 dolgozatot közöltek, a többi 23 cikk 19 folyóiratban jelent meg. 21 folyóirat 48 angol nyelvű cikket hoz, 5 német lapban egy-egy cikk látott napvilágot, 1 francia, 1 olasz és 2 orosz /3 cikkel/ periodika van a 30 között. Ez a nyelvi megoszlás vonatkozik kb. az egész könyvtár állományára, s ennek megfelelően az Intézet dolgozóinak nyelvtudására is.

A 26 magyar folyóiratból a könyvtárnak 17 jár, ezekben 124 cikket jelentettek meg. Külföldi periodikák közül 15 olyan folyóirat jár, melyekben 41 cikket közöltek le. A többi 15 folyóirat is könnyen hozzáférhető egy-két nagyobb orvosi könyvtárban /l.sz.táblázat/.

Az 1970-74 között megjelent 200 cikk 3754 hivatkozást tartalmaz. 32 cikkben nincs hivatkozás, ezek általában rövidebb közlemények, levelek, beszámolók tanulmányutakról. A nagy összefoglaló cikkeken viszont igen nagy a hivatkozások száma, pl. 141, 171, 187. Általában egy-egy cikkben a hivatkozások száma 10 és 20 között mozog.

A hivatkozások számának megoszlása egy-egy közleményen belül
a következő:

100 felett hivatkozott	5 cikk	2,5 %
20 és 100 között "	53 "	26,5 %
10 és 20 között "	56 "	28,0 %
10 alatt "	54 "	27,0 %
nem hivatkozott "	32 "	16,0 %

Összesen: 200 cikk 100,0 %

Egy-egy cikkben átlag 19 hivatkozás van, ez a szám valamivel magasabb, mint Price /1/ 15-ös átlaga. Ha a 32 hivatkozás nélküli cikkeket levonjuk, akkor az átlag 22-re emelkedik.

A folyóiratok a tudományos eredmények leggyorsabb hordozói és ezért a hivatkozások számában a folyóiratcikknek állnak első helyen. 3244 alkalommal idéznek hazai /302/ és külföldi /2942/ periodikákból.

Könyvet 141 cikk idéz, könyv-részletet 181, előadást 99, kandidátusi ill. doktori értekezést 16. Szabványra 4 közlemény hivatkozik. Szóbeli közlés 32 cikk irodalmi adatai között szerepel, még nem közölt adat 7 helyen, előkészületben ill. közlés alatt lévő dolgozatra 11 hivatkozás történt. Más cikkből 16 idézetet vettek át. 3 hivatkozás azonosíthatatlan volt.

Egy-egy hivatkozási adat alapvető összefoglaló cikk, kézikönyv több publikáció irodalomjegyzékében is megtalálható. Így a 3754 idézett hivatkozásból 859 több helyen is előfordul.

A ferrásmunkák megoszlása a következő volt:

folyóirat	magyar	182 db	302 alkalommal idézték
	külföldi	2285 "	2942 - " -
könyv		102 "	141 - " -
könyvrészlet		165 "	181 - " -
előadás		80 "	99 - " -
disszertáció		13 "	16 - " -
szabvány		4 "	4 - " -
szóbeli közlés		28 "	32 - " -
előkészületben		11 "	11 - " -
még nem közölt adat		7 "	7 - " -
átvett idézet		15 "	16 - " -
azonosíthatatlan		3 "	2 - " -

Összesen: 2895 db 3753 alkalommal idézték

A 182 db magyar folyóiratoikk 35 folyóiratban jelent meg, s ebből 17 található meg az intézet könyvtárában 1955 és 1974 között, ezekből 143 közleményre hivatkoztak, ami a magyar cikkek 79 %-a /2.táblázat/. A táblázatból is kitűnik, hogy első helyen az általános orvosi lapok állnak /ugyanúgy mint a külföldi folyóiratoknál/ és csak azután következnek a haematológiai szaklapok. Itt a szóródás valamivel kisebb, mint azoknál a folyóiratoknál, ahol a kutatók tanulmányai megjelentek. Műszaki lapok nem szerepelnek, de határterületi lapként a biológia és a gyógyszerészet mellett a kémia is belép.

A 2285 külföldi folyóiratoikk 365 periodikában oszlik meg.

A 3. táblázatban is általános természettudományos profilú lap áll az első helyen. A második-harmadik helyen általános orvosi lap áll, és csak a negyedik a haematológiai témakörű. Az immunológiai lapok előkelő helyeit a magyar listával szemben főleg az magyarázza, hogy nincs a hazai folyóiratok között egy kifejezetten csak immunológiai profilú, és az ilyen tárgyú cikkek főképp általános mikrobiológiai és orvosi lapokban jelennek meg /Orvosi Hetilap, Orvosképzés, Kísérletes Orvostudomány/. Könyvtárunknak 44 lap jár a hivatkozottak közül, amelyekre 1051 hivatkozás /36 %/ történt. A táblázatból megállapítható, hogy a legfontosabb periodikák megtalálhatók a könyvtárban, és az 1974 óta eltelt időszakban javult a helyzet, mert a táblázat elején álló lapokat megrendeltük.

Megfigyelhető, hogy az első 60 folyóirat között az általános természettudományi ill. orvosi lapok vezető helye mellett az összes számottevő haematológiai lap is szerepel. Az immunológiai és biokémiai jellegű folyóiratfélések többségben vannak, ami nagy vonalakban megfelel az intézet tárgykörének. A folyóiratok választékát szintén bővíteni lehetne, miután jelenleg is elég nagy a könyvtárközi kölcsönzés. /A hivatkozások alapján 62 %, azaz 1812 cikk más könyvtár anyagából került ki./ 47 folyóirat egyáltalán nem jár az országba, ezekre 79 alkalommal hivatkoznak. Nemzetközi kölcsönzés útján és különlenyomatok formájában szerezték be a kutatók a cikkeket. A különlenyomatok gyűjtése nem pótolja ugyan a könyvtárba nem járó folyóiratokat, mégis nagyon fontos kiegészítője egy-egy téma folyamatos tanulmányozásának. Főleg akkor jelentős, ha -

- Bradford szóródási törvényének megfelelően - egészen távoli témakörű folyóiratban jelenik meg egy-egy cikk.

A folyóiratokban megjelent közlemények legnagyobb része angol nyelvű lapban /283 folyóirat/ jelent meg, de 62 német, 12 francia, 4 orosz, valamint 1-1 orosz, spanyol, holland és cseh nyelvű folyóirat is szerepel még a 365 között. A hazai periodikák közül is 11 angol nyelven hozza le a dolgozatokat.

A 102 hivatkozott könyvből 12 magyar nyelvű és 20 hivatkozásban szerepel. 6 könyvet több kiadásban is idéznek. A megfigyelt időszak alatt megjelent új kiadások már bekerültek a frissebb cikkekre, s előfordul az is, hogy egy munkán belül ugyanannak a könyvnek több kiadására hivatkoznak.

A könyvrészletek 86 könyvből valók, ebből magyar nyelvű mindössze 6, amelyekből 14 fejezetet idéznek. 7 fejezet 5 német könyvből való, a fennmaradó 76 könyv 144 részlete angol nyelvű.

Az előadások összesen 49 kongresszus anyagából valók, ebből 11 magyar konferencia 16 előadása, melyre 19 alkalommal hivatkoznak.

A hivatkozott kandidátusi és doktori disszertációk szerzői közül 6 magyar nyelven, 7 pedig angolul írt.

Érdekes a 4 szabvány-hivatkozásnál, hogy szerzőik intézeti dolgozók.

Szóbeli közléseknél mindössze 3 magyar szerzőre hivatkoznak. Viszont a még nem közölt adatok egy kivételével magyaroktól származnak.

Az előkészületben ill. közlés alatt álló cikkeknél 7 angol nyelvű, az átvett idézetek is kizárólag angol nyelvűek.

Könyvek és kongresszusi kiadványok szempontjából könyvtárunk jobb helyzetben van, mint külföldi folyóiratok tekintetében, viszont azokat használják gyakrabban. Az idézett könyvekből majdnem az összes, a kongresszusi kiadványokból 45 db, azaz 92 % megtalálható az állományban.

A hivatkozások időrendi megoszlása elég változatos képet mutat. A megjelent cikkek és hivatkozásaik évek szerint megoszlása a következő:

1970 év	35 cikk	775 hivatkozás
1971 "	46 "	1168 "
1972 "	38 "	828 "
1973 "	29 "	570 "
1974 "	20 "	413 "
Összesen:	168 cikk	3754 hivatkozás.

Az 1970-ben megjelent 35 cikk közül 9-ben szerepel azévi hivatkozási adat, 10-ben 1969-es. 5 dolgozatban 1968 a legfrissebb citátum, 7 cikk 1967-ből, 2 pedig 1966-ból hozza legfrissebb adatait. Egy 1963-as és 1961 évi idézet is szerepel mint legújabb abban a témában.

A legkorábbi hivatkozások az 1970-ben publikáltak közül egészen 1894-ig nyúlnak vissza. 1899., 1909. és 1914 is szerepel régi cikkel megjelenési adatként. Általában az ötvenes évek második feléig, vagy a hatvanas évek elejéig mennek vissza a hivatkozások.

Az 1971-ben megjelent közleményeknél 9-ben már szerepel 1971-es hivatkozás, 12 szerző 1970-ből hivatkozik, a másik 12 publikáció legközelebbi adatai 1969-ből származnak.

A legrégebbi hivatkozás 1971-ben 1898, de a huszas-harmincas évekből is idéznek. Itt 1954 és 1967 közé esik a cikkenkénti legkorábbi hivatkozások zöme.

Az 1972-ben megjelent publikációkban mindössze 5-en hoznak azévi citátumot, 1971-re viszont 10-en, 1970-re pedig 12-en hivatkoznak. Egy-két cikkben korábbi évek is szerepelnek legfrissebb irodalmi adatként. Ugyanebben az évben az irodalom feldolgozása 1901-ig is visszanyúlik az egyik dolgozatban, 1911-12, 1913-as évek cikkei is fel-fel bukkannak. A hivatkozások kezdeteinek zöme 1955 és 1963 közé került.

Érdekes, hogy az előző években több volt a folyó évi hivatkozás, mert 1973-ban már csak 4 cikk hivatkozik kurrens évi publikációra, de 13-an az egy évvel korábban megjelentekre és 10-en az 1971-es cikkekre. Az 1973-ban közölt dolgozatok az 1953-1963 közötti időszak cikkeit veszik alapul leggyakrabban. A legrégebb cikkekre való hivatkozás 1880-as.

1974-ben egyáltalán nincs kurrens évi hivatkozás, a megelőző évet 12-en, 1972-t pedig heten idézték.

Ebben az évben a legkorábbi hivatkozási adat 1933-ból való és itt már a hatvanas évek irodalma a feldolgozás alapja.

A publikációk legnagyobb részében megjelenik az utolsó egy-két év irodalma is, sőt folyó évi cikkekre is hivatkoznak néhányan, de ennek a friss hivatkozásnak legtöbbször a nyomdai átfutás a legnagyobb akadálya, de az évi periodicitás és a folyóirat könyvtárba való beérkezése is befolyásolja.

A hivatkozott cikkek 50 %-a az utolsó 5 és fél évben jelent meg. 2713 publikáció /72 %/ 1964 és 1973 között látott napvilágot. 1973-ból összesen csak 16 hivatkozás van. 83 citátumot nem lehet időrendben meghatározni /4.sz. táblázat és ábra/.

As összes hivatkozás megjelenési időpontjának 10 éves
periódusos megoszlása a következő:

1973 - 1964 között	2713 hivatkozás	72,27 %
1963 - 1954 "	707 "	18,83 %
1953 - 1944 "	152 "	4,05 %
1943 - 1934 "	56 "	1,50 %
1933 - 1924 "	20 "	0,53 %
1923 - 1914 "	5 "	0,13 %
1913 - 1904 "	9 "	0,24 %
1903 - 1894 "	7 "	0,19 %
1880 "	1 "	0,03 %
évszám nélkül	84 "	2,23 %
Összesen:	3754 hivatkozás	100,00 %

Összefoglalás

Dolgozatban a haematológia területén végzett bibliometriai felmérésről számol be, az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet dolgozóinak 5 év alatt /1970-1974. között/ megjelent 200 cikke alapján.

As eredmények alapján megállapítható, hogy az intézeti könyvtár magyar folyóirat-állománya kielégítő, de a külföldi folyóiratok körét még bővíteni lehetne, esetleg jobb átszervezéssel, még akkor is, ha 1974 óta egy-két folyóiratot a könyvtár megrendelt. Könyvek

és kongresszusi kiadványok szempontjából a hivatkozások elemzése alapján a könyvtár állománya megfelelő.

A vizsgált periódus cikkeinek csak kis százaléka hivatkozott a legfrissebb publikációkra, általában a hatvanas évek irodalma dominált, de időnként egy-egy téma régebbi, harmincas-negyvenes évekből való hivatkozása is szerepel.

Irodalom:

1. Price, D.J.S.: Networks of scientific papers.
Science, 1965, 149, 510-515.

1. táblázat

Az intézet dolgozóinak cikkei az alábbi folyó-
iratokban jelentek meg

	Cikkek száma	A könyvtár állományaiban megtalálhatók
<u>Magyar orvosi lapok</u>		
Acta Chirurgica	1	nem
Acta Medica	2	igen
Annales Immunologiae Hungaricae	1	igen
Gyermekgyógyászat	2	nem
Haematologia	17	igen
Ideggyógyászati Szemle	1	igen
Kísérletes Orvostudomány	7	igen
Magyar Belorvosi Archivum	2	igen
Magyar Onkológia	1	igen
Magyar Pædiater	1	nem
Magyar Sebészet	5	igen
Magyar Traumatológia	2	igen
Orvosi Hetilap	14	igen
Orvosképzés	15	igen
Orvostudomány	5	igen
Radiológiai Közlemények	4	igen
Transfusio	43	igen
<u>Határterület</u>		
Acta Biochimica et Biophysica	9	nem
Acta Microbiologica	2	nem
Biológiai Közlemények	2	igen
MTA Biológiai Osztályának Közl.	2	igen
Gyógyszerészet	1	igen
Acta Veterinaria	1	nem
<u>Műszaki lapok</u>		
Hungarian Scientific Instrumentum	1	nem
Műanyag és Gumi	1	nem

1. táblázat folytatása!

	Cikkek száma	A könyvtár állományában meg- található
<u>Külföldi lapok</u>		
Archiv für Orthopädische und Unfallchirurgie	1	nem
Bibliotheca Haematologia	13	igen
Biochemistry	1	nem
Biochimica et Biophysica Acta	2	igen
Biochimie	1	nem
Cellular Immunology	1	nem
Clinical Research	1	nem
Experientia	1	nem
FEBS Letter	1	nem
Folia Biologica	1	nem
Folia Haematologica	3	igen
Immunochimistry	5	igen
Immunology	1	igen
Journal of Medical Genetics	1	igen
Journal of Reproductive Medicine	1	nem
Lancet	1	igen
Medizinische Welt	1	nem
Minerva Medica	1	nem
Nature	2	igen
Problemi Gematologii	1	igen
Santé Public	2	nem
Scandinavian Journal of Haematology	1	igen
Thrombosis and Diathesis Haemorrhagica	2	igen
Transplantation	1	igen
Vox Sanguinis	6	igen
WHO Technical Report Series	1	nem
Zdravoochranenie	2	nem
Zeitschrift für Immunitätsforschung	1	nem
Zeitschrift für Medizinische Labor- technik	1	igen
Zeitschrift für Versuchstierkunde	1	igen

2. táblázat

Leggyakrabban idézett magyar folyóiratok

Folyóiratok neve	Hivatkozások száma	Az intézet könyvtárában megtalálható
Orvosi Hetilap	71	igen
Orvosképzés	40	igen
Transfusio	32	igen
Haematologia	27	igen
Haematologia Hungarica	27	igen
Acta Biochimica et Biophysica	20	nem
Acta Physiologica	11	nem
Acta Medica	7	igen
Acta Microbiologica	7	nem
Morphologiai és Igazságügyi Orvosi Szemle	7	igen
Kísérletes Orvostudomány	6	igen
Népegészségügy	5	igen
Orvostudomány	5	igen
Biológiai Közlemények	3	nem
Katonai Orvosi Szemle	3	nem
Magyar Belorvosi Archivum	3	igen
Orvosi Közlemények	3	nem
Rheumatologia, Balneologia és Allergologia	3	igen
Sportegészségügyi Szemle	3	nem
Acta Morphologica	2	nem
Annales Immunologiae Hungaricae	2	igen
Bőrgyógyászati és Venerológiai Szemle	2	nem
Magyar Pédiaater	2	nem

3. táblázat

Leggyakrabban hivatkozott külföldi folyóiratok

Folyóirat neve	Hivatko- zások száma	A könyvtár- ban meg- található	Az ország- ban meg- található	
			igen	nem
Nature	191	188	3	-
Journal of Experimental Medicine	145	-	145	-
Lancet	127	125	2	-
Vox Sanguinis	105	92	12	1
Journal of Immunology	94	86	8	-
Blood	67	66	1	-
British Medical Journal	65	50	15	-
Proceedings of the National Academie of Sciences	65	-	65	-
Science	64	-	64	-
Transplantation	63	-	60	3
Biochimica et Biophysica Acta	60	3	57	-
Journal of Clinical Investigation	59	-	59	-
Immunochemistry	56	56	-	-
Immunology	54	6	48	-
British Journal of Haematology	53	43	10	-
Thrombosis et Diathesis Haemorrhagica	46	38	8	-
Journal of Biological Chemistry	39	32	7	-
Proceedings of the Society of Experi- mental Biology and Medicine	37	-	37	-
Biochemistry	36	-	36	-
Transplantation Proceedings	34	29	-	5
Journal of American Medical Association	32	28	4	-
Journal of Laboratory and Clinical Medicine	31	24	7	-
Transfusion	30	25	-	5
Annals of the New York Academy of Sciences	29	-	29	-
Clinical and Experimental Immunology	29	3	26	-
Zeitschrift für Immunitätsforschung	29	-	29	-

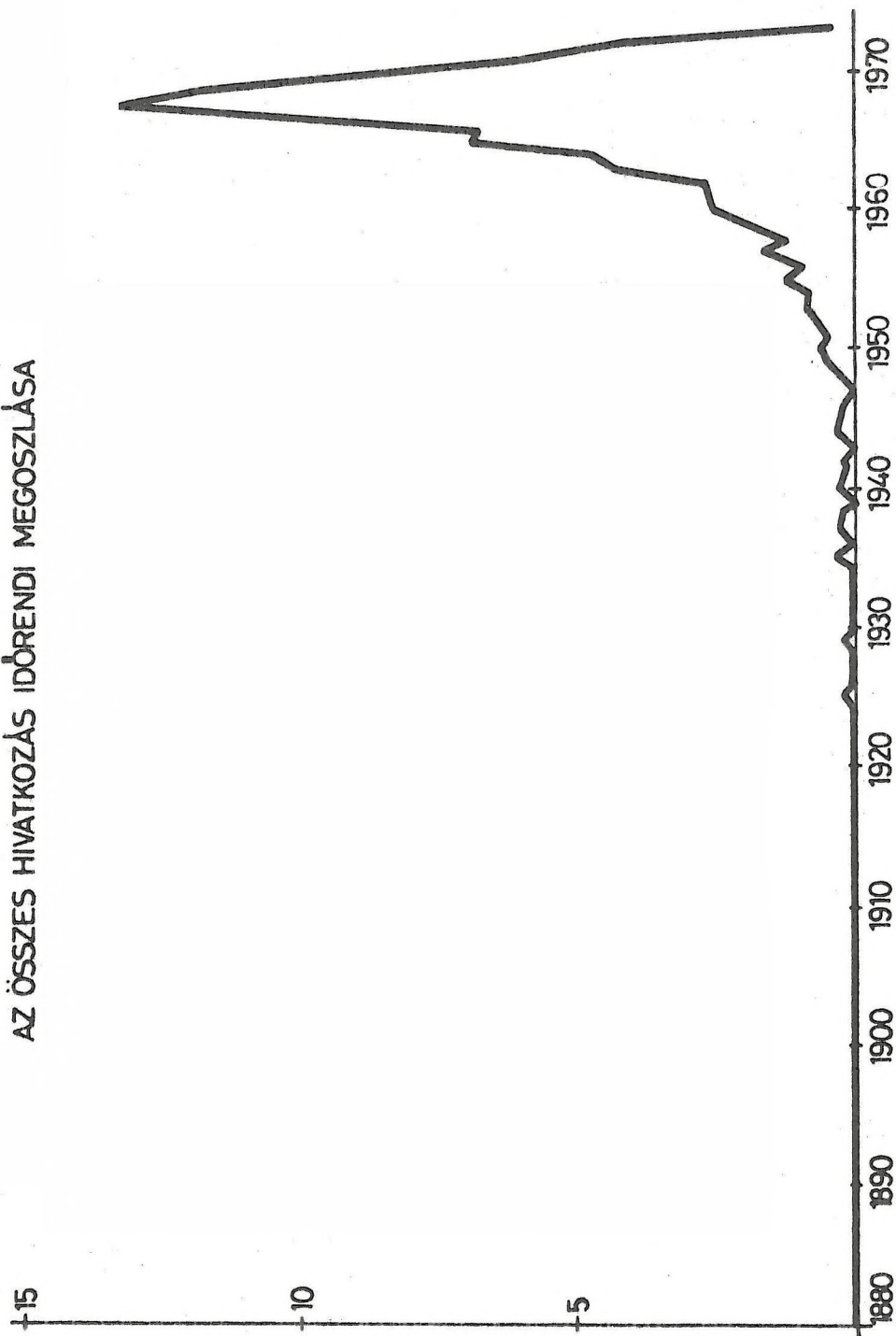
3. táblázat folytatása!

Folyóirat neve	Hivatko- zások száma	A könyvtár- ban meg- található	Az ország- ban meg- található	
			igen	nem
Klinische Wochenschrift	28	-	28	-
Archiv für Biochemie	27	-	27	-
Federation Proceedings	26	-	26	-
Acta Haematologica	25	22	3	-
American Journal of Clinical Pathology	25	-	23	2
Clinica Chimica Acta	24	17	7	-
Biochemical Journal	23	-	23	-
Journal of Clinical Pathology	21	-	21	-
Schweizerische Medizinische Wochenschrift	19	-	19	-
Deutsche Medizinische Wochenschrift	18	-	18	-
Folia Biologica	18	-	18	-
New England Journal of Medicine	18	-	18	-
American Journal of Medicine	17	15	2	-
International Archives of Allergy	17	-	17	-
Blut	16	16	-	-
Bulletin of the World Health Organization	15	-	15	-
Seminars in Haematology	15	15	-	-
Folia Haematologica	14	14	-	-
Bibliotheca Haematologica	13	13	-	-
Cancer Research	13	-	13	-
Archives of Internal Medicine	12	-	11	1
Biophysical and Biochemical Research Communication	12	-	12	-
Scandinavian Journal of Clinical Laboratory Investigation	12	-	12	-
Transplantation Review	12	12	-	-

3. táblázat folytatása!

Polyóirat neve	Hivatke- zások száma	A könyvtár- ban meg- található	Az ország- ban meg- található	
			igen	nem
American Journal of Human Genetics	11	-	11	-
American Journal of Medical Sciences	11	7	2	2
Annual Review of Biochemistry	11	-	11	-
British Medical Bulletin	11	-	11	-
Journal of National Cancer Institut	11	-	11	-
Nouvelle Revue Française d'Hématologie	11	11	-	-
Scandinavian Journal of Haematology	11	10	-	1
Annals of Internal Medicine	10	-	10	-
Gastroenterology	10	-	10	-
Journal of Bone and Joint Surgery	10	-	10	-

AZ ÖSSZES HIVATKOZÁS IDŐRENDI MEGOSZTLÁSA

Az információ-terjesztés nyelvi akadályai

Hat vak ember megtapegat egy elefántot, és mert mindegyikük csak egy-egy részét tudja megfogni, nem tudják eldönteni, milyen is az elefánt - mondja egy régi indiai mese. Hasonló a helyzet napjainkban a szakirodalmi tájékoztatásban. A hatvanas évek óta számos tájékoztatási rendszer jött létre, de valamennyi csak a szakirodalom egy részét dolgozza fel. A tájékoztatási rendszerek egymástól függetlenül működnek, ezért a felhasználók nem ismerik tudományáguk egészét, vagyis nem tudják, hogy valójában milyen is az elefánt.

A szakirodalom teljes feltárásán kívül a tájékoztatási munka másik nagy feladata az ún. "nyelvi barrier" leküzdése. A tudósok ma már nem egyetlen, vagy egy-két fejlett országban élnek és dolgoznak, hanem a világ legkülönbözőbb nyelvterületein elszórtan érnek el jelentős eredményeket.

A szakkönyvtárosok nap mint nap idegennyelvű kiadványokkal kerülnek szembe. A felhasználó gyakran fordítói képességet, vagy legalábbis passzív nyelvismeretet vár el tőle. A könyvtárosok általában egy, esetleg két világnyelv elsajátítására törekednek, de dolgozniuk a világ minden táján megjelent kiadványokkal kell. A felhasználó információs igényét szintén nem befolyásolhatja nyelvi szempont. A mindennapi gyakorlat mégis az angol nyelvű szakirodalom túlsúlyát mutatja a tájékoztató munkában és ebből következik, hogy a felhasználó által hasznosított irodalomban is. Ugyanakkor világ-irodalmi adatok szerint /1/ a világon megjelent tudományos és műszaki kiadványoknak csak 50 %-a angol nyelvű.

Dolgozatomban a tájékoztató munka nyelvi korlátait vizsgálom, a hangsúlyt az angol nyelv szerepére és az angol nyelvű szakirodalom befolyásolásának elemzésére téve.

Az angol nyelv jelenlegi helyzete és

jövőjének kilátásai

A nyelvi korlátok kérdése a latin nyelv megszűnésétől napjainkig egyre nagyobb gondot jelent. A XX. század elejéig a német és a francia volt elsősorban a publikációk nyelve. Korunkban az angol nyelv térhódításának vagyunk tanúi. Jelenleg a legelterjedtebb nyelv a világon. A kínai után az angol az anyanyelve a legtöbb embernek - 320 milliónak. Nemosak a hagyományosan angolszász nyelvterületen használják, de hivatalos, vagy legtöbbször használt nyelve Afrika nagy részének, a Közép- és Távol-Keletnek is. Hivatalos nyelve a légi- közlekedésnek, az információ tárolás és keresés legtöbbször használt közvetítő nyelve, tudósok és turisták kommunikációs eszköze.

Az angol nyelv messze túllépi szigorúan vett nyelvterülete határait. Az orosz és kínai anyanyelvűek kivételével a szakemberek kommunikációs nyelve az angol. Ezt bizonyítja, hogy számos európai kiadó is angolul jelenteti meg szakkönyveit, ha helyet akar biztosítani kiadványainak a világpiacon. Az angol nyelv terjedésének további alakulását nézve a szakemberek véleménye megoszlik.

Dungworth /2/ szerint az angol nyelv terjedése tovább tart ENSZ-beli versenytársai rovására. Míg a múltban az angol nyelvet a hódítók, gyarmatosítók, misszionáriusok terjesztették, addig napjainkban ezt a szerepet Anglia és az Egyesült Államok gazdasági, tudományos és műszaki befolyása vette át, de nem lebecsülendő a popzene hatása sem. Általánosításnak tűnik, de igaz, hogy az angol anyanyelvűek nem akarnak idegen nyelvet tanulni, míg az angol, mint világnyelv után az érdeklődés egyre fokozódik. Az angol anyanyelvűek elvárják, hogy mindenki tanuljon meg angolul és a világ kész ennek a kívánságnak eleget tenni. Tehát az angol, mint világnyelv, erősíti kivívott helyzetét és a jövőben is a világnak elsősorban használt nyelve lesz.

Chakraborty /1/ szerint a szakirodalomban a japán és a kínai nyelv erős növekedést mutat. A távolabbi jövőben pedig a fejlődő országok nemzeti nyelveinek helyfoglalásával kell számolnunk, ami az angol nyelvű publikációk számát fokozatosan csökkenteni fogja. Ezzel nehe-

sedik majd a felhasználók nagy részének helyzete, akik angol nyelvtudással a szakirodalomnak csak kisebb részét tudják majd figyelemmel kísérni.

Hanson /3/ szerint is a tudományos ismeretek terjesztése a jövőben egyre inkább nemzeti nyelveken fog történni.

A magyar orvosok nyelvismeretéről három felmérés tájékoztat. 1964-ben az OOKDK /4/, 1970-ben a MOTESZ /5/ és 1977-ben Kominka /6/ készített felmérést. Az alábbi táblázat az orvosok - az 1977-es felmérés esetében az orvosok és gyógyszerészek - nyelvismeretét mutatja százalékos megoszlásban.

1. táblázat:

év	angol	német	francia	orosz
1964	37,9 %	68,6 %	17,5 %	12,7 %
1970	75,7 %	90,4 %	42,6 %	20,7 %
1977	34,1 %	40,0 %	10,3 %	10,7 %

Az 1970-es MOTESZ felmérés nem tekinthető teljesen mérvadónak, mivel a válaszolók száma csak 250 volt és az olvasó "elitet" képviselte.

Nálunk a német nyelv még mindig tartja első helyét, bár erősen csökkent a németül tudók százalékos aránya. Vezető helye egyébként történelmi okokra vezethető vissza.

Az 1964-es felmérés kitért a feltétlenül tanulmányozottnak és legfőbb segítséget nyújtónak feltüntetett és az igényelt tőkés folyóiratféleségek megoszlásának vizsgálatára is, megjelenési országok szerint. A kapott válaszokat foglalja össze a 2. táblázat.

A rendszeresen olvasott és igényelt folyóiratok között az angol nyelvűek túlsúlya látható. Ez a túlsúly még szembetűnőbb lesz, ha figyelembe vesszük, hogy számos Svájcban, Hollandiában és a skandináv országokban kiadott periodikum is angol nyelven jelenik meg. Ugyanakkor a felhasználók által legismertebb 10 tőkés folyóiratféleség közül 6 német és 4 angol nyelvű. Első helyen pedig a Deutsche Medizinische Wochenschrift áll.

2. táblázat:

ország	olvasott	igényelt
USA	180	25
NSZK	131	8
Anglia	77	13
Franciaország	55	9
Svájc	47	4
Olaszország	21	5
Skandinávia	20	2
Hollandia	15	3
Ausztria	15	4

Keminka /6/ szerint 1978-ban 1960 féle periodika került az orvosi könyvtári hálózatba 11 382 példányban. A leggyakoribb 10 folyóirat között ugyan a Lancet áll az első helyen 112 előfizetéssel, de a 10 folyóiratféleségből 7 német nyelvű.

Összehasonlítva a hálózatba járó tőkés folyóiratok nyelvi megoszlását 1964-ben ill. 1978-ban, az alábbi változásokat tapasztaljuk:

3. táblázat:

nyelv	1964		1978	
angol	535	45,9 %	950	48,4 %
német	267	22,9 %	370	18,8 %
francia	150	12,8 %	175	8,9 %

Mindhárom nyelven jelentősen bővült a folyóiratok hazai választéka. Az összes folyóiratféleség számához viszonyítva csökkent a német és a francia nyelvűek részesedése.

Székely /7/ 1966-ban elemelte a Budapestre járó 310 féle tőkés folyóirat nyelvi megoszlását: mintegy tucatnyi francia és olasz és kb. 5-6 egyéb nyelvű kivételével gyakorlatilag német és angol nyelvűek voltak.

Hasonló elemzést végeztem a SOTE Központi Könyvtára által 1978-ban kiadott lelőhelyjegyzék alapján.

A SOTE Központi Könyvtárába és a tanszéki könyvtárakba járó periodikák nyelvi megoszlását mutatja a 4. táblázat.

4. táblázat:

nyelv	féleség	%
angol	728	66,1 %
német	199	18,0 %
orosz	80	7,3 %
francia	64	5,8 %
egyéb	31	2,8 %
Összesen:	1102	100,0 %

Összehasonlítva az 1966-os adatokkal - bár teljes mértékben nem hasonlíthatók össze, mert nem választottam szét a tőkés és népi demokratikus folyóiratokat az "egyéb" kategóriában, és nem Budapest egészére vizsgáltam - nem mutatkozik jelentős változás.

Továbbra is maradt az angol - német túlsúly jelentős angol főlénnnyel. A francia folyóiratok köre jelentősen bővült. Ez a bővülés nem tűnik teljesen indokoltnak, ha figyelembe vesszük, hogy a franciaül tudók száma sohasem volt túl nagy, a fiatalok közül pedig igen kevesen értenek ezen a nyelven. A kutatók sem kedvelik túlszótlan a francia nyelvű irodalmat, sokan felszínesnek tartják. Nő az érdeklődés a spanyol és olasz nyelvű szakirodalom iránt, amit modernebbnek találnak a kicsit konzervatívnak ítélt angollal és némettel szemben. Természetesen ezek teljesen szubjektív észrevételek. Nem a francia nyelvű irodalmat akartam értékelni, hanem inkább a spanyol és olasz nyelvű szakirodalom fokozódó jelentőségét hangsúlyozni.

Rendkívül kevés a 31 fős "egyéb" folyóirat, amely természetesen nem 31 különböző nyelvet jelent. Ide tartoznak a már említett spanyol és olasz nyelvű folyóiratokon kívül a környező szocialista országok periodikái is, amelyek közül csak mutatóban találunk egyet-egyet.

Az angol nyelvű periodikák aránya a teljes periodikum kiadás viszonyában

Az angol nyelv térhódítását bizonyítja az angol nyelvű periodikák számának jelentős emelkedése is az elmúlt 15 évben. Ennek bizonyítására kigyűjtöttem az 1961-ben kiadott World Medical Periodicals-ből és 1968-ban kiadott supplementumból, valamint a Ulrich's International Periodicals Directory 1977-78-as kötetének Medical Sciences címszáva alól az angol nyelvű periodikák számát, ezt foglalja össze az 5. táblázat.

5. táblázat:

	Összes	angol	%
W.M.P.	6410	2201	34,3 %
Ulrich	3680	1818	49,4 %

A World Medical Periodicalsben regisztrált periodikák száma azért magasabb lényegesen, mert a határterületek periodikáit is tartalmazza. Ennek ellenére a százalék érték összehasonlítható az Ulrich-ből vett adattal, mert a világirodalmi adatok szerint /1/ a természettudományi és műszaki periodikák között kb. 50 % az angol nyelvűek aránya, tehát az Ulrichből kapott adatot a határterületi irodalom bevonása nem módosítaná.

1961. és 1977. év között 1,44-szorosára nőtt az angol nyelvű periodikák száma.

Az orvosi könyvkiadásra vonatkozóan nincsenek adatok. Az UNESCO Statisztikai Évkönyve alapján /8/ legfeljebb következtetni lehet. 1970-ben a világ teljes könyvkiadása az alábbiak szerint oszlott meg:

137 348	angol	31 248	japán
61 798	német	30 297	francia
60 792	orosz	12 348	portugál
31 508	spanyol	8 031	olasz

nyelvű könyvet adtak ki.

A tudományos könyvkiadásban is valószínűleg változatlan a sorrend, legalábbis az első három nyelv között, és valószínű, hogy az arányok sem módosulnak jelentősen.

Magyarországon az Akadémiai Kiadó foglalkozik idegen nyelvű, nagyrészt magyar szerzők műveinek kiadásával. Az 1970 és 1974 közötti 5 évben a Kiadó által megjelentetett orvostudományi könyvek átlagosan 65 %-a idegen nyelvű, az alábbi megoszlásban:

6. táblázat:

Nyelv	1970	1971	1972	1973	1974
angol	47 %	35 %	46 %	32 %	42 %
német	6 %	40 %	25 %	16 %	5 %
orosz	12 %	-	7 %	12 %	-

Itt is az angol nyelven megjelent művek fölénye tapasztalható a némettel szemben. Az adatokat Kovács /9/ cikkéből vettem.

Az angolnyelvű periodikák feltárása a címbibliográfiákban.

7. táblázat:

nyelv	Index Med. 1977.	SCI 1975.	Life Sci 1978.	Clin.Pract. 1976.
angol	1639 - 69,5 %	631 - 80,5 %	902 - 87,5 %	584 - 79,2 %
német	234 - 9,9 %	66 - 8,4 %	52 - 5,0 %	63 - 8,6 %
francia	125 - 5,3 %	52 - 6,6 %	44 - 4,3 %	60 - 8,1 %
orosz	82 - 3,5 %	10 - 1,3 %	18 - 1,7 %	9 - 1,2 %
egyéb	279 - 11,8 %	25 - 3,2 %	15 - 1,5 %	21 - 2,9 %
Összesen:	2359	784	1031	737

Végignézve a táblázat adatait azonnal szembetűnik az angol periodikák rendkívül magas indexelési aránya.

Wood /10/ 1967-ben megjelent közleményében az alábbi adatokat ismerteteti az Index Medicusra és egy orvosi és határterületi irodalmat is feldolgozó bibliográfiára, a Biological Abstractsra vonatkozóan:

8. táblázat:

nyelv	Biol. Abstracts	Index Medicus
angol	75,0 %	51,2 %
orosz	10,0 %	5,6 %
német	3,0 %	17,2 %
francia	3,0 %	8,6 %
japán	1,0 %	0,9 %
kinai	1,0 %	0,4 %
egyéb	7,0 %	16,1 %

Tíz év alatt az Index Medicusban regisztrált periodikák százalék aránya igen nagy - 18,3 %-os - mértékben emelkedett. Ugyanakkor Cerning /11/ szerint 1879-től - az Index Medicus megindulásától - 1972-ig - eikke megjelenéséig - az angol nyelvű publikációk százalék aránya 11 %-kal nőtt.

A Biological Abstracts-ben már 1967-ben is aránytalanul esekőly volt a nem angol nyelvű kiadványok feldolgozási aránya, még a másik három - német, francia, orosz - világnyelvből is.

As adatok további értékelését a következő fejezetben a referáló lapok hasonló adataival összevetve közlöm.

Az angol nyelvű irodalom feltárása referáló lapokban

/9.táblázat/

As Excerpta Medica a nem angol nyelvű közleményekkel igen mostohán bánik. A német és francia nyelvű cikkeket is csak igen türedekiesen referálja. A vizsgált kötetben orosz nyelvű közlemény ismertetését nem találtam, elenyésző az "egyéb" nyelvű kiadványok referáltsága is.

9.táblázat

NYELV	EXCERPTA MEDICA Belgyógyászat 22, 1978.	MED. REF. ZSURN. Belgyógyászat 1978.
angol	3188 - 87,6 %	1506 - 49,6 %
német	263 - 7,2 %	513 - 16,9 %
francia	139 - 3,8 %	281 - 9,3 %
orosz	- -	381 - 12,6 %
egyéb	<u>52</u> - 1,4 %	<u>353</u> - 11,6 %
össz.	3642	3034

A Med.Ref.Zsurnal százalékos aránya kb. a teljes szakirodalom nyelvi megoszlásának százalékos arányát tükrözi.

Összevontan értékelve a címbibliográfiák és a referáló lapok nyelvi megoszlását, megállapítható, hogy az angol nyelvű szakirodalom feltárása abszolút fölényben van a többi nyelvvel szemben. Az angol nyelvű szakirodalom gyakorlatilag teljesen feltártnak tekinthető.

Az általam vizsgált négy címbibliográfiában az indexelt folyóiratoknak átlagosan 79,2 %-a angol nyelvű. Az Excerpta Medicában a referátumok százalékos aránya szintén 80 % körül van, vagy annál magasabb.

Mint már az elején megjegyeztem, az összes orvosi szakirodalmi publikációk fele jelenik meg angol nyelven. Ebből következik, hogy a nem angol nyelvű publikációk jó része sosem jut el a felhasználóhoz. Az információknak ez a pazarlása nem megengedhető, mégis úgy tűnik, a közeli jövőben a helyzet nem változik meg.

Az általam vizsgált bibliográfiák a Med.Ref.Zsurnál kivételével amerikai ill. amerikai befolyásoltságú nemzetközi kiadványok. Ez is egyik magyarázata az angol nyelvű irodalom túlsúlyának. Természetes, hogy saját "termésű" publikációikat, vagyis tudományos eredményeiket a felhasználók számára lehetőleg teljes egészében hozzáférhetővé kívánják tenni. Az viszont már nem természetes, hogy az amerikai kutatók - s velük együtt az említett bibliográfiákból tájékozódó orvostársadalom nagy része is - nem értesülnek a nem angol nyelven közzétett tudományos eredményekről, holott a tudományos munkák között nyelvi vonatkozásban értékbeli különbség nincs.

A Med.Ref.Zsurnalban a címeírásokat latinbetűsen is megtaláljuk: angolra fordítva vagy az eredeti nyelven. Magyarországon az orvosok és könyvtárosok fiatalabb generációjának - ha nem is olvas oroszul - passzív fokon annyira kell tudnia, hogy a tárgymutatót, ha szótárral is, de használni tudja, vagyis irodalmat tud benne keresni. Azt, hogy használata nem terjedt el széles körben, nem tudom mivel magyarázni, pl. a SOTE Központi Könyvtárába - az ország legnagyobb orvosi könyvtárába - sem jár. A Med.Ref.Zsurnál esetében magas előfizetési árra sem lehet hivatkozni.

Azt, hogy az orvostársadalomban - és általában a szakemberek körében - él az igény a szakirodalom lehető teljes megismerésére, bizonyítja a fordítások iránti hatalmas érdeklődés, amelyről majd később szeretnék részletesen beszélni.

Automatizált információs rendszerek

A számítógépes információ szolgáltatás a szakirodalmi tájékoztatás legkorszerűbb formája.

Az Index Medicus és az Excerpta Medica túlnyomóan az angol nyelvű irodalmat dolgozza fel, így az ezekre épülő számítógépes rendszerek sem nyújtanak szélesebb körű tájékoztatást a nem-angol nyelvű szakirodalomról. Ezen az sem segített, hogy a MEDLARS-t nemzetközi alapokra helyezték.

Egy felmérés szerint /2/ az Európában működő géppel olvasható adatbázisok 76 %-ában is az angol a közvetítő nyelv.

Wellisch cikke /13/ az angol nyelvű tájékoztatási szolgáltatások használatának nyelvi és szemantikai problémáival foglalkozik a nem angol anyanyelvű országokban. A nyelvi nehézségek között három szintet különböztet meg: 1. olvas

2. ír

3. információt keres angolul.

Ez utóbbi a legnehezebb. Információt keresni anyanyelven sem egyszerű. A nem anyanyelvűnek olyan nyelven kell megfogalmaznia kérdését, amelyen nem gondolkodik, rejtett, árnyalati finomságait nem ismeri. Ezt a problémát az angol anyanyelvűek többnyire nem értik meg, feltételezik, hogy aki ír és olvas nyelvükön, az a tudomány és technika univerzális nyelvén írott tájékoztatási eszközök biztonságos kezelésére is képes. Pedig az angol és amerikai nyelvhasználat is sokban eltér, egymás szinonimáira nem utalnak tájékoztatási rendszereikben. Az angolok és amerikaiak sem értik meg mindig egymást. Az idegen anyanyelvűek terminológiai nehézségei különösen kiütöknének az on-line rendszereknél, mert itt nincs tájékoztatási szakember, aki "lefordítja" a kérést a rendszer nyelvére. A kutatónak rendkívüli nehézséget jelent, hogy szinonimákon kell törnie a fejét, számon kell tartania az eltérő szóhasználatot, ráadásul a rendszerek más-más tezauruszra épülnek, ennek következtében más-más terminológiát használnak.

Az ideális közvetítő nyelv kérdésével sokan foglalkoztak. Számos módszert javasolnak a nyelvi korlátok áthidalására. Van, aki egyetlen létező /pl. angol/, van aki konstruált nyelv /pl. eszperantó/ elfogadása mellett tör lándzsát.

A vélemények közül Suskijét /14/ szeretném részletesebben ismertetni.

A világ 2 800 beszélt nyelve közül öt /angol, orosz, spanyol, német, francia/ jön számításba közvetítő nyelvként való alkalmazásra. A többi, sokak által beszélt nyelv, viszonylagos elszigeteltsége miatt /pl. olasz, portugál/ vagy írásmódja miatt /pl. japán, kínai, arab/ esett ki a versenyből. Bebizonyítottak tartja, hogy a mesterséges nyelvek nem alkalmasak erre a funkcióra. Az ideális nyelv megtalálása érdekében összehasonlító vizsgálatokat végzett több nyelv gazdaságosságára. A gazdaságosság mutatója: a strukturális és írásképi tömörség. A következő sorrendet állapította meg: cseh, angol, orosz, lengyel, francia, spanyol, német. A végső bizonyítás alaposabb kísérletet igényel, a szerző szerint nem valószínű, hogy a sorrend változna. A cseh nyelvet alkalmasnak tartja közvetítő nyelvként való alkalmazásra.

Ideális tömörsége ellenére sem tartom valószínűnek a cseh nyelv nemzetközi elterjedését közvetítő nyelvként, különösen, hogy az amígys elterjedt angol nyelv követi a gazdaságossági sorrendben.

Egy UNISIST-jelentés is foglalkozik a kérdés vizsgálatával /15/. A megoldást az ETO-nak mint közvetítő nyelvnek az alkalmazásában látják. Szorgalmazza az ETO struktúrájának revízióját, hogy a tudományok felosztásának modern felfogásához közelítsen. Lényeges szempont, hogy az ETO-t huszonekét nyelvre lefordították és, hogy számítógépes kódolásra is alkalmas. A megértés minden nehézségét a megújult ETO alkalmazása sem kűszöböli ki teljesen.

Irodalmi hivatkozások elemzése

Divatossá vált a hivatkozások elemzése olyan szempontból, hogy egy szerzőt hányan idéznek. A hivatkozások elemzése azonban nemcsak arra vonatkozóan nyújt felvilágosítást, hogy ki mennyire "befutott" a szakterületén, hanem többek között a kutatók tájékozottságát, a szakirodalom látókörükbe eső részét is tükrözi.

Ez utóbbi szempontból vizsgáltam három általános jellegű folyóirat - az Orvosi Hetilap, a nyugat-német Deutsche Medizinische Wochenschrift és az angol Lancet - hivatkozásait, és az alábbi, 10. táblázatban foglaltam össze.

10. táblázat:

folyóirat címe	össz.hiv.	angol hiv.	%
Orvosi Hetilap 119, 1978.	8325	5486	65,8 %
Deutsch.med.Wschr. 103, 1978.	9518	3183	32,4 %
Lancet 1, 1978.	3083	3029	98,2 %

Heinz szerint /16/ leggyakrabban az angol nyelvű folyóiratok cikkeit idézik, második helyen a kutató anyanyelvén megjelent közlemények hivatkozásai állnak. Az angol anyanyelvűek körében a legkisebb a más nyelvterrületről való publikációk felhasználásának aránya.

Az általam vizsgált folyóiratok hivatkozásai részben alátámasztják Heinz megállapításait. Az Orvosi Hetilapban az angol hivatkozások jelentősen megelőzik az anyanyelvűeket. A magyar és egyéb nyelvekre történt hivatkozásokat nem számoltam, de munka közben úgy tűnt, a német hivatkozások aránya megközelíti a magyart. A Deutsche Medizinische Wochenschrift hivatkozásainak számlálásakor szintén nem jegyeztem a nem angol hivatkozások nyelvi megoszlását, de az idézett irodalomban alacsony volt a nem német és nem angol cikkek aránya. Így megállapíthatom, hogy a Dtsch.med.Wschr-ban viszont az anyanyelvi hivatkozások száma jelentősen megelőzi az angol hivatkozásokét, ennek ellenére, hogy a MEDLINE európai felhasználói között az NSZK az egyik legaktívabb. A Lancet hivatkozás-vizsgálata egyértelműen alátámasztotta az angol anyanyelvű felhasználókra vonatkozó bizonyított és szubjektív megállapításokat.

Benda /16/ elemzése szerint az Orvosi Hetilapban 10-nél többször idézett 141 folyóirat nyelvi megoszlása: angol 115 /92 %/, német:31, francia: 7.

Hafner /18/ nyolc fiziológiai folyóirat 1970-72-es évfolyamának hivatkozásait tárta fel. A hivatkozott folyóiratok több mint fele az Egyesült Államokban jelenik meg, jelentős az angol és egyéb angol nyelvterületű folyóiratok használata is. Nem angol nyelvterületről kiemelkedő a német, svéd, holland és svájci folyóiratok használata. Elenyészően kevésnek találta a nem latin betűs folyóiratokra történő hivatkozásokat.

Eliott-Patterson /19/ beszámolójában az Institute for Scientific Information nagy arányú felmérését ismerteti, amelyet az Intézet a birtokában levő hatalmas mennyiségű adat alapján végzett.

A hivatkozások száma szerint rangsorolta a leggyakrabban idézett 1000 természettudományi folyóiratot.

1. J.Amer.Chem.Soc. /USA/
2. Phys.Rev. /USA/
3. J.Biol.Chem. /USA/
4. Nature /Anglia/
5. J.Chem.Soc./Anglia/
6. J.Chem.Physics /USA/
7. Science /USA/
8. Biochim.Biophys.Acta /angol nyelven megjelenő holland/.

Befolyási tényező szerint rangsorolva a legtöbbször idézett 1000 természettudományi folyóirat:

1. Adv.Protein Chem. /USA/
2. Pharmacological Rev. /USA/
3. Adv.Immunol. /USA/
4. Prog.Nucl.Acid.Res. /USA/
5. J.med.Microbiol./Anglia/
6. Physiol.Rev. /USA/

Mindkét rangsor csak angol nyelvű - köztük több orvosi - folyóiratot tartalmaz, bizonyítva az angol nyelvű irodalom felhasználtságának igen nagy mértékét.

Akadémiai és nemzetközi népi demokratikus folyóiratok közleményeinek nyelvi megoszlása

A Magyar Tudományos Akadémia számos folyóirat kiadója. Orvostudományi, idegen nyelven kiadott Actái közül néhány taláalomra kiválasztott kötet közleményeinek nyelvi megoszlását vizsgáltam.

A feldolgozott folyóiratok és lehetséges publikációs nyelvük a következő:

Acta chir.Acad.Sci.hung.	- német, angol, francia, orosz
Acta morph.Acad.Sci.hung.	- angol
Acta physiol.Acad.Sci.hung.	- angol, orosz
Acta med.Acad.Sci.hung.	- német, angol, francia
Acta microbiol.Acad.Sci.hung.	- német, angol, francia, orosz.

A vizsgált kötetek külseményeinek nyelvi megoszlását mutatja a 11.táblázat.

11.táblázat:

Folyóirat címe	angol	német	francia	orosz
Acta chir. <u>18,1977.</u>	19 - 37,3 %	32 - 62,7 %	-	-
Acta physiol. <u>51,1978.</u>	26 - 100 %	-	-	-
Acta med. <u>33,1976.</u>	38 - 97,4 %	1 - 2,6 %	-	-
Acta microbiol. <u>29,1978.</u>	37 - 94,8 %	2 - 5,2 %	-	-

A vizsgált folyóiratok közül csak egyben találtam német fűlényt. A másik három folyóirat esetében - ha az eleve csak angolul publikáló Acta morph.-ot nem is tekintem - teljes angol fűlénnyről beszélhetünk. Ez különösen akkor érdekes, ha visszagondolunk az orvosok nyelvtudásáról készült felmérések eredményeire.

A nyelvtudásra vonatkozó vizsgálatok azt is feltárták, hogy a szocialista országok népeinek nyelvét igen kevesen ismerik hazánkban. Jóformán csak a magyarországi nem magyar anyanyelvűek beszélik. Hasonló a helyzet a többi szocialista ország orvosai között is.

As igényt egymás tudományos eredményeinek ismeretére és az információk átvételére az anyagi és szellemi erővel való takarékosságra irányuló törekvések is indokolják. Ennek végső megoldását a közös, automatizált, minden diszciplínára kiterjedő információs rend-

szer jelenti majd. Addig is nemzetközi munkamegosztással és pl. közösen, világszerte kiadott folyóiratokkal igyekeznek a párhuzamos kutatásokat és "újra felfedezéseket" megakadályozni.

Az orvostudomány területén a nemzetközi népi demokratikus folyóiratok kiadása az 1960-as évek elején kezdődött. Az első ilyen vállalkozás a Journal of Hygiene, Epidemiology, Microbiology and Immunology. Cikkei angolul, németül és franciául jelennek meg. Azóta több ilyen folyóirat is megjelenik, mind a La Santé Publique /francia, angol/, a Cor et Vasa /angol, német, francia/, az Acta Chirurgiae Plasticae /angol/, a Radiologica Diagnostica /német/.

A Santé Publique-ban 57,4 %-ban, a Cor et Vasa-ban 97,5 %-ban angolul jelentek meg a cikkek 1978-ban.

Fordításügy

A dokumentum szolgáltatásnak három módja van:

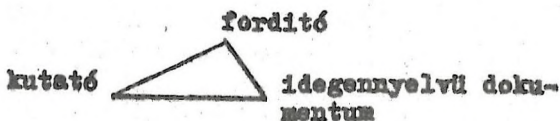
1. eredeti dokumentum
2. másolat
3. fordítás szolgáltatás.

A háromféle lehetőség közül a legmunkaigényesebb és a legnagyobb gondot okozó - nemzetközi viszonylatban is - a fordítás szolgáltatás.

Ha elfogadjuk azt a feltevést, hogy az angol nyelv jelentősége nagyobb távlatokban eszik, akkor várható, hogy a felhasználó és az idegennyelvű dokumentum közti intézményes nyelvi közvetítők fognak az eddiginél is elterjedtebben beiktatódni.

Ranganathan szerint /20/ a kutató és az idegennyelvű dokumentum között a kapcsolat lineárisan fejezhető ki, fordítóirodák közbeiktatásával és a kapcsolat háromszöggel jellemezhetővé alakul.

kutató _____ idegennyelvű dokumentum

A fordítások készülhetnek egyedi igénylésre és előzetesen felmért igényekre, ezek az ún. anticipált fordítások.

A fordítás lehet:

a/ cover to cover: teljes folyóirat fordítás, vagyis "címleptől - hátlapig"

b/ válogató: felmért igények alapján az értékesnek ítélt közlemények fordítása,

c/ ad hoc; alkalmi, egyedi igényre készülő.

Knul szerint /21/ eljár az idő a cover-to-cover fordítások felett. Előnyei ugyan kétségtelenül nagyok /a teljes folyóirat anyaga hozzáférhető, nem igényel kiterjedt indexelést/, de lemaradnak - sokszor évekkel is - az eredeti megjelenése mögött és sok benne a "töltelék" anyag.

Az International Translations Centre /ITC/ szerint is a nyelvi korlátok áttörésének nem ezt a módját kell választani. Az ITC szívesebben foglalkozik a már meglévő, ad hoc fordításokra épülő, erősen keresett anyagot tartalmazó válogatott fordítások szolgáltatásával.

Polzovics megállapítja /23/, hogy a forrásnyelvek körének bővülése a fordítások rendkívüli mértékű elterjedését eredményezte. A tudományos és technikai szakirodalom területén ma 40-50 publikációs nyelvvel kell számolni.

Magyarországon rendelet van a közönlű szakfordítások kötelező bejelentésére és nyilvántartására. Ezt a munkát az OMKDK szervezeti egységeként működő Országos Fordításnyilvántartás végzi.

Tapasztalataik szerint kb. 25 nyelvről fordítanak, de a fordítások 95 %-án 7 nyelv osztozik:

német	33 %	osch és szlovák	4 %
angol	30 %	olasz	2 %
orosz	18 %	lengyel	2 %
francia	6 %	egyéb	5 %

Ezek az adatok természetesen nem az orvostudományi fordítások arányát jelzik, hiszen a bejelentési kötelezettség bármely szakterületen megjelent mű fordítására vonatkozik.

Magyarországon az orvostudományi fordítószolgálat az 50-es évek második felétől alakult ki az OOK-ban, külső munkatársakkal. Orvosokból és az OOKDK munkatársaiból álló kollektíva választja ki a fordításra érdemes cikkeket.

A fordítások százalékos arányát foglalja össze a 12. táblázat.

12. táblázat:

év	angol	német	francia	orosz	egyéb
1971	38 %	44 %	10 %	5 %	3 %
1972	42,9 %	39 %	10,5 %	5,8 %	1,8 %
1973	37,3 %	39,5 %	11,1 %	10,3 %	1,8 %
1974	40 %	35 %	19 %	4 %	2 %
1975	27,7 %	53,5 %	12,9 %	5,1 %	0,8 %
1976	26,6 %	44 %	16,9 %	10,4 %	1,1 %
1977	40 %	30 %	17,5 %	12 %	0,5 %

Az angol és német nyelvből történt fordítások aránya 70-82 %. Tehát nagyrészt abból a két nyelvből fordítanak, amelyen a felhasználók nagy része többé-kevésbé amígyis ért. Az utóbbi években emelkedik a franciából és oroszból fordított publikációk száma, ha szerényen is. Elenyésző az egyéb nyelvekről történt fordítás, ennek valószínűleg a fordítók nyelvtudása is oka. A fordító szolgálat így nem tölti be legfőbb szerepét: a nyelvi akadályok áttörését.

Érdekes kísérletről számol be Wood /24/. Az angol National Lending Library kísérletet végzett az idegen nyelvű információk hozzáférhetőbbé tételére. A fordítás iránti igény nagyon megnőtt, azonban feltételezhető volt, hogy a fordítások nagy része szükségtelen. Ezért bevezették azt, hogy a fordítást igénylő úrlapon fel kell tüntetni, hogy a fordítandó cikkről jelent-e meg angol nyelvű ismeretetés. Két eset lehetséges:

- ha a cikk végén, vagy másutt angol nyelvű kivonat található, az igénylő megkapja az eredeti cikk fotókopiáját és az illusztrációkat angol felirattal ellátva,
- ha nincs angol összefoglaló: a következtetéseket, eredményeket összefoglaló részt és az illusztrációk szövegének fordítását, valamint az eredeti cikk fotókopiáját kapják a felhasználók.

Az igénylő közölheti, hogy a fordításnak ez a módja kielégítő-e. Nemleges válasz esetén elvégzik a cikk teljes fordítását. Az öt hó-

napos kísérleti idő alatt 24,4 % nem igényelt teljes fordítást. Ez 17 %-os költség megtakarítást eredményezett. A rendszer ellen szól, hogy tovább várakozik az, aki teljes fordítást igényel.

Az ideális megoldás az lenne, ha az igénylő a cikk lefordítása előtt minden esetben személyes tájékoztatást tudna kapni a fordítótól. Feltehetőleg ez jelenti majd a jövő útját az ad hoc fordítószolgáltatnál.

A jövő kilátásai a nyelvi korlátok áthidalására

Már 1857-ben az Orvosi Hetilap céljául tűzte ki "figyelmeztetni ügyfeleinket a tudományos orvosi világ tanulmányaira és fölfedezéseire." Törekvését jelezte a folyóirat alcíme is: "Honi és külföldi gyógyászat és kórúvárlat közlönye." Kiváló referáló gárdája /Bókai János, Lammiozer Sándor, Semmelweis Ignác/ néhány évi felfutás után már 70-80 szakkönyvet és 250-300 folyóirat-közleményt ismertetett Irodalomszemle rovatában /25/.

A rendszeres tájékozódás igénye a világ tudományos eredményeiről távolról sem újkeletű. Míg régebben az információ szerzés legfontosabb forrása a tanulmányút volt, napjainkat az automatizált információs rendszerek létrejötte és elterjedése jellemzi. A tanulmányutak szerepe sem lebecsülendő, de sokat vesztett jelentőségéből, legalábbis, ha célnak a szakirodalom lehető teljes ismeretét tűzzük ki.

A jövőt az on-line rendszerű folyamatos és visszakereső szolgáltatást végző, másolatot és fordítást nyújtó, világ adatbankokra támaszkodó számítógépes információs rendszerek jelentik. Az ilyen rendszerek létrejötte valamennyi diszciplínára még csak a jövő ígéretei közé tartoznak, különösen, ami az információk teljességre törekvő tárolását illeti, nyelvi korlátok nélkül.

Egyes adatok szerint /1,3/ az angol nyelv lassan visszaszorul, fokozódik a nemzeti nyelvek használata. Napjainkban egy fejlődő ország számára egyetlen lehetőség van, hogy lépést tartson a tudományos és műszaki fejlődéssel, ha bekapcsolódik valamelyik már kiépített számítógépes rendszerbe. Természetes igény az anyanyelvi tájékozódás megteremtése, de ennek olyan finansziális akadályai vannak, amelyek a fejlődő országok és számos fejlett ország számára sem leküzdhetők. Igen költséges egy számítógépes rendszer létrehozása, működtetése és a megfelelő kvalifikáltságú információs szakemberek

képzése. Megoldást a közös adatbankra támaszkodó, fordítást szolgáltató rendszerek jelenthetik.

A nemzeti nyelven adatot szolgáltató világadatbankok létrehozása egyelőre utópiának tűnik, előbb-utóbb mégis az angol nyelvű irodalom feldolgozottságának szintjére kell hozni a nem angol nyelvű szakirodalmat. Jelentősen emelni kell a fordítások számát, kiterjesztve valamennyi publikációs nyelvre. A primer információkhoz hasonlóan meg kell oldani a fordítások korszerű, számítógépes szétsugárzását is.

Az angol nyelv a tudományos világban jelenleg monopolhelyzetben van. Miért az angol nyelv került ebbe a helyzetbe?

Eyre a kérdésre már részben válaszoltam a nagy bibliográfiai vállalkozásokat és az automatizált információ rendszereket ismertető részekben. Valószínűleg nagy szerepe volt és van annak is, hogy az angolul beszélő országok közül több igen fejlett és nagy szellemi és anyagi befolyással van a Föld számos országára /gondolok itt elsősorban az Egyesült Államokra és Nagy-Britanniára/. Szerepet játszott az is, hogy az angol viszonylag a "könnyű" nyelvek közé tartozik. Orvosi terminológiája nagyrészt átvette a nemzetközileg használt latin nomenklaturát, a szakember számára viszonylag csekély szókinccsel is megérthető.

Idézett irodalom

1. CHAKRABORTY, A.R. - SHIRAM, J. - JOSHI, M.G.: Translations and translations services. Ann.Lib.Sci.Doc.1975, 22, 2, 60-72.
2. DUNGWORTH, D.: The future of English as an world language. Lebende Sprachen, 1978, 23, 1, 1-3.
3. HANSON: cit: Anderson /27/
4. NÉMETH Béla - SZABÓ Ágnes - SZEPESI Zoltánné: Az orvosok nyelvismerete Magyarországon 1964-ben. Orv.Könyvtár, 1966, 6, 4, 349-364.
5. SZEPESI Zoltánné: A magyar orvosok szakmai művelődése és szakirodalmi tájékozottsága. Orv.Hetl.1970, 111, 38, 2249-2252.

6. KOMINKA László: Az orvosi szakfolyóirat ellátottság alakulása hazánkban.
Kézirat. Megjelenés alatt.
7. SZÉKELY Sándor: A devizás folyóiratok megoszlása az orvostudományi szakkönyvtári hálózatban Budapesten.
Orv.Könyvtáros, 1966, 6, 4, 317-327.
8. UNESCO Statisztikai Évkönyve 1971. cit: Anderson /27/
9. KOVÁCS Katalin: Orvosi könyvkiadásunk 30 évéből.
Orv.Könyvtáros, 1977, 17, 3, 311-326.
10. WOOD: cit: Anderson /27/
11. CORNING, M.E.: The U.S. National Library of Medicine and international MEDLARS cooperation.
Inform.Stor.Reptr. 1972, 8, 6, 255-265.
12. HÁJKOVÁ, E. - SVATÁ, S.: Tapasztalataink a MEDLINE gépi rechechekkel.
Orv.Könyvtáros, 1978, 18, 3, 277-283.
13. WELLISCH, H.: Linguistic and semantic problems in the use of English-language information services in non-english-speaking countries.
Int.Lib. Rev. 1973, 5, 2, 147-162.
14. SUSKI, A.: Metoda optymalizacji miodzynarodowej komunikacji jezykowej.
Akt.Probl. Inform. Dok. 1973, 18, 4, 3-8.
15. cit: Wellisch /12/
16. DAVID, H.: A tudományos információ, mint a biológia és az orvos-tudomány fejlődésének kifejezője.
Orv.Könyvtáros, 1975, 15, 4, 464-474.
17. BENDA Mária: Néhány adat a magyar orvosok szakirodalmi hivatkozásaihoz.
Orv.Könyvtáros, 1979, 19, 1, 24-66.
18. HAFNER, A.W.: Citation characteristics of physiology literature, 1970-72.
Int.Lib. Rev. 1976, 8, 1, 85-115.
19. ELIOTT-PATTERSON, J.: Planning and development of a national information system. Matching available services to fill users needs. Az I. Országos /lengyel/ SDI Konferencián elhangzott beszámoló. Polanica Zdrój, 1974. szept. 10-13. Ism.: Udvardy Jenőné.
T.M.T. 1975, 22, 2, 117-121.

20. RANGANATHAN, /S.R./: cit: Chakraborty /1/
21. KNUL, C.M.A.: "Cover to cover" vertalingen: vergane glorie?
Open.1974,6,1,5-9.
22. KNUL, C.M.A.: Het europees vertalingen centrum doet aan "nazorg".
Open,1973,5,11,574-577.
23. POLZOVICS Iván: Szakfordításügyünk fejlődése és legfőbb problémái.
T.M.T.1977,24,2,47-59.
24. WOOD, D.N.: Access to information in foreign languages. An
experiment.
BLL Rev.1977,2,1,12-14.
25. POLZOVICS Iván: A szakirodalmi dokumentáció helyzete a felszaba-
dulás előtt és óta Magyarországon.
T.M.T.1975,22,3,153-188.
26. BOTTLE, R.T.: Education for information and library work.
Aslib.Proc.1976,28,1,22-29.
27. ANDERSON, J.D.: Foreign language barriers in information transfer.
J.Educ.Lib.1974,14,3,171-184.

Állományalakítás a kalocsai Városi Kórház szakkönyvtárában.

A kórházak, mint fenntartó intézmények. A kórházi könyvtár feladatai

A szakkönyvtár csak akkor tud hatékonyan működni, ha tevékenységét a fenntartó feladataihoz, céljaihoz, kutatásaihoz igazítja.

A fenntartó intézmény feladata, hogy a beteget az orvostudománynak a mindenkor legkorszerűbb színvonalán és a legújabb ismereteknek megfelelően gyógykezelésben, ellátásban részesítse. Ennek érdekében a világ orvosainak kutatási eredményeit dolgozói rendelkezésre kell bocsátani, melynek következtében elvileg a lehető legrövidebb időn belül a jobb és eredményesebb eljárásokat és gyógymódokat lehet alkalmazni. Az intézménynek többnyelvű könyv- és folyóiratállománnyal kell rendelkeznie és ezt az orvostudomány haladási ütemének megfelelően folyamatosan kell felfrissítenie.

Az orvosi könyvtárak a betegellátásnak és a továbbképzésnek létfontosságú centrumai. Fejlesztésük és terveik megvalósításánál hatékony támogatást nyújthat a kórház igazgatója, kerölve az intézmény tudományos bizottságával vagy tanácsával, a könyvtár szakmai és tudományos munkájának irányítóival.

A kórház életében az orvosi könyvtár feladata és fontossága állandóan növekszik. A profil fenntartása, illetve realizálása, a szakkönyvtári anyag állandó gyarapítása, az általános áttekintést és tájékoztatást nyújtó anyag biztosítása egyaránt igényes és felelősségteljes munka.

A kalocsai kórház feladatai, helyzete, felépítése

Könyvtárunk az orvostudományi könyvtári hálózat tagkönyvtára, melynek központja az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, felügyeleti szerve a Kalocsai Városi Tanács Kórház-Rendelőintézet, szakmai alközpontja a Bács-Kiskun Megyei Tanács Kórházának orvosi könyvtára.

A kalocsai kórház 1976. dec. 8-án ünnepelte fennállásának 150. évfordulóját. Az 1826-ban épült 5 férfi és 5 női ágyat tartalmazó aggok háza és ápolda mai kórházunk elődjének számít. Ebből fejlődött a mai napig a 689 ágygal működő kórház.

Az ágyak megoszlása

belgyógyászat	112
sebészet	110
gyerekosztály	58
fertőző	34
szülészeti, nőgyógyászat	75
tüdőosztály	180
ideggyógyászat	20
pszichiátria	100

A legujabb fejlődési érára már erősen az a jellemző, hogy az ágyszám fejlesztésével párhuzamosan futnak az egyéb velejáró fejlesztések is /vérttranszfúziós állomás, gyógyszer-tár, laboratórium, kátszínház, mosóda, konyha stb./. Jelenleg a Rendelő Intézet bővítése folyik. A rendelőintézeti szakorvosi órák száma 190.

Növelte a feladatokat Dunavecse egészségügyi intézeteinek 1970-ben történt kórházhoz csatolása is /Tüdőgondozó Intézet, Rendelőintézet/, valamint az 1976-ban végrehajtott integráció.

A kórház dolgozóinak összlétszáma 787. Könyvtári vonatkozásban az ellátandók száma 85 orvos, 5 egyéb egyetemi végzettségű /gyógyszerész, pszichológus, vegyész/ és 371 szakdolgozó /ápolónő, rtg. asszisztens, laborasszisztens, műtősnő, szülésznő stb./.

Az orvosok 74,1 %-a, a szakdolgozók 16,4 %-a beiratkozott olvasó. A szakdolgozók beiratkozásának kis száma annak tulajdonítható, hogy viszonylag kis választékát találják a könyvtárban a számukra megfelelő anyagnak. Ez nemcsak a könyvtár beszerzési mulasztásából adódik, hanem abból is, hogy a kézi- és tankönyveken kívül szinte nincs a kereskedelmi forgalomban részükre kapható irodalom. Ami a folyóiratokat illeti, az Egészségügyi Munkán és az Egészségnevelésen kívül szaklap nem áll rendelkezésükre.

Az orvosok beiratkozását tekintve a 74,1 % nem mondható jónak. A kórház területi elhelyezkedése nehezíti a könyvtárhoz való hozzáférést több orvos számára. A 12 fogorvosból 6 a járáshoz tartozó

falvakban dolgozik, de Dunavecse is a várostól 45 km távolságra van, ahol 10 orvos tevékenykedik. Ezek könyvtári ellátását folyóiratkörözéssel próbáltuk megoldani. Így azonban egy-két kivételtől eltekintve rendkívül nehezen lehetett visszaszerezni a már nem használt anyagot.

Kórházunk az egyetlen intézmény a Duna balpartján Budapest és Baja között, így egész sor teendő sokszorozza felelősségét. A város területének ellátandó lélekszáma 16 000. Vonzáskörzete szakmánként eltérő, itt a lélekszám mintegy 84 000. Például a tüdőosztályok és a tbc. tenyésztési decentrum az egész megye betegeit ellátják, a pszichiátriai beteganyag a megye területén működő három kórház között oszlik meg.

A fenntartó intézmény fő feladata a gyógyító munka. Könyvtárának állományát mindig e célnak figyelembevételével kellett gyarapítani. A főgyűjtőkör meghatározásánál főleg a kórházban működő osztályok gyakorlati munkáját kell segíteni a helyi, speciális igényeknek megfelelően. A mellékgűjtőkör a továbbképzés, a tudományos kutatás stb. számára gyűjti a szakirodalmat.

Az orvostudomány ismeretanyagának nagysága és differenciáltsága következtében egyre több résztudományra bomlik. Új tudományos megismerések következtében nemcsak mélységében, hanem tárgykörét illetően is bővül.

Vincze János az orvosokkal szembeni elvárást így fogalmazta meg: "A ma követelménye a szakma művelőjétől: a bel- és külföldi szakirodalom permanens olvasása, az új ismeretek naprakész tartása és rendszerezése. Igényli ezt a ma orvosa, aki szakosít, továbbképzésben osziszolódik, lépést akar tartani a rohamosan fejlődő tudományal legalább szakágazatában; de igényli a beteg is, akinek szocialista társadalmunkban alapvető joga van a legmagasabb szintű orvosi ellátásra. Ezen követelmények biztosításához az orvos részéről komoly hivatástudat és legalább egy, de leginkább két világnyelv ismerete, a társadalom részéről viszont a szükséges információk anyag hozzáférhetőségének biztosítása szükséges". /1/
A fenti követelményeknek igyekezett a fenntartó eleget tenni, amikor meghatározta az orvosi könyvtár feladatait: az intézetben dolgozó orvosoknak, gyógyszerészeknek, egészségügyi szakdolgozóknak

képzéséhez, továbbképzéséhez, tudományos munkájához, szakirodalmi tájékozódásához a szükséges irodalom biztosítása és rendelkezésre bocsátása. E feladat ellátása érdekében gyűjti az intézmény profiljának megfelelő magyar és idegennyelvűi orvosi irodalmat.

A kalocsai kórház orvosi könyvtára

A szakkönyvtár önálló helyiséget és főfoglalkozásu /8 órás/ könyvtárost 1964-ben kapott, ami a kórház akkori bővítésével vált lehetővé.

Az 1964 előtt vásárolt és összegyűjtött könyveket és folyóirat-évfolyamokat egy orvos kölcsönözte szükség esetén, társadalmi munkában. A könyvtár viszonylag kis multra tekint vissza, ami - ismerve a kórház 150 éves multját - érthetetlen.

A szakkönyvtár állománya indulásakor főleg a tartós kölcsönzésen osztályokon őrzött kiadványokból tevődött össze, amelyek meglehetősen elavultak voltak. A további gyűjtéshez és kiegészítéshez jelentős segítséget jelentettek orvosainktól, főként a nyugdíjba menőktől kapott könyvek és folyóiratévfolyamok. A hiányos köteteket más intézetek fölös példányjegyzékeiből egészítettük és egészítjük ki.

A kórház költségvetéséből 1964 óta rendszeresen biztosít keretet könyvtárfejlesztésre. A könyvtári állomány szakszerű fejlesztése különböző nehézségek miatt - szakképzetlen könyvtárosok, orvostanásadó helytelen kiválasztása - nem volt megfelelő. Kampányjellegű vásárlások történtek, melyek nem az olvasók kívánságának teljesítését ólozták. Az év végére összegyűlt, fel nem használt összegekből azt vásárolták meg, amit éppen kapni lehetett. Gyakorlati munkám során kiderült, hogy némely szakmából az alapvető kézikönyv /magyar nyelvű/ is hiányzott. Az olvasottság vizsgálatánál számtalan olyan könyv akadt a kezembe, melyet egyetlen egy alkalommal sem kölcsönöztek ki. Felmerült a kérdés, hogy szakkönyvtárunk mennyire felel meg a követelményeknek, a mennyiségi és a minőségi szakirodalmat időben tudja-e biztosítani olvasói számára.

Ahhoz, hogy a meglévő állományt optimálissá lehessen tenni, hogy a mindenkorai szükségleteknek, igényeknek megfelelővé lehessen alakítani, először lehetőleg egzakt eszközökkel meg kell állapítani, mik a meglévő állomány erényei és hibái, mik az olvasók követelményei, mik az intézmény soron levő feladatai.

Az állományalakítás célja, módszerei

Az állomány gyarapítása és alakítása a könyvtár egyik fő jellemzője. Minden élő könyvtár állománya állandóan, folyamatosan növekszik, alakul, mind számszerűségében, mind tartalmi összetételében.

"A könyvtárak alapvető szerepet játszanak a tudományos, műszaki és kulturális gondolkodás közvetítésében. Ebben számos nehézséggel kell megküzdeniük: a legkomolyabb az információforrások abnormális méretű termelése, amelyek következtében nő a gyűjtendő dokumentumok száma. Emiatt forradalmi változásokra van szükség a könyvtári munkamódszerekben" - írja tanulmányában Tadeusz Zarzbiecki/17/.

Új irányvonal kijelölése, megtervezése a jelenlegi helyzet ismeretére épül, tehát a jelenleg használatos eljárások, valamint a meglévő állomány elemzése egy új rendszer kialakításának, megtervezésének alapja. A könyvtárnak fel kell tárnia állományépítésének problémáit, s ennek alapján intézkedéseket kell tennie a meglévő kedvezőtlen tendenciák kiküszöbölésére. Az elemzés eredményeként optimalizálni kell az egyes munkafolyamatokat, racionalizálni kell az állomány építést.

Az állományépítési kérdések megoldására korszerű módszereket: rendszerelemzést, mennyiségi értékelést, matematikai-, statisztikai stb. módszereket kell alkalmazni. "A módszer tanulmányozásának /módszeranalízis, mozgáselemzés/ célja az egyes eljárások mozzanatainak, azok sorrendjének és a közöttük lévő kapcsolatoknak, viszonyoknak a részletezése." /18/

Az elemzés módszereinek megválasztásánál a könyvtár feladatkörének és állományának viszonyát megvilágító elveket kell alkalmazni.

A könyvtár elemző munkája az évek óta folyamatosan vezetett könyvtári nyilvántartásokra és statisztikai adatokra épül. A folyamatos felmérések típusa igen alkalmas rendszeresen ismétlődő feladatok vizsgálatára. "A statisztikai elemzés leglényegesebb sajátja az, hogy mennyiségek vizsgálatából kíván minőségre következtetni" /19/.

A kalocsai kórház orvosi könyvtárának állományelemzésénél a statisztikai jellegű elemzést alkalmaztam.

Az orvosi könyvtár állományának elemzése

Az állományt három csoportra bontva elemeztem. Először a teljes állományra vonatkozó adatokat dolgoztam fel, mivel ezek teljesebb képet mutatnak a könyvtárról, majd külön a könyveket és külön a folyóiratokat elemeztem.

Az állomány feldolgozását a katalógusokból, a leltárkönyvekből, a könyvek kézbevételeivel, a kölcsönzőlapokból, a munkanaplókból, az olvasói nyilvántartásokból, valamint az évi összesített statisztikai adatokból végeztem az alábbi szempontok alapján:

I. A teljes állományra vonatkozó adatok:

- a teljes állomány mennyiségi vizsgálata,
- egy olvasóra jutó anyag /könyv, folyóirat/,
- az állomány aránya könyv és periodikum szerint,
- az olvasók nyelvismerete,
- az olvasóforgalom és az állományforgalom,
- az állománygyarapítás az utóbbi 6 évben,
- a könyvekre és periodikumokra fordított költségek aránya,
- a kézikönyvtár /prézens állomány/ vizsgálata.

II. Könyvállomány:

- a könyvállomány megoszlása nyelvi szempontból,
- az eloszlás kiadási évek szerint, régi és új könyvek aránya,
- az állomány szak- ill. tárgykörök szerinti eloszlása,
- az állomány hány %-a van osztályokon tartós kölcsönzésben.

III. Folyóiratállomány:

- retrospektív folyóiratállomány nyelvi megoszlása,
- retrospektív folyóiratállomány szakok szerinti megoszlása,
- kurrens folyóiratok mennyiségi vizsgálata,
- orvoslétszám és folyóiratok összehasonlító vizsgálata,
- releváns folyóiratok és hiányok,
- kurrens külföldi folyóiratok áremelkedése.

IV. Állományelemzés utáni következtetések:

- törlés az állományból,
- könyvtárközi kölcsönzésről,
- az állományalakítás jövőbeni szempontjai,
- az állományépítésre vonatkozó javaslatok.

A teljes állományra kiterjedő adatok

Az állomány mennyiségi vizsgálata.

Jelenleg szakkönyvtárunk állományában 1727 kötet könyv és 1352 kötet folyóirat van. Kurrens folyóirat - külföldi és magyar nyelvű - 75 féle.

Olvasók száma 124, ebből orvosolvasó 63, a fennmaradó 61 szakdolgozó.

Egy olvasóra 13,71 könyv jut, csak az orvosokat véve 28,3. Retrospektív folyóiratkötet össz.olvasóra 10,9; orvosra 22,53 jut. A 74 féle kurrens folyóiratból egy olvasóra 0,59; orvosra 1,23 féle esik.

Az olvasói létszámot a szakdolgozók nagy száma miatt bontottam két részre, mivel az összes olvasóval számított adatok nem adnának reális képet az elemzés során. A szakdolgozók nagy érdeklődésének oka az, hogy intézményünk állandóan szervez munka melletti ápolónői, asszisztensi, szakápolói tanfolyamokat, s így nagy a tankönyvek iránti igény, de a városban működő Egészségügyi Szakközépiskola oktatói is gyakran keresik fel a könyvtárat egy-egy tankönyvért, segédanyagért.

Az egy olvasóra jutó könyv

mennyiségét kielégítőnek találtam, annál is inkább, mert az utóbbi években kielégítetlen könyvigény csak abban az esetben volt, ha nem volt beszerezhető a mű /pl. elfogyott a kiadás/. Aránytalanul kicsi azonban az egy olvasóra jutó kurrens folyóiratok száma. A 74 féle folyóiratból mindössze 28 féle a külföldi /20 tőkés és 8 demokratikus/, tehát egy orvosra 0,46 féle külföldi és 0,76 féle hazai folyóirat esik.

A könyvek és folyóiratok mennyiségi aránya

a könyvek javára dől el. Könyv az összállomány 56,09 %-át, a folyóiratok pedig 43,91 %-át teszik ki.

A szakmai ismeretek terjesztésében a múlt század közepétől a folyóiratok vették át a vezető szerepet. Az időszaki kiadványok

különösen a szakkönyvtárakban fokozódó jelentőségük és időszertűségük következtében egyre nagyobb szerepet kapnak. Éppen ezért kívánatos lenne kurrens folyóirataink számát növelni.

Az olvasók nyelvismerete.

A szakirodalom jelentős része idegen nyelven jelenik meg, ezért a rendszeres olvasás és tájékozódás szempontjából fontos tényező a nyelvtudás. Orvosaink nyelvismeretének statisztikai felmérésénél kapott eredmény szerint a 63 orvusból 22 németül /33,33 %/, 13 angolul /30,63 %/, 2 franciául /0,03 %/ és 2 oroszul /0,03 %/ olvas /1 orvos három nyelvből, 6 két nyelvből fordít, ezeket mindhárom, illetve mindkét nyelvnél felvettem/. Komoly hátrányt jelent e téren, hogy olvasóink nagy része nem, vagy csak szükség esetén fordít idegen nyelvből.

Az állománygyarapításnál az is nehézséget jelent, hogy egy szakterületen működő orvosok különböző nyelveket ismernek, s így egy külföldi periodikum megrendelése esetén is csak egyik része tudja hasznosítani. Nem egyszer előfordult a gyakorlatban az is, hogy kérésre megrendelt külföldi szaklap megérkezése után a megrendelő rövidesen távozott az intézettől, a helyébe érkezett olvasó pedig más nyelvet ismert.

Megfigyelésem szerint az idősebb korosztály német nyelven olvas, viszont a fiatalabb orvosok inkább az angolt kedvelik.

Kórházunk Művelődési Bizottsága felismerve a nyelvtudás jelentőségét és szükségességét, nyelvtanfolyamok szervezésével kíván segíteni orvosainak. A helyben tartott német és angol kezdő és haladó tanfolyamokhoz az előadót, a termet, valamint a technikai berendezéseket egyaránt biztosítja.

Olvasó- és állományforgalom /lásd 1.táblázat/.

Igen jelentős az utóbbi hat évben a helyben olvasók, valamint a helyben olvasott dokumentumok száma. Ez örvendetes azért, mert használják a könyvtárat, de azért is jó, mert helyben olvasás esetén egy személy nem vonja ki az anyagot a könyvtárból.

A forgalom adatait nézve megállapítottam, hogy csökkent a kölcsönzők és a kölcsönzött dokumentumok száma is. Ez a jelenség azsal magyarázható, hogy 1964-ben a még 12 orvossal rendelkező tudóosztályokat jelenleg mindössze három orvos látja el. A tuberkulózis meg-

1. táblázat

Olvasó és állományvétel

év	beir. olvasó	helyben olvasók száma	helyben olvasott dokum.	kölsön- zók száma	kölsönzött dokumentumok		
					könyv	folyóir.	egyéb összesen
1972	121	190	1280	444	161	1327	41 1529
1973	129	256	1712	461	159	1418	36 1613
1974	126	229	1258	349	156	1041	20 1217
1975	128	260	1425	331	219	962	34 1215
1976	124	260	1064	423	238	894	54 1186
1977	128	262	1122	387	148	924	31 1103

betegedések számának esőikkenése miatt az intézmény a 300 ágyból jelenleg 180-at tart fenn a tüdőbetegek részére. A helyében létesített pszichiátriai osztály két éve működik, de itt sem sikerült az orvoslétszámot 3 főnél többre növelni /ebből is jelenleg egy katonai szolgálatot teljesít/.

Az orvoshiány általában az egész intézményre jellemző.

Állománygyarapítás az elmúlt 6 évben /lásd 2.táblázatot/.

A 2.táblázatot mutatja, hogy könyvek vonatkozásában lényeges eltérés nincs. Folyóiratoknál azonban a darabszám alig emelkedett, ugyanakkor a ráfordított összeg a kétszeresére nőtt. A

Az 1974-es évnél megjelent plusz kötetszámok a dunavescsei tüdőgondozó intézet állományából átvett köteteket jelentik.

Könyvekre és periodikumokra fordított költségek aránya

Az 1972-től 1976-ig terjedő időszakban mindinkább realisabbá vált a könyvekre és folyóiratokra fordított költségek aránya. Véleményem szerint ideális az, ha a szakkönyvtár költségvetésének kb. 75-80 %-át folyóiratokra és 20-25 %-át könyvek vásárlására fordítja. A későbbiekben a folyóiratelemlésnél kifejtett okok miatt ennek előzetes kiszámítása szinte lehetetlen.

3.táblázat

év	könyv	folyóirat
1972	33,95 %	66,05 %
1973	47,37 %	52,63 %
1974	35,65 %	64,35 %
1975	21,35 %	78,65 %
1976	23,10 %	76,90 %
1977	10,81 %	89,19 %

A folyóiratok árának rendkívüli mértékű emelkedését jelzi az 1977.évi arány. Mivel a költségvetés összegét a fenntartó intézmény az utóbbi 3 évben nem emelte, kétségbe vonható, hogy 1978-ban vagy azután ugyanazon folyóiratpéldányszám megrendelése esetén marad-e a költségvetésből könyvek vásárlására.

2. táblázat

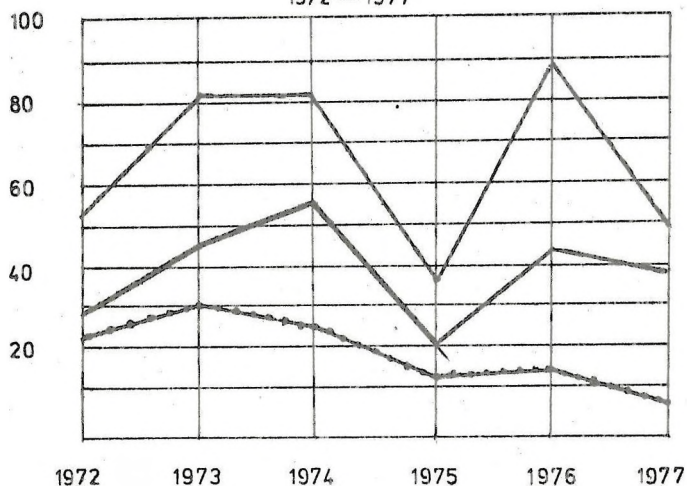
Állománygyarapítás az elmúlt 6 évben

É v	K ö n y v			F o l y ó í r a t			
	hálf. belf. ajánd.	össz.	Pt.	hálf. belf.	össz.	Pt.	
1972	23	29	1 53	22.622	21	46 67	44.000
1973	30	45	6 81	37.588	22	47 69	41.753
1974	25 + 7	56 + 79	4 171	35.130 + 5.366	26	44 70	63.500
1975	12	20	3 35	19.441	26	47 73	71.635
1976	15	44	30 89	26.789	28	46 74	89.211
1977	8	39	2 49	11.280	27	48 75	92.997

1. ábra:

KÖNYV DARABSZÁM EMELKEDÉS

1972 — 1977

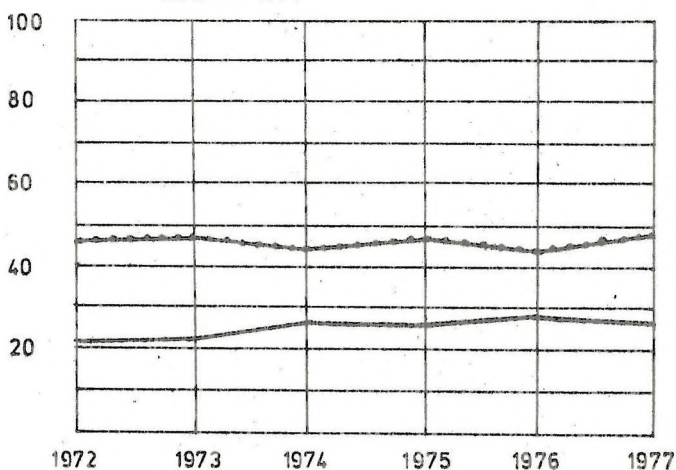

—•—•— külföldi könyv
—•—•— belföldi könyv
—•—•— könyvbeszerzés összesen

2. ábra:

FOLYÓIRAT PÉLDÁNYSZÁM EMELKEDÉS

1972 — 1977

—•—•— Külföldi folyóirat
—•—•— belföldi folyóirat

3. tábla:

KÖNYVEKRE ÉS PERIODIKUMOKRA FORDÍTOTT KÖLTSÉG

% - OS ARÁNYA

1972	33,95	66,5
1973	47,37	52,63
1974	35,65	64,35
1975	21,35	78,65
1976	23,61	76,9
1977	10,81	89,19

KÖNYV FOLYÓIRAT

A kézikönyvtár /prezens/ állomány vizsgálata.

Kézikönyvtárunkat vizsgálva megállapítottam, hogy állománya ki-
elégítő. Az összehasonlítást az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ jegyzékéből végeztem. A bibliográfia egyik
legfontosabb tájékoztatási eszközünk, mivel a könyvtár állományán
túlmenően is eligazítást ad. Könyvtárunkban fontos a Magyar Orvosi
Bibliográfia megléte, mely a Magyarországon található orvosi folyó-
iratok, kongresszusok stb. cikkeit teljességgel feldolgozza. A
Magyar Orvosi Bibliográfia indulásától, 1957-től megtalálható könyv-
tárunkban, bár az 1969 előtti évfolyamai hiányosak, mivel ezek össze-
gyűjtésére az előző könyvtárosok nem fektettek hangsúlyt. A hiányokat
fontos, és hasznos lenne kiegészíteni.

Ritka kórképekhez keresett anyag esetén jól alkalmazható az OCKDK
által kiadott retrospektív bibliográfiai sorozat, mely az 1945-től
1960-ig terjedő időszakot öleli fel.

Külföldi cikkek esetében hasznosítható tárgymutatója révén a Current Contents Clinical Practice - tartalomjegyzék kiadvány-, mely könyvtárunknak 1974-től jár.

A kézikönyvek mennyisége nem mindig kielégítő, különösen a régebbi kiadású könyvek esetében. A szakvizsgára készülő orvosok saját példánnyal nem rendelkeznek, mivel ezek a könyvek már nem kaphatók. Ilyen pl. az utoljára 1960-ban kiadott Bugyi István: Sebészet I-II. köt., de nagyon keresett a Horányi féle Neurológia is.

Az állomány használhatóságát biztosító nyilvántartások a katalógusok. Több fajtája ismeretes, de mindig a könyvtár szempontjainak megfelelően kell kialakítani. Amennyiben nem biztosítjuk az állományban való eligazodás lehetőségét, akkor hiába gyűjtünk akár milyen értékes műveket. A katalógus mind az olvasó, mind a könyvtáros munkájához nélkülözhetetlen. Könyvtárunkban a betűrendes és szak- vagy tárgyi katalógus található.

A könyvállomány

Az állomány megoszlása nyelvi szempontból.

A nyelvi megoszlás az alábbiak szerint alakul:

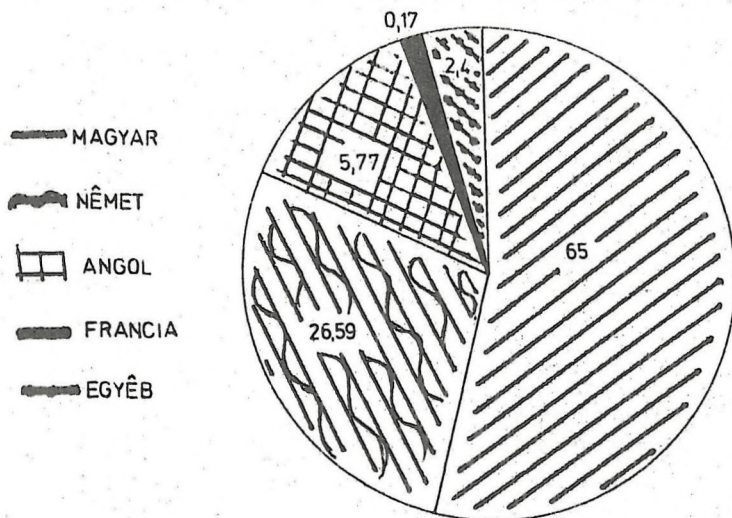
4. táblázat:

nyelv	össz. állomány %	darab
magyar	65	1105
német	26,59	452
angol	5,77	98
francia	0,17	3
egyéb	2,47	42

Ha a nyelvi megoszlást összehasonlítom az olvasók nyelvismeretével, szembetűnik az angol nyelvű könyvek igen alacsony százaléka. A jövőben több angol nyelvű kiadványt lenne érdemes beszerezni. /Az egyéb kategóriába vettem a szótárakat és értelmező szótárakat./ Az előzőekben az olvasók nyelvismeretének vizsgálatánál már jeleztam, hogy ketten fordítanak orosz nyelvből. Feltűnő, hogy ezen a nyelven egyetlen szakkönyv sem áll rendelkezésünkre.

4. ábra:

KÖNYVÁLLOMÁNY NYELVI MEGOSZLÁSA

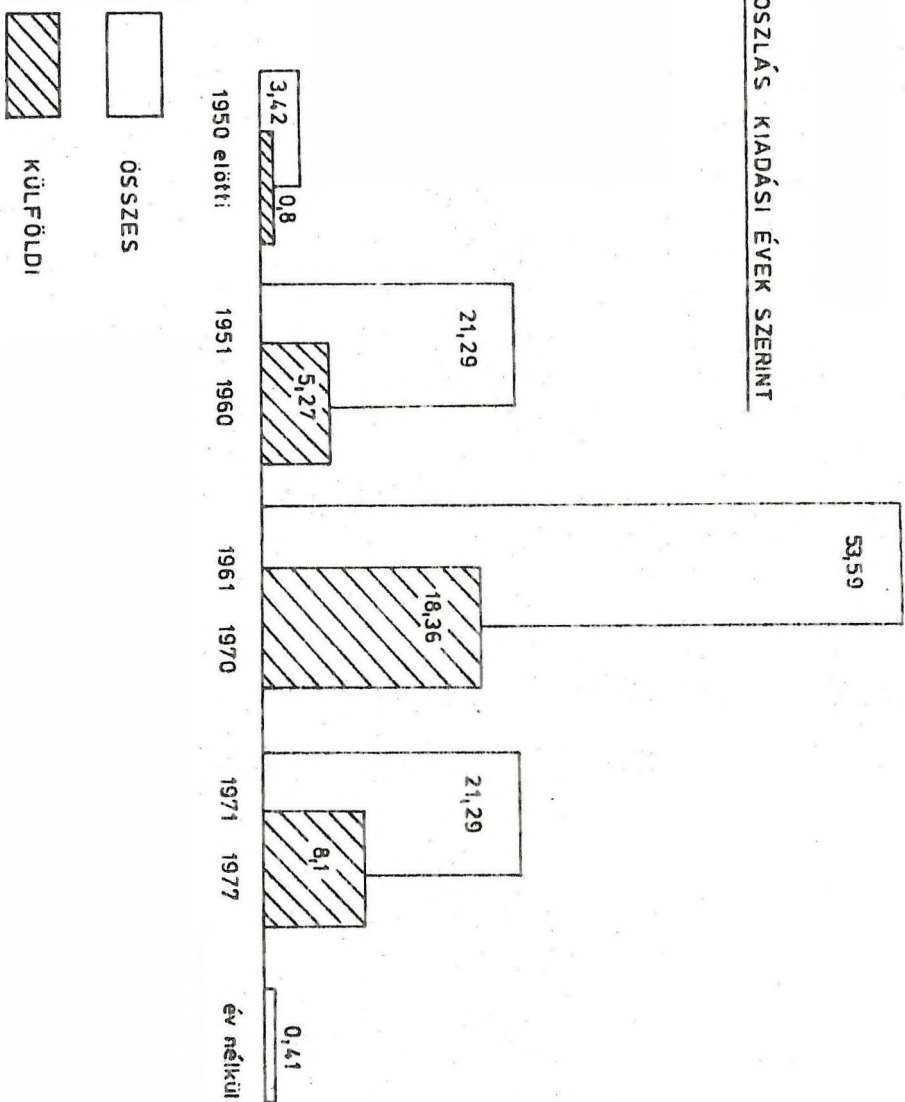

As állomány megoszlása kiadási évek szerint:

Kiadási év	kötetszám	Össz.áll.%-a
1950 előtt	58	3,42
1951-1960	362	21,29
1961-1970	911	53,59
1971-1977	362	21,29
év nélküli	7	0,41

Mint látjuk, az 1960 előtti kiadású könyv kis százalékban található /3,42 %/, sőt az 1951-1960 közötti is csak 21,29 %. Ez magyarázható a könyvtár viszonylag rövid múltjával. Ezeknek a régi,

MEGOSZLÁS KIADÁSI ÉVEK SZERINT

már nem keresett könyveknek nagy részét selejtezni kell, mivel olvasottságukat vizsgálva megállapítottam, hogy már hosszú idő óta nem kölesönzik. Többségük elavult tankönyv, melyek helyett újakat szereztünk be.

Az állomány zömét az 1961-1970 közötti kiadású könyvek teszik ki. Az 1971-1977 közötti kötetek kis száma viszont arra utal, hogy az utóbbi években nem fejlődött kellően a könyvállomány, tehát ilyen arányú fejlesztés mellett az 1971-1980-ig terjedő időszak gyarapodása meg sem fogja közelíteni az előző 10 évit, s így a friss szakirodalom nem látszik biztosítottnak olvasóink számára.

A könyvállomány szakok, illetve tárgykörök szerinti megoszlása

Mivel kórházunk általános jellegű kórház, és hosszú évek óta együtt működik a Rendelőintézettel, a poliklinikai munkákat kivéve minden szak képviselve van. A magyarországi orvosi könyvtárakban alkalmazott ún. 30-as szakrendszer szerint vizsgáltam az állományt.

Kórházunk 689 ágygal működik /osztályonkénti eloszlását a 3. pontban már ismertettem/. A szakok és az ágyszám közötti arány jó, a klinikai és elméleti szakok is kb. az igényeknek felelnek meg. Az urológiai témájú könyvek kis mennyiségének oka, hogy urológiai osztály nincs intézetünkben. A tuberkulózis szakba tartozó könyvek magas száma azzal magyarázható, hogy 1964-től 1975-ig 300 ágygal három tüdőosztály működött, és 1964 előtt is két osztály látta el a tüdőbetegeket. 1975-től 100 ágyat a pszichiátriai betegek részére adtak át, mely osztály könyveinek kis számát rövid múltja indokolja. Ebbe a szakba tartozó művek többségét az utóbbi két évben szereztük be.

A gyűjtőmunkák számát állandóan növelik az ajándékba kapott évkönyvek, emlékkönyvek. A kisebb szakokat szükséges volt fejleszteni, mivel a sebészetben belül szemészeti és fül-orr-gégészeti betegek ellátására is sor kerül, és a Rendelőintézetben onkológiai és bőrnemibeteg gondozó is működik.

Az osztályokra állandó használatra

kikölcsönözött kötetek száma 426 /az állomány 25,06 %-a/. Amennyiben egy könyv potenciális olvasóinak száma egy vagy kettő, vagy témája miatt csak egy osztály profiljába illik, akkor nyugodt lelkiismerettel kikölcsönözhetjük. Előnye: az olvasónál állandóan kéznél

6. táblázat:

Könyvek szakok szerinti megoszlása

Tárgy	darab	állomány %-a
1. Anatómia	36	2,18
2. Élettan - Biokémia	47	2,76
3. Gyógysszertan	73	4,29
4. Mikrobiológia	36	2,18
5. Kórélettan - Kórtan	35	2,05
6. Kórbonotan	39	2,29
7. Belgyógyászat	315	18,53
8. Sebészet	167	9,82
9. Urológia	18	1,06
10. Szülészet - Nőgyógy.	63	3,7
11. Gyermekek-csecsemőgy.	73	4,29
12. Ideg-elmegyógyászat	68	4,0
13. Fül-orr-gége	13	0,76
14. Szenészet	25	1,47
15. Bőrgyógyászat	9	0,53
16. Onkológia	8	0,47
17. Tuberkulózis	131	7,7
18. Sztomatológia	30	1,76
19. Radiológia	56	3,29
20. Laboratóriumi vizsg.	77	4,53
21. Fizikoterápia	9	0,53
22. Fertőző betegségek	9	0,53
23. Közegészségügy	41	2,41
24. Egészségügyi szervezés	22	1,29
25. Gyűjtőmunkák	158	9,29
26. Orvostörténet	8	0,47
27. Természettudomány	20	1,17
28. Bibliográfiák, szótárak	106	6,23
29. Könyvtárügy	8	0,47

van, s bármikor belenézhet egy-egy kérdés tisztázásánál, de előny az is, hogy 426 db. könyvet a könyvtárban jelenleg helyhiány miatt lehetetlen lenne elhelyezni. Hátránya, hogy esetleg más olvasó nem jut hozzá, vagy csak később, a duplum példány vásárlására a költségvetési keret nem elegendő.

A duplum példányok száma 247 kötet, főleg szótárakból és kézikönyvekből, melyek több osztálynak /olvasónak/ is szükségesek. Olvasottságukat vizsgálva megállapítható, hogy egy-két esetet kivéve nem főlegesen vásárolt duplum példányok, munkaeszközként használják őket.

Folyóiratállomány

A retrospektív folyóiratállományunk 1352 kötet, mely 128 féle folyóiratból tevődik össze. Nagyobb része bekötött, a bekötetlenek oka hiányosságuk.

7. táblázat:

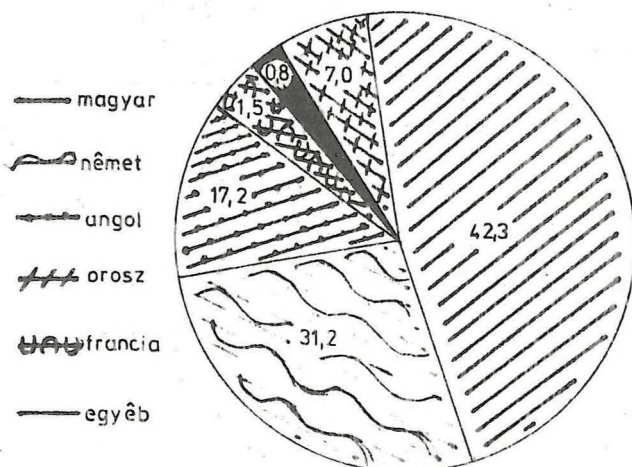
A folyóiratok nyelvi megoszlása:

Nyelv	féleség	állomány %-a
magyar	54	42,3
német	40	31,2
angol	22	17,2
orosz	2	1,5
francia	1	0,8
egyéb	9	7,0

A nyelvi megoszlásnál az arány megfelelő. Mivel korábban inkább a német nyelvű szaklapokat kedvelték, a 31,2 % nem mondható soknak. Az "egyéb"-hez a két-három nyelvű folyóiratokat soroltam.

6. ábra:

FOLYÓIRATOK NYELVI MEGOSZTLÁSA

Szakok szerinti megoszlás.

8. táblázat:

Szakok	főlétszám	Szakok	főlétszám
gyógyszertan	3	bőrgyógyászat	2
mikrobiológia	3	onkológia	1
pathologia	3	tuberkulózis	13
belgyógyászat	11	szomatológia	3
sebészet	13	radiológia	3
urológia	1	laboratóriumi vizsg.	6
szülészeti, nőgyógy.	8	fertőző betegségek	2
gyerekgyógyászat	5	közegészségügy	4
ideg-elmegyógyászat	4	ed.szervezés	2
fül-orr-gégégyógy.	2	könyvtárügy	1
szemészet	3	egyéb	34

Az "egyéb"-hez vettem az általános témájú hetilapokat és azokat a folyóiratokat, amelyek egyik szakba sem tartoznak.

A retrospektív folyóiratok hasznosságát még az olvasottság vizsgálatával sem lehet egyértelműen eldönteni. A kölcsönző kártyákat átnézve az tűnt ki, hogy néhány kötet a bekötése után nem volt kézben, de többségét sokszor kölcsönzik és használják. A nem használt köteteket nem tartom fölösleges, helyet foglaló állománynak, ugyanis a bennük közölt cikkekre bármikor hivatkozhatnak, s azonnal szükségessé válik.

Kurrens folyóiratok mennyiségi vizsgálata.

A szakirodalmi tájékozódás legfontosabb bázisát az orvostudomány területén is a szakfolyóiratok adják.

1977-ben 74 féle folyóiraatra fizettünk elő. Ebből tőkés 19, demokratikus 8 és magyar 48 féle.

Nyelvi megoszlás: 15 folyóirat német, 9 folyóirat angol, 1 orosz és 49 magyar nyelvű. Ez az eloszlás nem áll arányban az olvasók nyelvismeretével, ugyanis francia lappal nem rendelkezünk, pedig lenne rá igény, de kevés az angol nyelvű lap is.

A referáló folyóiratok száma mindössze 5. Ismerye ezek jelentőségét, legalább minden osztálynak /részlegnek/ a részére szükséges lenne egy-egy referáló lapot előfizetni.

A táblázaton látható, hogy 11 belgyógyász orvosunknak mindössze egy külföldi és csak három magyar szaklap áll rendelkezésére. Ha azt is figyelembe veszem, hogy a belgyógyászati szaklapokat szinte minden szakmában hasznosítani lehet, még kevesebbnek tűnik ez a kis arány. Ha a többi szakmát is végignézzük, a létszámhoz képest egyik szakterület sincs ellátva kellő mennyiségű szaklappal.

Releváns folyóiratok és hiányok.

Az olvasóinknak mintegy fele a folyóiratokat csak abban az esetben használja, ha ritka kóresettel áll szemben, vagy ha közlemény, előadás magírásához keres témát. Ezen munkája során a magyar nyelvű anyag esetén biztonsággal kereshet a Magyar Orvosi Bibliográfiában. Idegen nyelvű cikkeknél viszont szükség lenne az Index Medicusra, a Current Contentsre vagy megfelelő referálólapra.

9. táblázat:

Orvoslétszám és a folyóiratok mennyiségének
összehasonlító vizsgálata

Szakma, szakterület	Létszám	Folyóirat-féleség	
		külföldi	belföldi
Általános		6	15
Bel	11	1	3
Sebészet	9	3	4
Szülészet	7	2	1
Gyerekgy.	9	2	3
Pszichiátria	5	1	1
Tüdőgyógy.	6	3	2
Fertőző	1	1	-
Röntgen	3	2	1
Bőrgyógyászat	1	1	1
Labor.	4	1	4
Proszektúra	1	2	-
Pszichológia	-	-	1
Ideggyógyászat	1	1	1
Fül-orr-gégégy.	1	-	1
Szemészet	1	-	1
Gyógyszerészet	3	-	3
Onkológia	1	-	1
Fogászat	12	-	2
Körzeti orvos	7	-	-
Üzemorvos	1	-	-
Haematológia	1	-	2
Testnev. és sportell.	-	-	1

Szakkönyvtárunknak véleményem szerint a periodikumok kis mennyisége miatt több referáló lapra lenne szüksége, pl. a sebészeti osztály 8 orvosának egyetlen ilyen folyóirat nem áll a rendelkezésére.

As OOKDK központi szolgáltatásaiból a Gyorstájékoztató Szolgálat 8 témájára és a Témafigyelő Szolgálat 7 témájára fizetünk elő. Mivel ezek a rendelések az olvasók részéről történt kérések alapján történtek, mennyiségileg kielégítőnek tartom.

Kurrens külföldi folyóiratok áremelkedése.

Az utóbbi években egyre nehezebben tudunk lépést tartani a külföldi folyóiratok áremelkedésével. Ez adódik abból is, hogy a fenntartó intézmény 3 éve a könyvtár költségvetési keretét az áremelkedésekkel arányosan nem emelte, így a lemaradás mindinkább növekszik.

Megjegyzések a 10. táblázathoz

1. Az évenként folyóíratra költött összeg nem egyezik a vonatkozó előfizetési díjakkal. Minden folyóíratra az előző évi költségvetésből előleget /30 %/ kell befizetni, majd a következő évben vagy még később kell a díjat véglegesen kiegyenliteni a deviza árfolyam változásának megfelelően. A Standing Order rendelések árkiegyenlítése egy-egy évfolyam megjelenése után történik.
2. A Posta Központi Hírlap Iroda elszámolása nehezen vagy egyáltalán nem tekinthető át. A kórház igazgatóságának vagy pénzügyi szervének közbenjárására lenne szükség, hogy áttekinthető, egyértelmű elszámolási jegyzékeket kapjunk.
3. Az előző megjegyzések alapján az 1977. évi folyóírat elszámolás összege még nem végleges, további számlák még esedékesek.
4. 1972-től 1977-ig 26 különböző tőkés folyóíratot rendeltünk meg, melyek közül jelenleg 19 jár. A töredék évfolyamok kevésbé értékesek, nehezen tárolhatók.
5. Az öt éve járó folyóiratok költsége 28-129 %-kal, az 1-2 éve járóké 5-123 %-kal emelkedett. A jövőbeni emelkedésekre előrejelzést készíteni szinte lehetetlen, mivel az emelkedés nem egyenletes, még ugyanazon folyóiratok esetén sem.

10. táblázat:

Ár forintban/év

A folyóirat címe	1972	1973	1974	1975	1976	1977	emelkedés %-ban
British Medical Journal	1562	2250	2250	2730	3450	3248	+ 107/5 év
Annals of Internal Medicine	1080	1218	1218	1218	1392	1392	+ 28/5 év
Clinical Chemistry	1170	1131	1131	1542	2030	2320	+ 98/5 év
Current Contents Clinical Pract.	-	-	9570	9570	9570	9570	+ 0
Current Contents Life Sciences	-	6090	-	-	-	-	-
JAMA	2220	2146	2146	2146	2989	3062	+ 40/5 év
Neurology	-	-	-	-	1566	1856	+ 18/1 év
World Journal of Surgery	-	-	-	-	-	2272	-
Excerpta Medica. Sect. IV. Microbiology	3213	3870	4740	6480	8100	-	lemondva
Excerpta Medica. Sect. VII. Pediatrics	-	-	4740	6480	8100	8892	+ 87/3 év
Excerpta Medica. Sect. X. Obstetrics and Gynecology	3213	3870	4740	-	-	-	lemondva
Pneumologie	3740	8413	8564	4824	2592	-	lemondva
Der Chirurg	1780	2286	2466	2682	3031	3333	+ 87/5 év
Deutsche Medizinische Wochenschrift	1091	1693	1933	2120	2354	2506	+ 129/5 év
Der Hautarzt	-	-	-	-	2635	2757	-
Infection. Zeitschrift für Klinik und Therapie der Infektionen	-	-	-	-	2329	2329	-
Die Infusionstherapie	-	-	-	-	1770	1770	-
Monatschrift für Ohrenheilkunde	1877	1879	2421	-	-	-	megszűnt
Monatschrift für Unfallheilkunde	1470	1836	2052	-	-	-	lemondva

Az állományelemzés utáni következtetések

A könyvtár állományát összességében vizsgálva megállapítható, hogy az ágyak számának növekedésével, a kórház fejlődésével, létszángyarapodásával nem áll arányban az állomány gyarapodása. Az utóbbi hat év állománygyarapodását vizsgálva láthattuk, hogy nem nőtt szám szerint sem a könyvek, sem a folyóiratok mennyisége annak ellenére, hogy az utóbbi években bővült a sebészeti osztály, új körzeti és gyermekkörzeti rendelőt adtak át, új épületbe költözött a gyógyszerár, a laboratórium /ehhez létszámnövekedés is társult/, s nemrégén csatolták az intézethez a dunavecsei rendelőintézetet és tüdőgondozó intézetet. Az integráció is növelte az intézmény dolgozóinak létszámát.

A lemaradást a folyóiratok árának rendkívüli mértékű növekedése is fokozza. Az áremelkedés és a külföldi folyóiratok választékának esőkkenése az egész orvostudományi hálózatra jellemző. Keminka László az e téren végzett vizsgálata során a következőket állapította meg: "Az egyes intézetekben a folyóiratellátottság nem tart lépést az új gazdasági irányítás megkövetelte fokozott fejlődéssel. Bár a pénzügyi fejlődés jelentős, ez nem jár együtt az állomány arányos fejlesztésével, az időközben bekövetkezett és továbbra is folyamatosnak tekinthető árváltozások miatt. A többlettráfordítás ellenére szűkül a hálózat szakirodalmi bázisa. A jelenlegi szint az 1966-67. évinek felel meg. Ezzel szemben követelmény az egészségügyi ellátás színvonalának folyamatos emelése... A fejlesztésekkel párhuzamosan az orvosok száma is emelkedik." /16/

Törlés az állományból.

Az állományalakulás egyik fő ismérve a gyarapodás mellett az állomány avulása. A különböző szakértők által végzett széleskörű vizsgálatokból kiderült, hogy az igénybevétel a publikáció "életkorának" növekedésével fordított arányban esőkken.

"Ha avulásról beszélünk, elsősorban tisztáznunk kell, hogy az információ vagy az információt hordozó dokumentum avulását értjük-e a fogalom alatt. A dokumentumokkal kapcsolatban gyakorlati jelentősége van annak eldöntésében, hogy régebbi állományrészeket mikor lehet kicselezni, milyen lesz egy új mű várható használata stb.

Az információval kapcsolatban azt jelenti, hogy idővel egy információ értéke csökken. Ez a csökkenés bekövetkezhet, ha az információ beépül egy későbbi tudományos munkába, a tudományterület iránt csökken az érdeklődés vagy az információ teljesen korszerűtlenné válik" /19/.

Ha az állomány egy részét nem használják, még nem vonható le közvetlenül az a megállapítás, hogy elavult. Minőségi ellenőrzéssel kell eldönteni, melyek azok a gyengébb minőségű, elavult információk, amelyeknek már nincs többé gyakorlati értékük. A hivatkozások gyakorisága is jelezheti a folyóiratok várható használatát.

Minden információnak meghatározott élettartama van. Ebből kiindulva vetette fel BURTON és CIGANIK a felezési idő fogalmát. "Egy információforrás - könyv, folyóirat, tanulmány - felezési ideje az az időszak, amelynek folyamán a benne foglalt információk fele elavul".

A fizikából ismert "felezési idő" /half-life/ fogalmát vezették be az avulás jellemzésére. A fizikában ez a fogalom azt az időt jelenti, amely alatt valamelyik sugárzó elem atomjainak fele bomlik szét, azaz a sugárzó atomok száma a felére csökken. Tehát a dokumentum avulására jellemző felezési időtartam az az időszak, amelyen belül a hivatkozások fele történik. A felezési idő ismerete fontos, mivel kihatással van mind az állománygyarapításra, mind az állomány-apolásra. A felezési idő tudományágunként más.

A selejtezést szükségessé tehetik az állomány felduzzadásából fakadó nehézségek, raktározási problémák is. A selejtezés szempontjainak megválasztásánál támaszkodni kell a központi szolgáltatásokra, a könyvtárak közötti együttműködésre.

Szakkönyvtárunk könyvállományának 24,71 %-a 1960 előtti kiadású. A folyóiratévfolyamok között is találhatók 1950 előtt kiadott, hiányos, töredék 1-2 évig előfizetett kötetek. A könyvtár orvos-tanácsadójával és a kórház tudományos tanácsával kell majd ezen állományrészt vizsgálat alá venni, s az elavultakat kiselejtezni.

A ritkábban keresett, de még szükséges folyóiratokat és könyveket a könyvtárhoz közel levő raktár helyiségben lehetne tárolni.

Könyvtárközi kölcsönzés az utóbbi 6 évben

11. táblázat:

Év	küldött	kapott	összesen
1972	8	80	88
1973	11	69	80
1974	14	81	95
1975	23	78	101
1976	22	133	155
1977	6	94	100

A beszerzés szűk lehetősége miatt a jövőben a hálózati jó együttműködést látjuk megoldásnak. Gondolok itt az állománygyarapítás megyén belüli összehangolására és a könyvtárközi kölcsönzésre. Az utóbbi időben mindinkább élünk ezzel a lehetőséggel, nemcsak abban az esetben, ha egy témához kölcsönzünk anyagot, hanem egy-egy szakterület folyóiratát folyamatosan kapjuk más intézetek orvosi könyvtáraiból átnézésre, olvasásra. Mostanában mind több szakterületen hangolják össze az állomány gyarapítását és egyre inkább együtt működnek a területileg összetartozó könyvtárak is. "Azoknak a könyvtáraknak, amelyek egy bizonyos szakterületen a tudományos, műszaki és gazdasági gondolkodás közvetítésével kapcsolatos kurrens feladatokat látják el, egymással szorosan együtt kell működniük. Közösén építsenek ki olyan dokumentumgyűjteményt, amely biztosítja a terület lehető legteljesebb fedését." /17/

Az állományalakítás jövőbeni szempontjai.

Az állományépítés legfőbb szempontja az igénybevétel. A könyvtári állomány építésének jobb tervezéséhez nyújtana segítséget a használat alakulásának előrejelzése, melyet a folyóiratok "hasznosságának" meghatározása alapján lehetne végezni, minden folyóíratra külön-külön.

A szakfolyóiratok árának emelkedése főleg a kiskönyvtárakat állítja súlyos probléma elé, mivel az állománygyarapításnál alkalmazkodnia kell az anyagi keretek korlátaival. Így tehát szigorú szelek-

előval kell kiválasztani azt az anyagot, amelynek tartalma és hasznosítási értéke elsődlegességet biztosít a beszerzésben. A kiadványok beszerzésénél a minőségi szempont legyen a döntő. Az olcsóbb kiadványok beszerzésével alacsony szintre süllyed az állomány.

Az állomány jövőbeni gyarapításához gyűjtőköri szabályzat készítése szükséges, a hálózat könyvtáraival összehangolva. "A modern könyvtári szemlélet nem elszigetelt egységnek tekinti az egyes könyvtárakat, hanem az egésszel szoros összefüggő részeknek, amelyeknek a hálózaton belüli, illetve az adott területen megvannak a sajátos funkciói. E funkciók kell, hogy kifejezésre jussanak a gyűjtőköri szabályzatban is.

A funkciórendszeren alapuló gyűjtőköri szabályzat nemcsak elhatárolja egymástól az egyes könyvtárakat, hanem szerves egységbe is fűzi azokat, nem hagyva az állomány szempontjából fedezetlen területeket, s ugyanakkor megszünteti a felesleges párhuzamosságokat." /20/

Az állomány akkor van rendben, ha megfelel a gyűjtőkörben lefektetett alapelveknek, ha a szükséges műveket a megfelelő elosztásban tartalmazza.

A főgyűjtőkör gyarapításánál lehetőleg teljességre kell törekedni /a hézagos, rendszertelen állomány nem tölti be funkcióját/. A mellékgűjtőkör tartalmazza a továbbképzés, a tudományos munka számára a szakirodalmat.

Az állomány jövőbeni alakítására vonatkozó javaslatok

A fenti szempontok és az állományelemzésünk alapján könyvtárunk számára a következő intézkedéseket tartom fontosnak:

1. Gyarapítás:

- a/ a szerzeményezéseknél tekintetbe kell venni a kórház várható fejlesztését;
- b/ a szakirodalom beszerzése lehetőleg a kiadás évében történjen, mivel későbbi beszerzése nehézkes;
- c/ a könyvek és folyóiratok áremelkedésének mértékét a kórház vezetősége elé kell terjesztetni és javaslatot tenni, hogy az áremelkedés ütemének megfelelően a könyvtár költségvetési összeget emelje;

- d/ a beszerzéseket az olvasók nyelvtudásához kell igazítani.
Több angol nyelvű mű beszerzése indokolt;
- e/ a szakonkénti megoszlásnál a nagyobb orvoslétszámmal rendelkező részlegeknek több folyóiratot /vagy referáló lapot/ kell rendelni /pl. sebészet, belgyógyászat, pszichiátria/;
- f/ az egészségügyi szakdolgozók képzéséhez, továbbképzéséhez szükséges anyagot be kell szerezni.

2. Avulás:

- a/ a főlétszámra váltott művek törlése az állományból. Az avulás megállapítása az orvostanácsadó és a tudományos tanács segítségével történjen;
- b/ a főlétszámra váltott művekből főlétszámdokumentációk összeállítása és körözése;
- c/ az élő /aktív/ anyagtól külön kell választani az elhalt /passzív/ állományt. Tehát az avult állomány egy részét selejtezni kell, a még használható, de ritkán keresett anyagot tároló helyiségbe kell helyezni.

3. Együttműködés:

- a/ a koordinációs lehetőségek kihasználása az alközpontokhoz tartozó könyvtárak között;
- b/ azokat az igényeket, amelyek helyileg nem kielégíthetők, folyóiratkörözéssel és könyvtárközi kölcsönzéssel kell kielégíteni.

4. Egyéb feladatok:

- a/ a pályakezdő orvosok olvasóvá nevelése nemcsak a könyvtár feladata. Az osztályvezető főorvosoknak is meg kell követelni, hogy folyamatosan tájékozódjanak. Vezessék be a fiatal munkatársakat a szakirodalmi tevékenységbe. Elsősorban tőlük tanulják meg a tudományos munka szeretetét.
- b/ az osztályokon megtartott referáló ülések anyagának gyűjtését a könyvtár végzi;
- c/ szintén fontos feladata a könyvtárnak a kórház orvosainak tudományos munkásságát archívum jelleggel dokumentálni, név szerint és témánként.

A könyvtárnak a kórház gyógyító, kutató munkáját kell segítenie. A tudományos kutatásoknak végső soron a gyakorlatot, a korszerű gyógyítást, az egészségügyi ellátás színvonalának állandó emelését kell szolgálnia és ennek alapja az optimálisan kialakított állomány.

I r o d a l o m

- 1./ Vinőze János: Mit vár a kutató a dokumentációs mihelytől?
Az Orvosi Könyvtáros, 1971, 11, 2-3, 190-197.
- 2./ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. átdolg. kiad. Bp. 1965. Gondolat. 160-161. p. és 164. p.
- 3./ Kerekes Ilona: Állományelemzés a Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának könyvtárában.
Az Orvosi Könyvtáros, 1976, 16, 3, 273-282.
- 4./ Nagy Aranka: Az Országos Állategészségügyi Intézet Könyvtárának állományelemzése.
Az Orvosi Könyvtáros, 1975, 15, 4, 424-436.
- 5./ Varga-Somogyi Éva: Állományelemzés a Pécsi Orvostudományi Egyetem Fogászati Klinikájának könyvtárában. A POTE Fogászati Klinika Könyvtára.
Az Orvosi Könyvtáros, 1977, 17, 3, 269-291.
- 6./ Takács Árpádné: Állományelemzés, mint az állomány megismerésének eszköze. A Komárom megyei Kórház orvosi könyvtárának állományelemzése.
Az Orvosi Könyvtáros, 1977, 17, 4, 396-416.
- 7./ Danis Mihály: Az orvosi szakkönyvtár állományának elemzése a Bács-Kiskun megyei Tanács Kórházában.
Bács-Kiskun megyei Kórház Évkönyve 1965. Kecskemét, 1965. 17-22. p.
- 8./ Ónódy Miklós: A magyar közművelődési könyvtárak állományának alakulása 1961-1967. közzét.
Bp. NPI. 1969.
- 9./ Alekszeeva, I.M. - Bogacseva, R.I. - Kokorev, A.V.: Perspektivnii szoversensztvovanija szisztémii fondov Goszudarsztvennoj biblioteki SzSzsSzR imeni V.I. Lenina.
Nacional'naja biblioteka sztrani Gosz. Bibl. im Lenina. Trudn. 12. t. 1975. 105-128. p.
- 10./ Cholnoky Győző: Statisztikai eszközök a könyvtárak vezetésében.
Könyvtári Figyelő, 1976, 22, 3, 237-240.
- 11./ Egry Tamásné: Állományalakítás.
Az Orvosi Könyvtáros, 1977, 17, 1, 33-41.
- 12./ Kasbohm, Adelheid: A tervszerű állományapasztás kritériumai.
Könyvtári Figyelő, 1973, 19, 4, 399-403.

- 13./ Egry Éva: Mit kell tudni a "Fülszempéldányjegyzékek" összeállításához?
Az Orvosi Könyvtáros, 1976, 16, 4, 354-357.
- 14./ A gyűjtőköri együttműködés kérdései. /Szerk. Kondor Imréné/.
OSZK-KMK.
- 15./ Török Sára: Tudományos és szakkönyvtárak együttműködése.
Könyvtári Figyelő, 1973, 19, 2, 213-215.
- 16./ Kominka László: A folyóiratbeszerzések alakulása az orvosi könyvtári hálózatban az új gazdasági irányítás első éveiben.
Az Orvosi Könyvtáros, 1974, 14, 2, 195-210.
- 17./ Zarzebski, Tadeusz: Z problemow nowocześniejszej organizacji zbiorow bibliotecznych.
Przegląd. Bibl. 1971, 39, 1/4, 201-210.
- 18./ Heinritz, Fred J.: A jelenleg használatos könyvtári eljárások elemzése és értékelése.
Könyvtári Figyelő, 1976, 22, 4-5, 349-354.
- 19./ Line, Maurice B. - Sandison, Alexander: "Obsolescence" and changes in the use of literature with time.
Journal of Dokumentation, 1974, 30, 3, 283-350.
- 20./ Ónódy Miklós: A gyűjtőköri szabályzat kérdései nagyobb köznevelődési könyvtárakban.
Nagyobb köznevelődési könyvtárak gyűjtőköri szabályzata.
Bp. NPI. 1968.

Orvostörténelem orvosi könyvtá-
rosoknak

BATÁRI Gyula

Orvosi és egészségügyi folyóiratok Magyarországon
a 19. század hatvanas éveiben

A múlt század hatvanas éveiben annak ellenére, hogy két igen jelentős és viszonylag nagy példányszámban megjelenő orvosi lap – a "Gyógyászat" és az "Orvosi Hetilap" – állt a hazai gyógyászok rendelkezésére, mégis további orvosi folyóiratok jelentkeztek, feltehetően a differenciálódó igények kielégítése céljából. Pete Zsigmond orvosi ismeretterjesztő, felvilágosító folyóiratot indított, ifj. Zlamál Vilmos a kórházi orvosok részére kívánt irodalmi fórumot biztosítani. Az akkoriban oly divatos irányzat, a hasonszenvérszet hívei is elérkezettnek látták az időt, hogy magyar nyelven saját közlönyt indítsanak. Sugár Fábíusz viszont az "Orvosi Napló" kiadásával az országban széles körben elterjedt német nyelvű orvosi zsebnaptárakat kívánta kiszorítani. Viszont Mangold Henrik német nyelvű lapjának, az "Ungarische Medizinisch-chirurgische Presse"-nek a megjelenése azt jelezte, hogy az országban szükség van még német orvosi folyóiratra is.

Pete Zsigmond folyóirata: az "Egészségi Tanácsadó"

Pete Zsigmond orvos és sebész tudor, az egyetemen a "fürdőszet" magántanára, 1864-ben alapította az első magyar orvosi ismeretterjesztő folyóiratot: az "Egészségi Tanácsadó"-t. Érdemes idénni az aleimet, mivel ez is sokat mond a lap jellegéről: "Egészségi Tanácsadó

az ember és a házi állatok bajaiban az egészség eszközeiről, és szükségben a lehető önszegedelemről alapos ismereteket terjesztő folyóirat."

Pete doktor fő célja az volt, hogy elsősorban az orvosokkal rosszul ellátott vidéki lakosság körében végezzen egészségügyi és állatgyógyászati felvilágosító munkát.

A jól szerkesztett, közérthető nyelven írt lap viszonylag olcsó áron állt az érdeklődők rendelkezésére, elsősorban a vidéki értelmiség alsóbb rétegei és a már olvasásra kész paraszti lakosság részére. A lap eleje többnyire népszerűsítő színvonalon általános érdekű, hosszabb lélegzetű orvostudományi, egészségügyi és más ismereteket terjesztő cikkeket tartalmazott. Második rovata a "Házi orvoslás" adott közvetlen orvosi tanácsokat, mint például: "A vízbe fultakon miként kell segíteni" /Egészségügyi Tanácsadó, továbbiakban ET. 1864. 11.sz.121-122.p./ vagy "A pokolvar gyógyítása" /ET. 1864. 13.sz.205-206.p./, sok cikk jelent meg a gyermekbetegségekről és azok gyógyításáról: "Óvmód a kanyaró /Masern/ és skarlát /Scharlach/ ellen" /ET. 1864. 11.sz.169-170.p./, "Oltalom a kisdetek betegségei ellen. Az újszülöttek sárgasága" /ET. 1864. 18.sz.283-284.p./, az "Állatorvoslás" rész is minden számban megtalálható. Talán néhány cikk címe itt is érzékeltetheti a rovat jellegét: "Keleti marhavész" /ET. 1864. 1.sz.14-16.p./, "Miként gyógyítják Oroszországban a lépfenét" /ET. 1864. 15.sz.302-303.p./, "Száj és körömfájás" /ET. 1864. 23.sz., 367.p./.

A "Tárca" rovat rendszerint különféle orvosi vonatkozású híreket tartalmazott a világ minden részéről. A járványokról és betegségekről is tudósítottak, amelyek Magyarországon és más helyeken előfordultak. Itt tűnik ki a legélesebben, hogy Pete milyen sok külföldi szaklapot kísért figyelemmel. "Az Üzenetek"-ben az előfizetők kaptak választ kérdéseikre. Ma már megállapíthatjuk, hogy a szerkesztő e rovat lehetőségeit nem használta ki kellőképpen, mivel csak igen ritkán adott orvosi ügyekben választ, illetve tanácsokat, ehelyett elsősorban az előfizetéssel kapcsolatos levelekre válaszolt.

Pete folyóirata néhány számának megjelenése után - az addig kiadott füzeteket mellékelve - az egészségügyi hatóságokhoz fordult, hogy lapját tekintélyükkel és ajánlásukkal támogassák szerte az

országban. Felterjesztésében kérését a következőkkel támasztotta alá: "Népünk nagy halandóságának okát egyrészt a tudatlanságban, másrészt egészsége iránt való közömbösségében, és nem kevésbé a köz-nép közt elterjedt babonás kuruzslásban lelehetjük fel... cholera és egyéb járványok feltűnőleg bizonyítják, mert ezek tapasztalás szerint legtöbb áldozatjukat azon néposztályból ragadják, mely a vész ellen magát megóvni legkevésbé tudja..."

Ezen folyóirat hasznosságát, valamint a célt, melyre törek-szik, tekintve bátor vagyok... azon alázatos kérelemmel járulni, hogy a nevezett Egészségi Tanácsadó folyóiratot a községeknek magas tekintélyével ajánlani kegyeskednék..." Majd Pete a követke-zőket írta: "Az egészség minden embernek főkincse, de a szegénynek csaknem egyedüli tőkéje, valamint az állam valódi talpkövé-t népének egészsége és szaporasága teszi. Ezen igazságok kétségtelennek bi-zonyítják, hogy népszerű olvasmánynak hasznosabb semmi sem lehet, mint ami minden jólétnek alapja, a fizikai jólétre irányzott ismeretek terjesztése: s ez mi köznépünkre kétszerte szükségesnek mu-tatkozik... Az Egészségi Tanácsadó értekezéseinek tárgyát kizáró-lagosan az ember egészségi jólétét illető ismeretek, továbbá a népünket közelről érintő járványok, minő a váltóláz, poszláz, himlő, sülly, továbbá a leggyakoribb életveszélyek a betegséggel való üdvös bánásmód; az állatok járványai, a keleti marhavész, lépfene, baromfivész, s több hasonlóak tárgyalása tevék mindenkor a gyakor-latí irányt s könnyen érthető modort követvén.

Hogy ezen folyóirat népünk érdekeinek mennyire felel meg, arról a nevezett lapnak ide mellékelte eddig megjelent számai, a legtisztább bizonyosságot fognak szolgáltatni.

Szabad legyen még megemliteni, hogy jelenleg uralkodó járvá-nyok a lapnak hasznosságát még feltűnőbbé teszik, hogy fennforgó szűk pénzviszonyoknak a lap olvasósága felel meg." 1/

Az "Egészségügyi Tanácsadó" jelentőségét részletesen ismertető és mélységesen szociális érzékről, felelősségérzetről tanubizony-ságot tevő kérvényt az egészségügyi hatóságok kedvezően fogadták, jó érzékkel felismerték a lapban rejlő lehetőségeket, és ezért megküldték a folyóirat egy-egy példányát "minden megyei és kerüle-ti kormányzónak", valamint "minden szabad királyi város polgármes-terének". A lap hasznosságáról így nyilatkoztak a kérvényhez oss-

tolt ügyiratban: "Minél nagyobb mérvbeni terjedése általában kívánatosnak, - oly vidéken, hol orvos nem lakik, nevezetesen lelkészek, gazdák és jegyzők számára szükségeseznek mutatkozik".

A jelentősnek minősíthető hatósági erkölcsi támogatás ellenére sem tudott hosszú életű lenni a lap. Feltehetően anyagi okok miatt 1870-ben megszűnt.

Végezetül meg kívánjuk jegyezni, hogy a folyóirat szerkesztője kiadványának szinte valamennyi cikkét egymaga írta, és a szerkesztéssel kapcsolatos teendőket is ő végezte el.

Dr. Pete Zsigmondnak sikerült megvalósítani azt a nagy jelentőségű célkitűzését, hogy a nép kezébe közérthető, de mégis magas színvonalu orvosi ismeretterjesztő folyóiratot adjon, noha korábban hasonló jellegű lap nem jelent meg az országban. Tehát az "Egészségi Tanácsadó" megjelenése megteremtette az egészségügyi ismeretterjesztés folyóiratok útján történő terjesztésének alapjait Magyarországon.

"Kórházi Szemle" - "Orvosi Szemle"

1865-ben indult meg a "Kórházi Szemle" ifj.Zlamál Vilmos szerkesztésében Pozsonyban. A szerkesztő édesapja az állatorvostan tanára volt a pesti egyetemen, Ifj.Zlamál bécsi egyetemi évei után a kőtelező katonai szolgálatnak hajóorvosként tett eleget. Leszerelése után Pozsonyba került, ahol az ottani főgimnáziumban a "természettudományok tanára" és az országos kórház főorvosa.^{2/} Ezután következett életének legtermékenyebb korszaka: 1865-ben adta ki a "Kórházi Szemlé"-t, majd 1866-ban az "Orvosi Szemlé"-t. Pesten látott napvilágot 1871-ben "A bujakór bántalmainak kór- és gyógytana" című figyelemre méltó munkája. Ifj.Zlamál sokat ígérő tevékenységét korai, váratlan halála szakította meg alig 42 éves korában 1873-ban Budán.^{3/}

A "Kórházi Szemle", "A hazai kórházak gyógygyakorlat és orvosi irodalom közlönye" 1865 januárjában jelent meg először. A lap - mint címe is jelzi - a hazai és külföldi kórházüggyel kívánt foglalkozni. A szerkesztő az orvosok figyelmét a kórházak munkájára kívánta felhívni, hiszen a kórházi gyógyító tevékenység széleskörű elterjedése nélkül a hazai orvostudomány és irodalom fellendülése nem volt elképzelhető.

Bizonyos fokig merészségnek minősíthető a lap megjelentetése a kb. 600 példányban megjelenő "Orvosi Hetilap" és a "Gyógyászat" mellett. A "Kórházi Szemle" egy szerkesztőségi jegyzetéből viszont arról értesülünk, hogy kezdetben a folyóiratnak volt elegendő előfizetője. /Zlamál Vilmos: Tisztelt előfizetőink. = Orvosi Szemle 1866, 2.sz.211-212.p./

A címlapokon főmunkatársakként voltak feltüntetve: Gotthardt Károly, "a pozsonyi orsz.kórházi sebészeti osztály elsődorvosa" és Kanka Károly "Orsz. szemész a pozsonyi orsz.kórházi szemészeti osztály elsődorvosa". Az első szám legelső cikke is Kankától származik. E közlemény a kórházügy jelentőségének hangsúlyozása mellett tartalmazza a "Kórházi Szemle" főbb célkitűzéseit:

"Korszakunk egyik jellemző vonása, hogy jótékony intézetek, különösen orvosi kórházak felállítására minél több gondot fordít. Ezen irány kétségtől azon általános meggyőződésből vette eredetét, miszerint szegényebb sorsu beteg embertársainkon legtöbbnyire csak akkor lehet segíteni, ha nem csak orvosi szert adunk nekik, hanem egyszersmind olyan helyzetbe hozzuk őket, hogy a kellő lakásban, étkezésben, ápolásban stb. részesülhetnek. Így történt, hogy az elmúlt évtizedekben minden mivellett államokban tetemesen szaporodott a kórházak száma..." E megállapítások a kornak azt a nézetét tükrözik, hogy a kórházak elsősorban jótékonyági intézmények, viszont helyesen állapította meg a szerző: "Azt hiszem, hogy ha orvosi tudományunk csakugyan nagyot haladott az újabb időben, abban az exact s a természettudomány különféle szakainak s a kórházi tanulmányoknak egyenlő az érdemük."

A továbbiakban Kanka rátér a folyóirat célkitűzéseire: "Célja ezen vállalatunknak: hogy mi kik első homunkban alakult országos kórházban működünk, számot adjunk a hazai tudomány előtt működésünkről, mit kötelességünknek is tartunk: - további, hogy ezen nyilvános tételre tett lépés által ügyfeleinket, kik honi kórházainkban működni szerencsések, mert ezt mindig szerencsének tartjuk, arra bírjuk és serkentsük fel, hogy ők is közöljék intézeteikben tett észleléseiket, hogy a többi, csak magány gyakorlattal foglalkozó tisztelt ügyfeleinkkel közöljük a kórházi gyakorlati tapasztalatainkat s őket buzdítsák a magány gyakorlatban tett észleletek közlésére: - hogy közlőnyt alakítsunk minden kórházi ügynek legyen az

heni vagy külföldi, mindennek ami ezen intézetek czélszerű felállítást, építését, felszerelését, gazdasági rendezését sat. illeti. - hogy az orvosi irodalomban megjelent fontosabb s a jelen tudomány színvonalát munkákról vagy czikkekről s így az egyes gyakorlati szakmákban történt előmenetelekről számot adjunk... lapunk első számát ezzel kezdjük meg, hogy az ujjonnan felépült pozsonyi országos kórház történetét és leírását röviden vázoljuk, mert a kórházi ügyek mintegy gyupontját képezendik közleményeinknek."

A "Kórházi Szemle"-t egymásután közzöntötte az "Orvosi Hetilap"^{4/} majd a "Gyógyászat":

"Az orvosi szakirodalom az idén ismét új közlönnyel szaporodik. A pozsonyi orsz. kórház egyik elsőorvosa, ifj. Zlamál Vilmos tr. barátunk havilapot indit meg Kórházi Szemle cím alatt. Örömmel üdvözljük a kedves /mert nincs mit irigyelnünk egymásnak/ vetélytársat. Előrajzát közleni fogjuk."^{5/}

A "Kórházi Szemle" további számaiban több részletes beszámolót közölt az ország különböző gyógyintézeteinek tevékenységéről. Így: "Összes kimutatás a pesti városi kórházban ápolott betegek felett" /Kórházi Szemle továbbiakban KSZ. 1865. 3.sz.84.p./o. "Táblás kimutatás a pozsonyi orsz. kórházban ápolott betegek felett." /KSZ. 1965, 3.sz.83.p./o. Ugyancsak jelentések az "Irgalmas rend magyar orsz. összes kórodáit illetőleg", majd Bihar megyei, nagybecskereki, nagyvárad, szegedi, miskolci kórházakról, gyakorlatilag az ország legjelentősebb gyógyintézményeiről. Magyar nyelven korábban nem foglalkoztak a kórházak működésével ilyen részletesen. Természetesen jelentek meg tájékoztatások különböző külföldi kórodákról is a lap hasábjain.

A gyógyintézetekkel foglalkozó részekon kívül a következő rovatai voltak a lapnak: belgyógyászat, bujakór és bőrgyógyászat, sebészet, szülészet és nőgyógyászat, szemészet, méregtan és törvényszéki orvostan, gyógyszerhatástan, fülgyógyászat és gégészet,

állatgyógyászat, különféle. A felsoroltak mellett sok külföldi szaklap cikkét ismertették, ezek többsége német nyelvű volt, de találunk közöttük olasz, francia és angol orvosi folyóiratokat is.

Néhány állatorvosi közlemény is megjelent a "Kórházi Szemle"-ben, ezek szerzője id. Zlamál Vilmos volt. E cikkeknek azért van különösebb jelentősége, mert ebben az időben még nem volt Magyarországon önálló állatgyógyászati lap.

Rendszeresen ismertettek külföldi és hazai orvosi könyveket, Batizfalvy Samu gyógyintézetének jelentéséről írott recenzióban /KSZ. 1865. 7.sz., 202-205.p./ a következő érdekes mondatot olvashatjuk: "távol a fővárosi sajtótól az intézet kellemes helységeiben nyugalmat sőt élvezetet is talál a beteg. Erre szolgálnak az intézet könyvtára, /kiemelés általam/ kertje, a családis

szelleme." A Batizfalvy gyógyintézetében létesített könyvtár egyike volt a legkorábban létesített hazai kórházi könyvtárnak és a biblioterapia legrégebb hazai alkalmazási esetei közé sorolható. 6/

Cikkek jelentek meg a lapban különböző kórházi berendezésekről is, például kisebb gőz- és zuhanyfürdőről, melyek "beszerzését különösen kisebb kórházakban" ajánlották. "Némely bajok gyógyítását... sokkal könnyítendik." A közleményeket szemléltető illusztrációk kísérték.

A "Kórházi Szemle" utolsó, 12. száma bejelentette, hogy a lapot átalakítják, megváltozik címe, tartalma és megjelenési ideje is. A már "Orvosi Szemle"-ként megjelenő folyóirat programját így foglalták össze: "Aki ezen túl az egyes orvosi szaktudományokban történő újítások a megállapított haladásokról időről-időre összefüggő s bíráló áttekintetet szerezni, egyik vagy másik szakba mélyebben behatni s annak színvonalán maradni akar, nem szoruland többé a költséges és idegen nyelveken írt különféle külföldi lapokra, mert minden érdekes tudnivaló mi azokban megjelenő, ezt az »Orvosi Szemle« kivonatban hozandja."

Azonban a nagyratűrő terveket, amely a külföldi orvosi szaklapok széles körű referálásával jelentős mértékben megváltoztatta volna a folyóirat jellegét - nem tudták megvalósítani. Ugyanis az "Orvosi Szemle"-ből már csupán két szám jelent meg. Az első szám közlése szerint a következő négy rovatra tagozódott volna a lap: I. Eredeti közlemények. II. Irodalmi szemle, III. Kórházi ügyek, IV. Közegészségi ügyek. A főmunkatársak köre kitágult Korányi, Láng és id. Zlamál doktorokkal.

A folyóirat második számában bejelentették megszűnését /Orvosi Szemle, 1866. 2.sz. 211.p./. A "negyedéves füzetekké" alakított folyóirat közléséből megtudjuk, hogy előfizetőinek száma csaknem felére csökkent: "De ez még nem birt volna lapunk feladására - írják -, mert készek voltunk azt anyagi áldozattal is fenntartani, ha csak közbe nem jönnek a közérdeket magára vonó politikai események, az általános pénz szükség és a háború! Ily körülmények közt jobbnak tartjuk lapunk megjelenését egyelőre felfüggeszteni s folytatását kedvezőbb időkre annál inkább hagyni - minthogy városunk az éjszaki hadsereg egyik fő kóroda helyévé lévén, úgy is mindannyian a katona kórházakban betegek és sebesültek gyógykezelésével vagyunk túlterhelve." Ily okok miatt volt kénytelen lapjának megjelenését beszüntetni ifjú Zlamál Vilmos.

A "Kórházi" és "Orvosi Szemle" jelentősége lényegében az volt, hogy felhívta a figyelmet a kórházi gyógyítás igazi fontosságára és alapos beszámolóikban bemutatta a hazai gyógyintézetek munkáját.

"Hasonszenvi Közlöny" - "Hasonszenvi Lapok"

A homeopátia vagy hasonszenvi gyógytan népszerű - bár téves - irányzata volt a XIX. századi európai s így a magyarországi gyógyászatnak. Talán helyes, ha orvosi szakemberek véleményét idézzük a homeopatiáról: "A homeopátia szerint a gyógykezelést egyszerű és

olyan gyógyszerekkel kell végezni, amelyek az egészséges szervezetben ugyanazokat a mesterséges betegségeket, vagy betegségi tüneteket vagy állapotot idézik elő. Similia similibus! Bizonyos, hogy vannak gyógyszerek, amelyek egyes betegségek jelenségeit előidézeni képesek, mint pl. az arzén a kolerához hasonló állapotot... Az igaz, hogy a homeopátia elősegítette a gyógyszertertannak - főleg az alkaloidák felfedezése után - kialakult kísérleti vegyészeti és kórházi beteg-észlelésekre támaszkodó irányát, viszont a homeopátia a vizsgálati eljárások mellőzésével, közvetlenül megtekintésből, a rögtön érzékelhető jelekből és tünetekből /erőbeli állapot stb./ meríti a diagnózist. A diagnosztikai eszközök egész sorozatának birtokában lévő hivatalos orvostudomány nem tudta megőrizni a közvetlen szemléletet a beteggel és a vele való tennivalókkal szemben." 7/

A hasonnszenvészet Magyarországon a hatvanas évekre úgy megerősödött, hogy követői önálló lap alapítására is gondolhattak, ugyanis Horner István /1801-1891/8/ a gyöngyösi kórház főorvosa 1864-ben megindította a "Hasonnszenvi Közöny"-t. A lap a homeopátia propagátora kívánt lenni, amint ezt alcímében is jelzi: "Alapos ismereteket terjesztő folyóirat a homeopatiáról." A megjelenési hely Gyöngyös volt, Egerben nyomtatták.

Az első számban található Horner folyóiratának programja és ugyanitt egyben a "Hahnemann által felfedezett gyógy mód" részletes ismertetésére is sor került: "Egy orvosi rendszer örökitően nem az által biztosítottatik egyedül, hogy a gyakorlati téren szerencsésen működjék, hanem hogy vívmányait a tudományban is megalapítani képes legyen. Mily árván vagyunk még a hazai irodalomban képviselve? azt mindnyájan érezzük, pedig ha azt óhajtjuk, hogy a betegágnál nyert eredményeink ne csupán állításnak, hanem tudomány által is igazolandó valóságnak tekintessenek, ki kell lépniünk a nyilvánosságra, bebizonyítanunk azt, hogy a hasonnszenvi gyógy mód mindazon tulajdonokkal bír, melyeket főleg a tudomány és a szenvedő emberiség jogosan követelhetnek.

Ily elmélkedések vezérlettek akkor, midőn egy hasonszenvi időszaki folyóirat szerkesztésére magamat elhatároztam. Ezen gyógymód tudományos iránya mellett harcolni, annak mindenkor és mindenütt tiszteletet szerezni, állását, mind a közönségnél, mind az elleneknél, mind az irodalomban kijelölni, ezek jelszavaim, melyekkel a lapot megindítani óhajtom. Fogok-e ezen vállalatommal ozélt érni?, azon pártolástól függ, melylyel mind ügyfeleim, mind a művelt közönség részéről találkozandók.

A lap minden hóban kétszer, egy egész iven negyedréti alakban a hó 1-és és 15-éik napján fog megjelenni..."

A "Hasonszenvi Közöny" rovatai általában a következők voltak: észleletek a gyöngyösi kórházban, könyvismertetés, hirdetés, vegyesek, időjárás és közegészségi észleletek, szerkesztői üzenet, közlemények a gyakorlatból, tudósítás.

A szerkesztő igyekezett munkatársnak a legnevesebb hazai homeopata orvosokat megnyerni, az első évfolyam végén mégis kénytelen bejelenteni, hogy lapja eddig eléggé elszigetelt vállalkozás maradt: "eddig majdnem elszigetelt vállalkozásunk, jövőre legjelesebb hasonszenvi orvosoknak támogatását megnyervén képesek lennünk ezentul lapunknak nagyobb érdeket és fontosságot közölnöni.

Eddigi munkatársainkon kívül, az újabbak közül e neveket emeljük ki: almási dr.Balogh Pál, almási Balogh Tihamér, dr.Argenti Döme, dr.Bakody Tivadar, dr.Hauszmann Ferencz, dr.Szentágh Ábrahám urakat, sőt alapos okunk van remélni, hogy az itt megnevezettekön kívül, többi jeles ügyfeleink sem fogják ezentul lapunktól munkásságukat megtagadni.

A lap eddigi programjához híven ragaszkodván, a tárgyak felhasználására nézve közmegegyezés után jövőre azon megállapítás történt, hogy a lap főrésze szorosan tudományos, - tárczája pedig oly értekezésekkel töltesse ki, melyek a művelt nem orvosi közönséget is érdeklik és közegészségügyek bármely ágától választhatók." /Hasonszenvi Közöny, továbbiakban HK. 1865. 24.sz.185.p./

Tehát a lap a nem orvosi közönség soraiban is igyekezett híveket szerezni a hasonszenvi gyógyítás számára. Másol azt is kijelentette a szerkesztő, hogy az olyan ellenfelek előfizetésére is számít, akik meg akarják ismerni a homeopatia módszereit: "E terhes

munkálataknál két fő tényezőre alapítám számításomat: ellenfeleim részvételére, kik a hasonszenvi gyógymódot alapjaiban megismerhesék: és hasonszenvi ügyfeleimre, kik engemet a vállalatban támogassanak." /HK. 1865. 14.sz. 105-106.p./ A szerkesztői közlésekből ismételtén kitűnik, hogy kevés előfizetője volt a folyóiratnak és nem sok munkatársa, neha a lap abban a városban jelent meg - Gyöngyös -, ahol a gyógyítás a homeopátia elvei alapján történt. Különben a város kórházának tevékenységéről rendszeresen küldt tájékoztatókat Horner. Külföldi szaklapok - elsősorban a homeopata folyóiratok - cikkeiből időnként tömörített közleményeket is irt.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a folyóirat szerkesztője a hasonszenvi gyógymód többi hívével együtt mélységesen meg volt győződve módszerének helyes voltáról, kisebbségi helyzetük ellenére. Történelmi hasonlatban fejezték ki akkori helyzetük alakulását: "Az abszolutizmusnak tudomány terén ugyanazon értelme van, mint a népek történetében. Hol a tudomány bizonyos testületek kényuralma alatt nyög, melyek folytonosan jogaik - és törvényeikre hivatkozva, minden ellenőrködést lehetetlenné tesznek, ott a szabadság a tudományban nem létezhetik. Az ellenvélemény tudatlanságnak, az oppositio ellenséges indulatnak neveztetik. Eleven például állnak e tekintetben előttünk: Newton, Galilei, Harvey és több híres tudósaink halhatatlan nevei. Ily állásban vagyunk ma, midőn két orvosi párt, az egyik öröklött jogainak fenntartása, a másik a szenvedő emberiség legszentebb érdekétől buzdíttatva - egymás ellen küzd, s eme küzdelem bár kezdetétől 60 évet számítunk, a mai napig ugyanazon elkeseredéssel folytatattatik.

Az úgy ily állásban a sajtó, és általa érdekelt közönség felvilágosítása azon eszközök, melyek a győzelmet egy vagy más pártnak biztosíthatják. Ez értelemben alakult meg a »Hasonszenvi Közlöny« mint a kisebb orvosi párt orgánuma." /HK. 1864. 11.sz. 81.p./

Horner az 1865. év 12.számában bejelentette folyóiratának megszűnését - illetőleg átalakulását. Ugyanis a Pesten megalakult "Magyar Hasonszenvi Orvos Egylet" kívánt új lapot indítani és így Horner kiadványa beleolvadt a pesti homeopáták által kezdeményezett új folyóiratba. ^{9/} Horner könnyű szívvvel adta át a szerkesztést utódainak: "Ezek után feleslegessé válik egy, hasonló irányt követő

község folytatása vidéken, mivel azonfelül ily feladatnak egy tesztület jobban és hasznosabban is megfelelehet.

Es az indok, mely... e térről lelépni, és azt ifjabb és erőteljesebb kezeknek átengedni kötelelességemmé teszi.

Utódomnak e téren pesti ügyfeleim számos részé, pesti gyakorló orvos Szontagh tr.urat jelölé ki, kinek jeles tehetségei, a Köz-
lönyben ismételve megjelent érdekes munkálatai folytán t. olvasóink előtt eléggé ismeretesek." /HK. 1865. 12.sz.89.p./

Az újjá alakult folyóirat 1866 január 15-én jelent meg először "Hasonszenvi Lapok" címen. A tulajdonos szerkesztő dr. Szontagh Ábrahám /1830-1902/, a Magyar Tornaegylet egyik megalapítója lett. A lap alcíme: "Ismeretterjesztő havi folyóirat a homeopatia köréből."

A még néhány évig megjelenő folyóirat lényegében elődjéhez hasonló tevékenységet folytatott, bár szerkesztői kisse támadóbb hangnemben védelmezték, illetve terjesztették tanaikat. Így keveredtek vitába a "Gyógyászat" egyes szerzőivel: "A »Gyógyászat« egy új fogása által indittatva, mely szerint fiatal, még alig gyakorlati tέρre lépett orvos ujonczok mérték feletti elbizottsággal, botrányos rövidlátó és tapintatlan módon, nevek említésével kárhoztató ítéletet hoznak egy előttük ismeretlen gyóymód felett..." Majd lapalji jegyzetben megjegyzi a cikk írója: "Mit ezen urak tudatlanságáról mondok, az mindig csak Hahnemann tanát illetőleg van mondvá. Joggal tekinthetik a tudomány vagy gyógytan más tis ágában tudósoknak, de élettani gyógyszerntanból és hasonszenvészetből épen annyit tudnak, mint a esizmán talpa." /HL. 1867,1.sz.7-17.p., 2.sz.37-48.p., 3.sz.79-85.p./ A cikk szerzője három folytatásban igyekezett bebizonyítani a homeopatia módszereinek helyességét. Egyben bizonyára igaza volt, hogy az ellenfél tanait ismerni mindig illik és kell a bírálónak.

A "Hasonszenvi Lapok" rendszeresen ismertette a külföldi, főleg német homeopata folyóiratok érdekesebb cikkeit. Így értesülünk például arról, hogy az Egyesült Államokban hat hasonszenvészeti lap jelenik meg,német nyelv területén három. /A homeopatia statisztikájához. = HL. 1867, 4.sz. 123-124.p./

A kiegyezés alkalmából Bakody Tivadar azzal a kéréssel áll elő a lap hasábjain, hogy a hasonsszenvészet tanszéket kapjon a pesti egyetemen: "Mi az igazság folytonos fejlődésének örök törvényére építünk és meg vagyunk győződve, hogy nálunk is nemsokára hasonló eszmék jutnak érvényre. És úgy egy, a hasonsszenvészet számára felállítandó tanszék és tankóroda a haladás és kötelesség követelménye." /Mit vár a hasonsszenvészet a hazai ügyek új fordulatától = HL. 1867. 3.sz.65-72.p./

A lap elődjének szerkesztőjétől, Horner Istvántól jelentést közöltek a hasonsszenvészek a homeopatiail alapon gyógyító gyöngyösi kórház működéséről: "Kimutatás a gyöngyösi közkórházakban 1866-ik évi Január 1-jétől Deczemb. 31-ikéig orvosolt betegekről." /HL. 1867, 4.sz.111-115.p./

Az 1867. 6.számból arról értesülünk, hogy Szontagh szerkesztőtársakat vesz maga mellé: "Bakody Tivadar és Hausmann Ferencz tudorok, a szerkesztő a kiadói tisztet és teendőket velem megosztani szivesek lesznek." Bakody hamarosan kivált, Hausmann viszont továbbra is kiadó társtulajdonosként szerepelt a lapon. A 12. számban közölték a szerkesztők, hogy az 1868. évtől kezdve a "Magyarországi hasonsszenvi orvosok egylete" leendő a "Hasonsszenvi Lapok" kiadó tulajdonosa, s ennél fogva az egyletnek elnöke Argenti Döme tr. kir. tanácsos a lap felelős szerkesztője." Ezekben az években állandóan napirenden tartották a homeopata tanszék ügyét, amelynek eldőlté előtt sikerült elérniük, hogy a Rókus-kórházban és a református egyház Bethesda kórházában egy-egy homeopata belgyógyászati osztályt állítsanak fel - mindkettő vezetésével Bakody Tivadart bízták meg. A folyóirat ettől kezdve beszámolt az ezeken az osztályokon folyó tevékenységről is.

Egyébként 1873 márciusától a lap megszűnéséig - 1874 végéig - a "Hasonsszenvi Lapok" szerkesztője is Bakody lett. Az utolsó hónapokban megjelent számok tartalmában beszűkülés és hanyatlás tapasztalható. Bizonyos rovatok és a lapszemle is elmaradt.

Maga a folyóirat 1876-ig jelent meg, azonban megszűnésével nem szűnt meg a hazai homeopata szakirodalmi tevékenység, sőt később újabb hasonsszenvész folyóiratok is keletkeztek, a homeopatáknak még a századforduló táján is volt saját sajtóorgániumuk.

"Orvosi Napló"

Az első magyar orvosi zsebnaptár, az "Orvosi Napló" - elsősorban gyakorlati orvosi igényeket igyekezett kielégíteni. 10/
Szerkesztője Sugár Fábiusz pesti gyakorló orvos volt, aki 1848-49-ben kifejtett honvédorvosi tevékenységéért hosszabb fogságot is szenvedett. Kiadványát először 1860-ban adta ki: "Magyar és Erdélyország gyakorló orvosai használatára." A Napló egyben volt orvosi évkönyv, előjegyzési könyvecske, határidő napló. Kis formátuma miatt zsebben is hordozható volt. Azenban a napló igazi értéke abban állt, hogy tartalmának több mint felét közérdekű orvosi közlemények, valamint az orvosok, sebészek és a gyógyszerészek névsora töltötte ki.

Az első három kötet tartalmazott orvostörténeti tanulmányokat is. Az első évfolyamban: "Az orvosi tudomány legújabb történetének vázlat" található, amely a XIX. század elejének orvosi eredményeit és felfedezéseit foglalta össze. A legértékesebb tanulmány egy, a magyar orvostörténetet összefoglaló munka: "Az orvosok s orvosi tudomány Magyarországon, a legrégibb ősidőktől fogva századunk elejéig." Az élénk érdeklődésre való tekintettel ezt a művet Sugár önálló kötet formájában is kiadta. A "Gyógyászat" kritikusa azt írta a tanulmányról, hogy ez "a könyvecskének legszebb dísz" és a továbbiakban azt tanácsolta Sugár doktornak, hogy "Kíváncsinos volna, ha a t. szerző a magyarországi orvostudomány történetét idővel még több források felhasználása mellett bővebben is kidolgozná." 11/

A harmadik kötet Sauer Ignác országorvos életrajzát közli: "Egyetemünk egyik ifjabb magántanítója derék tollának köszönjük, ki gyakorlati tevékenysége s a tudományban kiválóan hazafias iránya által ismeretes" - amint az előszó írja. Figyelemreméltó még ebben a kötetben az "Újabb nézetek és tapasztalatok a kór és gyógytan mezején" című tanulmány, amely elsősorban a "bujakór"-nal foglalkozott.

Maga Sugár Fábiusz az "Orvosi Napló" első évfolyamában a következőkben jelölte meg műve célját: "Kisded művek, mint ezen napló, mivel országokban orvosokra nézve csaknem nélkülözhetetlen szükségé váltak. Mint a szó teljes értelmében vett zsebkönyvek arra

vannak szánva, hogy részint a nap leforgása alatt felmerülő észrevételeket fölvegyék, részint pedig és főleg arra, hogy tartalmukkal a mindennapi gyakorlat terén előfordulható emlékezési hűtlenségeken segítsenek. - Ilyen művecske nyújtatik íme kedves magyar nyelvünkön először az igen tisztelt kartárs uraknak... Méltóbban és egyszerűsággal eszmehivebben az évfolyamot megkezdeni nem gondolván, mint azon nagyfotosságu mozgalmak történeti vázlatával, melyek az utolsó évtizedek alatt szaktudományunk mezején feltűntek... Mi a további tartalom elrendezését illeti, erre nézve általában a gyakorló orvos érdeke és szükségeit tartottam szem előtt: ugyanezt állithatnám talán a zárrésről is, melyben ezen orvosi Almanach ama térről hoz egy kis adalékot, hol komoly, mondhatni mitudományunk a szép-írodalommal kezd határos lenni." Ugyanis "gyógytani adomák"-at is tett közé Sugár naplójában.

Sugár Fábiusz "Orvosi Napló"-ja kezdeményezésével - bár külföldi példák alapján - olyan műfajt indított el, amely napjainkig nélkülözhetetlen segédeszköze, a gyakorló és a tudományos kutató munkát végző orvosnak egyaránt.

"Ungarische Medicinisch-chirurgische Presse"

Nem sokkal a "Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn" megszűnése után Mangold Henrik orvos úgy látta, hogy Magyarországon még érdeklődés mutatkozik egy német nyelvű orvosi lap iránt, másrészt a hazai orvosi eredményeket kívánta megismertetni a külföldi szakemberekkel a német nyelv közvetítésével. Ezért 1865-ben megindította lapját, amelyet 1878-ig szerkesztett.

Mangold Henrik 1828-ban született Vágujhelyen, orvosi tanulmányait Bécsben végezte. Mint balatonfüredi orvos tudományosan foglalkozott a hazai gyógyfürdők jelentőségével. Több németországi balneológiai folyóirat magyarországi tudósítója, és általában nagy szerepe volt abban, hogy egyes hazai gyógyfürdőhelyek Európa-szerte ismertté lettek. 1912-ben halt meg Pesten. 12/

A lap "Pesther Medicinisch-Chirurgische Presse" címmel indult, de még az alapítás évében a folyóirat "magyar" jellegét hangsúlyozva, a cím első szavát, a Pesther-t feloszlórték "Ungarisché"-re. Maga a lap elsősorban a gyakorló orvosok igényeit kívánta kielégíteni, amint ezt az alcím is jelzi: "Monatschrift für die praktische

Heilkunde" /A gyakorlati gyógyászat lapja/. A folyóirat első rovata a belgyógyászat, sebészet, szülészeti területéről közölt tanulmányokat a gyakorló orvosok szempontjait erőteljesen figyelembe véve. Külön rovatot szenteltek a balneológiának is. A "Praktische Miscellen" című rovat tartalmazza a rövidebb orvosi közleményeket és híreket. A folyóirat anyagának jelentős részét külföldi és hazai folyóiratokból vette át. A "Literatur" című rovatban került sor a hazai magyar és német nyelvű orvosi kiadványok ismertetésére. Ily módon a lap magyar nyelvű orvosi kiadványoknak nyitott ablakot a német nyelvterület irányában. A "Feuilleton, Korrespondenz, Sitzungsberichte, Literatur und offene Briefe" tartalmazta a levelezést, híreket közölt az orvosi gyűlésekről és egyesületi híreket tett közzé, itt kerül sor a nyílt levelek közlésére is. A "Monatliche Chronik und Kleine Post" kisebb híreket tartalmazott és válaszolt az olvasók kérdéseire.

Az "Aerztliche Insertion-Hallé"-t minden számhoz mellékletként csatolták, hirdetéseket, reklámokat tartalmazott német és magyar nyelven az orvosi élet minden területéről. Katonaorvosi cikkeket közölt a "Honvédaerzte" című melléklet.

A folyóirat megindulásakor havonként, majd 1867-től hónaponként kétszer jelent meg. A lap alcíme is megváltozott: "Halbmonatliche Zeitschrift für die gesammte praktische Heilkunde." Ezután minden hónap első napján és 15-én került ki a nyomdából.

A lap jelentkezését a magyar orvosi sajtó is jelezte és később fontosabb cikkeit ismertették. Például a "Kórházi Szemle" így írt: "Hazánk orvosi irodalma ismét egy havi közlőnnnyel szaporodott, amelynek címe: »Ungarische mediz. chirurgische Presse« és mely főfeladatául tűzte ki magának a magyar orvosi irodalmat a külfölddel megismertetni..." ^{13/} A "Gyógyászat" azt emelte ki, hogy "Mangold Henrik tr. balaton-füredi orvos ur Pesten... lapot fog megindítani, mely célul tűzte ki Magyarország orvostudományi érdekességeit a külfölddel ismertetni meg." ^{14/} Tehát a hazai sajtó a német nyelvű orvosi lapnak csupán a magyar orvosi eredményeket propagáló szerepét emelte ki, arról, hogy a németajku gyógyászok részére is íródott, alig esett szó.

Mangold folyóirata első számában pályázatot tett közzé a "tüdőgümösödésnek legésszerűbb életrendi és gyógyorvoslási módjáról".

A pályázatot a magyar orvosi sajtóban is közreadták. Többek között a "Gyógyászat" 1865. 39.számában. A pályadíj öt arany volt. A pályázatot német és magyar nyelven lehetett beküldeni a szerkesztőségbe.

1866-ban mellékletül az előfizetők egy orvosi naplót /naptár/ is kaptak kézhez: "Vademecum. Taschenbuch für pr. Aerzte 1866" címmel. A kiadvány természetesen tartalmazott napló /jellegű naptárt, magában foglalta a leggyakrabban használt gyógyszerek jegyzékét, táblázatokat mérgekről és ellenszereikről, valamint orvosi árszabályt, a magyarországi gyógyfürdőhelyek jegyzékét és más, a napi orvosi gyakorlatban hasznos közleményeket.

Az előfizetők számának növelése érdekében Mangold hirdetést tett közsé magyar nyelvű testvér lapjában az Orvosi Hetilapban. A hirdetésben részletesen felsorolja a folyóirat célkitűzéseit, rovatait, adatait és mellékleteit.

Mangold Henrik 1871-ben szerkesztőtársat vett maga mellé Hertka Károly személyében, majd 1878-tól végleg megvált folyóiratától és ezután csak a balneológia, a hazai gyógyfürdőhelyek, különösen a Balaton gyógyhatása ismertetésének, propagálásának szentelte életét.

Maga az "Ungarische Medicinisch-Chirurgische Presse" még igen sokáig - 1914-ig - megjelent. Közel negyvenéves megjelenésével a leghosszabb életű magyarországi német nyelvű folyóirat lett.

X X X

Végezetül ismételten megállapíthatjuk, hogy a hazai orvosi lapok az első szakfolyóiratok közé tartoznak Magyarországon. A gyógyászok számára lehetővé tették a folyamatos informálódást, továbbá a szakmai tapasztalatok, felfedezéseik közkinccsá tételét, nagymértékben fellendítve ezzel az orvosi irodalom ügyét. Hozzájárultak a magyar orvosi szaknyelv kialakulásához is. A század végére kibontakozó orvosi irodalmi haladás elképzelhetetlen lett volna a magyar nyelvű orvosi lapok kialakulása nélkül.

Ha a hazai orvosi folyóiratok átlagos színvonala el is maradt a korabeli fejlettebb európai lapok mellett, de mégis megteremtették az alapot a fejlődéshez és az 1867-ig terjedő korszakban olyan kiváló, az ország határain kívül is ismertté váló orvosoknak adtak teret, fórumot, mint Balassa János, Schöpf-Merei Ágost és Semmelweis Ignác.

I r o d a l o m

- 1./ Országos Levéltár, Ht, Elnöki rkasz. 337.
- 2./ Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. XIV.köt.
Bp.1877.p.
- 3./ Batári Gyula: Ifj.Zlamál Vilmos orvosi Lapja a Kórházi Szemle.
Orvosi Hetilap,1971,36,2168-2170.
- 4./ Orvosi Hetilap, 1865,6,96.p.
- 5./ Gyógyászat, 1865,1,24.p.
- 6./ Batári Gyula: Első kísérletek betegek kórházi könyvtárának
létrehozására Pesten.
Orvosi Hetilap,1975,4,211-212.p.
- 7./ Gortvay György: Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészség-
ügy története.
Bp. 1953, 100.p.
- 8./ Szinyei i.m. IV.köt. 1099-1100.p.
- 9./ Gortvay i.m. 281.p.
- 10./ Batári Gyula: "Gyógytani adomák" az első magyar "Orvosi Napló"-
ban.
Orvosi Hetilap,1971,28,1659-1660.p.
- 11./ Gyógyászat, 1862, 18.371-372.p.
- 12./ Magyar Életrajzi Lexikon. 2.köt. Bp.1969. 133.p.
- 13./ Kórházi Szemle, 1865, 10.sz.327.p.
- 14./ Gyógyászat, 1865,18.sz.377.p.

I s m e r t e t é s e k - r e c e n z i ó k

BÉNYEI Miklós: A Tanácsköztársaság debreceni sajtójának repertórium.
Debrecen, 1979. Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár, 156 p.

A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár bibliográfiai műhelyéből /nem utolsósorban B é n y e i Miklós szervező és alkotó munkája révén/ eddig is számos nivós helytörténeti bibliográfia indult el az érdeklődők és a kutatók szolgálatára /Pl. a kurrens tájékoztató a vezetők részére, a munkásmozgalom történetét feltáró bibliográfiák, Petőfi és Ady debreceni kapcsolatait feltáró dokumentum-kötetek stb./.

Mivel Hajdu-Bihar megye és Debrecen a történeti sorsfordulóknál általában lényeges, esetenként kiemelkedő szerepet játszott, a Megyei Könyvtár szóban forgó kiadvány-tevékenységének jelentős országos visszhangja volt és van.

A Tanácsköztársaság élete - ellentétben Debrecen és Hajdu-Bihar "általános" szerepével, sem a megyében, sem a városban nem volt teljes 133, hanem csak 33 nap, melynek - mint ismeretes - a román megszállás volt az oka.

Mégis: a helyi sajtó ebben az igazán összeszűkült időszakban sem feledkezett meg, mint általában a proletárdiktatura sajtója sem - az egészségügy szűkebb-tágabb problémáiról.

Érdemes felfigyelni az egészségügy kutatóinak a repertórium 6.4 "EGÉSZSÉGÜGY" fejezetében található közleményekre, amelyek ugyan nem fogják sem a Tanácsköztársaság előtti egészségügyi helyzetet, sem a Tanácsköztársaság alatti speciális törekvéseket dokumentáló alapinformációkat lényegesen megváltoztatni, de valószínűleg árnyalják és erősítik majd.

A repertórium egyértelműen példamutató: az egyes lapok időrendben feldolgozottak. A mutatók minden lehetséges szerep szerinti eligazodást lehetővé tesznek.

PAPP Ernőné

Mária SZILÁGYI CSÉCS

The signalling or indicating information

This article, serving the medical librarians' extension training, defines the task of signalling information /the possibly most complete registration, storage of world literature, as well as making it suitable for retrieval; this literature covers a given special branch, topic or problem/ and specifies the fundamental requirements of signalling information: it should be expeditious and cover, as completely as possible, the publications of the special branch in question, it should have a proper search apparatus, but it should not be expensive and, finally, the users should have immediate access to the original document.

Then, the types of signalling information, recently known, are described /bulletins, bibliographic indexes, permuted indexes, current contents publications/. The latter is described more detailed, with special regard to the information manifesting itself in the title.

The construction, criteria, working process of the publication system of signalling information are illustrated with the example called "Assisztent", elaborated by VINITI /All-Union Institute for Scientific and Technical Information/; the working process of the technological preparation is presented in detail.

The publications and services of the signalling information must be considered as one of the elements of the information system on which the other information services must be built.

Éva NYÍRI

Bibliometric investigation in the library of the
Institution for Hematology and Blood Trans-
fusion

The library stock of the institution, named in the title of this paper, is investigated. The starting point is, how researchers may use the stock during their activity as authors of an article or book. In 1974, on the occasion of the Institute's semi-jubilee a year book was published. The year book includes a bibliography

covering the authorship of the Institute's members. Out of this bibliography, the author of present paper selected the articles of the last 5 years and analysed them as reflected in the citations. During the period surveyed, 67 researchers wrote 200 articles and published them in 56 journals.

She also investigated by types of publications, 3754 citations of articles /3244 citations are from journals/, further on by the proper place of profession /the list is headed by journals of the natural sciences and general medical sciences, then specific hematologic journals followed/. The distribution of citations by years is unusual, because not the 2nd or 3rd year but the 4th and 5th year, prior to the publications, are cited the most frequently.

On the basis of the results it is laid down that institutions should broaden the scope of foreign journals. As regards books and conference papers, the author states, that the library stock is adequate. In the tables the journals cited are grouped in several respects: 1. which journals are available in the library of the institution /and which are not on hand/; 2. which are the most frequently cited Hungarian journals; which are the most frequently cited foreign journals.

Edit APÁTHY

Language barriers of information dissemination

The article examines the language barriers of information work, emphasising the role of English language and analysing the influence of English medical literature.

English language - to the knowledge of everyone - exceed the limits of its proper linguistic area by far. The motives of this occurrence are described, taking the various opinions from the special literature /Dungworth, Chakraborty, Hanson, etc./.

Then, three surveys examining the Hungarian physicians' knowledge of languages are presented: German language still holds priority though the percentage of those being familiar with German is decreasing considerably. However, among the journals read and requested regularly, those in English are prevailing /according to

the data of an investigation 150 journals are from the USA, 131 from the German Federal Republic, 77 from the United Kingdom and 55 from France; not the figures but the proportions are interesting/.

In 1978, the Hungarian Medical Library and Documentation Centre /Budapest/ investigated the language distribution of 1960 kinds of medical journals, received in Hungary, and compared them with those arrived here in 1964. According to the data included in Table 3, the percentage of English journals increased from 45,9% to 48,4%, while the percentage of German journals decreased from 22,9% to 18,8%; the author carried out the same investigation, as regards journal stock, in the libraries of the Semmelweis Medical University /Budapest/. It was found that still English-German journals prevail but the English ones have a considerable advantage in number.

The article presents the language distribution - from 1970 to 1974 - in the World Medical Periodicals and in the Ulrich journal holdings, further on, the distribution of foreign books, published by the Publishing House of the Hungarian Academy of Sciences. According to Table 6, books in English language represent 32 to 47% of all other books. Tables 7. and 8. show the language distribution of the Biological Abstracts, Index Medicus, Science Citation Index, Life Sciences and Clin. Pract. between the years 1975-1978. The abstracting journals indicate a similar English prevalence: Excerpta Medica abstracts English articles to 87,6% and Meditsinski Referativni Zhurnal to 49,6%. Present paper examines the citations of some journals, then presents the language proportions of articles translated by the Hungarian Medical Library and Documentation Centre /Budapest/ from 1971 to 1977 /Table 12./.

To sum up the matter: English language is at present in a monopolistic position. The author explains this by saying that English speaking countries have a developed industry and great financial and intellectual influence on the world. It also plays an important role that English is a relatively "easy" language, its medical terminology took over the Latin nomenclature, which

is adopted internationally, thus it is easy to understand by the specialists who have a relatively limited word-stock of foreign languages.

Mária VÖRÖS

Building of stock in the special library
of the City Hospital in Kalocsa

After presenting the situation of the City Hospital in Kalocsa, the article reports on the number of beds in the hospital departments, the number of physicians and nursing staff, as well as of the number of regular library readers. Is this stock up to the tasks of the hospital? The library stock consists of 1727 volumes /books/, 1352 volumes of journals and 75 kinds of current journals. The readers' number is 124, out of them 63 are physicians. 13,7 books and 0,5 current journals fall to the share of one reader.

The readers knowledge of languages is as follows: 33% knows German /26,5% of the holdings are books written in German/, 30% knows English /5,7% English works/. It is quite obvious that the number of documents in English should be increased. The division of works by years is adequate, the books are published recently enough, but then, the library is neither old. However, accessioning is inadequate, acquisition slowed down due to the rising prices of journals. The author suggests to acquire journals collectively within each county and carry out their change to a large extent and quickly /lending, circulation, etc./. The tables included in the article illustrate well what one has to say: 1. distribution of readers and stock circulation; 2. acquisition from 1972 to 1977; 3. division of the budget between books and journals; 4. linguistic division of stock; 5. division of stock according to publishing year; 6. division of books by subject; 7. linguistic division of journals; 8. division of journals by subject; 9. comparison between the number of physicians and journals; 10. change in

the prices of journals; 11. interlibrary lending from 1972 and to 1977.

Gyula BATÁRI

Medical and health journals in Hungary in the sixties
of the nineteenth century

This paper wants to enrich the Hungarian medical librarians' knowledge on medical history. It presents a number of Hungarian medical journals published in the past century, describes the circumstances of their establishment, their contents, adversities and discontinuance.

Мария СИЛАДЫ ЧЕЧ

О сигналетной или сигнальной информации

Сообщение, предназначенное для усовершенствования медицинских библиотечарей, после определения понятия и задачи сигналетной информации /возможно наиболее полноценная регистрация, хранение и превращение пригодной для ретроспективного поиска мировой научной литературы какой-нибудь отрасли специальности, тематики или проблемы/, перечисляет основные требования к СИ: быть быстро функционирующей, охватывать по возможности максимальную полноту публикаций по актуальной отрасли специальности, иметь соответствующий поисковый аппарат, быть дешевой, потребитель мог скоро получить оригинальный документ.

После этого изложены известные типы сигналетной информации /буллетень, библиографические указатели, пермутационные указатели, издания по оглавлениям/. Последние рассматриваются подробнее, имея ввиду информативность заглавий.

Структура, критерии, процесс составления системы издания СИ показаны изложением системы ВИНИТИ "Ассистент", подробно анализируя ход работы по технологической подготовке.

Издания и службы СИ следует рассматривать как элемент системы информационных служб, на которые должны построены другие информационные службы.

—.-

Эва НЫРИ

Библиометрический анализ в библиотеке Государственного Института гематологии и переливания крови

Автор анализирует фонд библиотеки указанного Института с точки зрения использования исследователями для писания статей и книг. По случаю 25-летней юбилей Государственный Институт гематологии и переливания крови /Будапешт/ в 1974 году издал летопись. В книге имеется также библиография научных работ, написанных сотрудниками института. Автор избрал сообщения последних 5 лет и подвергал их анализу в свете указаний. За исследованный период 67 исследователей написали 200 статей, которые были опубликованы в 56 журналах.

Автор изучал 3754 указания статей по типам изданий /3244 указания взяты из журналов/, по специальностям /в передовых местах стоят журналы естественных наук и общемедицинские журналы, затем специфические гематологические журналы/. По годовому распределению указания отличаются от обыкновенных, авторы ссылаются чаще на 4-5. год вместо 2-3. год до издания.

На основании результатов автор устанавливает, что институт должен расширить спектр по зарубежным журналам. С точки зрения книг и изданий съездов считает фонд библиотеки соответствующим. В таблицах распределяет журналы по разнообразным аспектам: 1. те, которые имеются в библиотеке института /и которые отсутствуют/, 2. те, на которые чаще ссылаются среди венгерских журналов, 3. те, на которые чаще ссылаются среди зарубежных журналов.

-.-

Эдит АПАТИ

Языковые препятствия распространения информации

Автор анализирует языковые препятствия информационной работы, подчеркивая роль английского языка и влияние английской литературы.

Общезвестно, что английский язык далеко выходит за пределы языковой области в строгом смысле слова. В связи с причинами данного явления знакомит с разнообразными мнениями из литературы /Dungworth, Chakraborty, Hanson, etc./.

Затем излагает три исследования знания языков венгерскими врачами: немецкий язык сохранил еще первое место, хотя резко уменьшается процент врачей, знающих по-немецки. Однако, среди журналов, регулярно читаемых и требуемых, преобладают журналы на английском языке. /180 из США, 131 из ФРГ, 77 из Англии, 55 из Франции — по данным одного исследования; здесь интересны не цифры, а соотношения/.

В 1978 году в Центральной Библиотеке и Институте информации медицинских наук /Будапешт/ изучали языковое распределение 1960 разных медицинских журналов, которые получает Венгрия и сопоставляли с таковыми, которые получила страна в 1964 году.

По данным, приведенным в таблице 3., процент английских журналов с 45,9% возрос до 48,4%, причем процент немецких журналов уменьшился с 22,9% до 18,8%; подобное исследование было проведено автором также в журнальном фонде библиотек Медицинского института им. Семмелвейса /Будапешт/: отмечено сохранение преобладания английских-немецких журналов со значительным перевесом английских.

Автор показывает языковое распределение World Medical Periodicals и журнального фонда Ulrich, затем языковое распределение ежегодников ЮНЕСКО и иноязычных книг Издательства Венгерской Академии, от 1970 до 1974 гг. По данным таблицы 6. книги на английском языке составляют 32-47% всех других книг. В таблицах 7. и 8. показано языковое распределение изданий Biological Abstracts, Index Medicus, Science Citation Index, Life Sciences, Clin. Pract. в период 1975-78 гг. В реферативных журналах отмечается подобный перевес английского языка: Excerpta Medica реферирует английские статьи в 87,6%, Медицинский Реферативный Журнал - в 49,6%. Автор анализирует также указания некоторых журналов, затем показывает языковые соотношения статей, переведенных ЦБНИИ от 1971 до 1977 гг. /таблица 12./.

Подытоживая можно установить, что сегодня в научном мире английский язык имеет монопольное положение; это, по мнению автора, объясняется тем, что среди стран, говорящих на английском языке, многие имеют развитую промышленность и оказывают большое материальное и духовное влияние на мир. Большую роль играет и тот факт, что английский язык является сравнительно "легким" языком, его медицинская терминология в основном приняла латинскую номенклатуру, которой пользуются во всем мире, специалист понимает даже с небольшим запасом слов.

-.-

Мария ВЕРЁШ

Изменение фонда в Спецбиблиотеке Городской
Больницы г. Калоча

После изложения состояния Больницы г. Калоча автор знакомит с коечным фондом, с численностью врачей и ухаживающего персонала, числом людей, регулярно посещающих библиотеку. Соответствует-ли данный фонд задачам больницы? Библиотечный фонд: 1727 томов книг, 1352 тома журналов, 75 разнообразных текущих журналов. Число читателей: 124, из них врача: 63. На читателя приходится 13,7 книг и 0,5 текущих журналов.

Знание языков читателями: 33% - немецкий /работы на немецком языке составляют 26,5% фонда/, 30% - английский /работы на английском языке составляют 5,7%/. Вполне понятно, что следует увеличить количество документов на английском языке. Годовое распределение работ подходящее, работы довольно свежие, но библиотека также нестарая. Однако, увеличение фонда неудовлетворительное, замедлялось по поводу резкого повышения цен журналов. Автор предлагает: организовать поступления совместно в области и усиливать, ускорять обмен документов /абонемент, круговое движение, и т.п./. Таблицы хорошо иллюстрируют текст: I. Распределение читателей и оборота фонда, 2. увеличение фонда от 1972 до 1977 гг., 3. Распределение бюджета по книгам и журналам, 4. Языковое распределение фонда, 5. Распределение фонда по годам издания, 6. Распределение книг по специальностям, 7. Языковое распределение журналов, 8. Распределение журналов по специальностям, 9. Сопоставление численности врачей и количества журналов, 10. Изменения цен журналов, 11. Межбиблиотечный абонемент в 1972-77 гг.

-. -

Дьюла БАТАРИ

Врачебные и медицинские журналы в Венгрии в
шестидесятые годы 19. века

Сообщение, предназначенное для обогащения венгерских медицинских библиотекарей знаниями по истории медицины, излагает условия создания, содержание, превратности, прекращение некоторых венгерских медицинских журналов прошлого века.

